

Nr 16

Konstitutionsutskottets memorial angående granskning av de i statsrådet förda protokoll.

Till konstitutionsutskottet ha på därom hos vederbörande gjord framställning blivit överlämnade de under tiden från och med den 11 januari 1954 till och med den 9 januari 1955 i statsrådet förda protokoll, nämligen över *justitiedepartementsärenden* från och med den 15 januari 1954 till och med den 7 januari 1955;

justitieärenden från och med den 15 januari 1954 till och med den 7 januari 1955;

utrikesdepartementsärenden från och med den 15 januari 1954 till och med den 7 januari 1955;

försvarsärenden från och med den 15 januari 1954 till och med den 7 januari 1955;

socialärenden från och med den 15 januari 1954 till och med den 7 januari 1955;

kommunikationsärenden från och med den 15 januari 1954 till och med den 7 januari 1955;

finansärenden från och med den 15 januari 1954 till och med den 7 januari 1955;

ecklesiastikärenden från och med den 15 januari 1954 till och med den 7 januari 1955;

jordbruksärenden från och med den 15 januari 1954 till och med den 7 januari 1955;

handelsärenden från och med den 15 januari 1954 till och med den 7 januari 1955;

inrikesärenden från och med den 15 januari 1954 till och med den 7 januari 1955; samt

civilärenden från och med den 15 januari 1954 till och med den 7 januari 1955.

Därjämte ha på därom särskilt gjorda framställningar till utskottet överlämnats

dels utdrag av det över jordbruksärenden den 14 januari 1955 förda protokoll i vad det avser ärendet nr 12 angående skrift av H. Pettersson och V. Pettersson, båda i Trulsabo, Skillingaryd, beträffande inköp av viss skogsmark å kronoparken Hult i Jönköpings län,

dels utdrag av det över jordbruksärenden den 21 januari 1955 förda protokoll, i vad det avser ärendet nr 24, angående Kungl. Maj:ts proposition till

riksdagen angående anslag till förvärv av aktierna i Törefors aktiebolag, m. m.,

dels utdrag av det över handelsärenden den 28 januari 1955 förda protokoll i vad det avser ärendet nr 26 angående drosktaxan i Stockholms stad.

A

Vid den granskning av ovan omförmälda protokoll och övriga handlingar, som i överensstämmelse med grundlagens föreskrift av utskottet företagits, har anledning icke förekommit att mot någon ledamot av statsrådet tillämpa § 106 regeringsformen, vilket utskottet får för riksdagen

anmäla.

B

Vid granskningen har utskottet däremot funnit nedan upptagna ärende vara av beskaffenhet att böra jämlikt § 107 regeringsformen hos riksdagen anmälas.

(Protokoll över ecklesiastikärenden den 19 november 1954.)

Före den 1 juli 1939 avlönades vaktmästarpersonalen vid de allmänna läroverken ur en särskild kassa vid läroverken, den s. k. ljus- och vedkassan. Utöver den kontanta lönen erhöll ifrågavarande personal i flertalet fall fri bostad i läroverksbyggnaden eller annan kommunen tillhörig fastighet. I några fall utbetalades i stället kontant hyresersättning av kommunen. Sedan 1937 års riksdag i princip beslutat, att de kontanta utgifterna för läroverksvaktmästarnas avlönande skulle övertagas av statsverket i vad avsåg ordinarie och extra ordinarie vaktmästare, genomfördes från och med den 1 juli 1939 en lönereglering för vaktmästarpersonalen, innebärande att denna personal anställdes i statens tjänst samt inordnades i det för den civila statsförvaltningen gällande lönesystemet. Därav följde bl. a., att ifrågavarande personal hade att i vanlig ordning erlagga ersättning för naturaförmåner genom avdrag på avlöningen. Beträffande denna ersättning bestämdes att den skulle inbetalas till statsverket.

Sedan från några läroverkskommuner inkommit framställningar, i vilka ifrågasattes, huruvida icke kommunen borde på något sätt gottgöras för tillhandahållandet av bostäder i läroverksfastigheterna åt vaktmästarpersonalen, framhöll statskontoret i uttalande, som återgivits i 1941 års statsverksproposition, åttonde huvudtiteln, sid. 197, att den omständigheten, att läroverkskommunerna, trots frånvaron av i författning stadgad skyldighet därtill, i största utsträckning ansett sig böra tillhandahålla bostad åt vaktmästarpersonalen, syntes ha sin grund i att denna personal fullgjort och alltjämt måste anses fullgöra vissa arbetsuppgifter i vederbörande kommuns tjänst. Den löpande tillsynen över de kommunen tillhöriga undervisnings-

lokalerna ankomme på vaktmästarna, vilka som ersättning härför av kommunerna tillförsäkrats förmånen av fri bostad eller bostadsersättning. Denna ordning, som av hävd utbildat sig, kunde icke anses grunda sig på ett åtagande från kommunernas sida utan fordran på motprestation, utan torde fastmera utgöra en form för ersättande av dessa befattningshavare för det arbete, de fullgjorde för kommunernas räkning. Löneregleringen syntes — fortsatte statskontoret — bygga på den förutsättningen, att kommunerna i samma utsträckning som före densamma skulle bidra till vaktmästarnas avlönande genom att tillhandahålla bostad eller ersättning härför. Det hade givetvis varit i hög grad önskvärt, om denna förutsättning erhållit klarare uttryck vid löneregleringen, exempelvis genom att staten åtagit sig att svara för avlöningen endast till sådan vaktmästare, för vilken vederbörande kommun förpliktat sig att tillhandahålla lämplig bostad eller ersättning härför. Ett villkor av dylik innebörd borde enligt statskontorets mening uppställas vid inrättande av nya undervisningsanstalter eller nya vaktmästartjänster.

I förevarande ämne anförde departementschefen i berörda statsverksproposition: Löneregleringen för vaktmästarpersonalen vid de allmänna läroverken hade icke haft till syfte att från läroverkskommunerna avlasta de kostnader för denna personals avlönande, som kommunerna i allmänhet påtagit sig genom att på ett eller annat sätt tillhandahålla personalen fri bostad. Det principbeslut, som låge till grund för löneregleringen, innebure endast att de *kontanta* kostnaderna för personalens avlönande skulle övertagas av statsverket. Löneregleringen, sådan den slutligen utformades år 1939, innebure — såvitt departementschefen kunde finna — i kostnadshänseende endast att staten åtog sig att svara för de *merkostnader*, som löneregleringen medförde. Bestämmelser hade nämligen då meddelats av innebörd, att *ljus- och vedkassorna* skulle till statsverket inleverera ett belopp, motsvarande deras dittillsvarande utgifter för kontant avlöning åt den personal, som kommit i åtnjutande av löneregleringen. Därest statsmakterna medgåve, att vaktmästarpersonalens hyresersättningar finge uppbäras av vederbörande kommun eller läroverkens byggnadsfonder, varur kommunerna kunde påräkna bidrag till kostnaderna för läroverksbyggnaderna, skulle detta i själva verket innebära, att statsverket påtog sig att svara jämväl för de kostnader, som kommunerna dittills i största utsträckning — låt vara utan uttryckligen stadgad skyldighet — ansett sig böra vidkännas. Till en sådan lösning av frågan ansåge departementschefen sig icke böra medverka. — Såsom statskontoret framhållit, hade det — fortsatte departementschefen — givetvis varit önskvärt, att frågan om vaktmästarnas bostadsförmån bringats till en lösning i samband med löneregleringen genom formliga åtaganden från kommunernas sida att tillhandahålla bostad åt vaktmästarpersonalen. I enlighet med statskontorets förslag torde framdeles vid ändringar i läroverksorganisationen böra uppställas villkor av sagda innebörd. Beträffande de kommuner, som icke komme att beröras av sådana ändringar, torde kunna förväntas, att de — oavsett huruvida rättsligt bindande skyldighet att tillhandahålla bostad åt vaktmästarpersonalen ålåg dem eller icke —

ej i allmänhet skulle göra anspråk på att erhålla gottgörelse för de förmåner, som de dittills tillhandahållit vaktmästarpersonalen utan att fordra ekonomiskt vederlag av staten. Någon anledning att till stöd för sådana anspråk åberopa den förutnämnda löneregleringen föreläge uppenbarligen icke.

I anledning av vad sålunda förekommit anförde riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t följande (skr. nr 196/1941): »Riksdagen anser sig i förevarande fråga icke böra göra annat uttalande, än att riksdagen i likhet med departementschefen och statskontoret anser, att framdeles vid ändringar i läroverksorganisationen böra uppställas villkor om förmåliga åtaganden från kommunernas sida att tillhandahålla bostad åt vaktmästarpersonalen.»

I samband med ändringar i läroverksorganisationen har riksdagen därefter vid olika tillfällen intagit samma ståndpunkt i frågan. Sålunda beslöt exempelvis 1953 års riksdag att — i överensstämmelse med vad Kungl. Maj:t föreslagit i proposition (nr 145/1953) angående omorganisation av gymnasierna vid de högre allmänna läroverken m. m. — föreskriva, att »såsom villkor för upprättande vid visst läroverk av gymnasielinje, som icke ingår i läroverkets nuvarande organisation, skall gälla, att vederbörande kommun åtager sig att tillhandahålla — — — bostäder åt för läroverket erforderlig vaktmästarpersonal.» (skr. nr 236)

Enligt inhämtade upplysningar har staten — alltsedan riksdagen gjorde ovan citerade uttalande år 1941 — vid ändringar i läroverksorganisationen regelmässigt föreslagit vederbörande kommuner att åtaga sig att tillhandahålla erforderliga vaktmästarbostäder vid respektive läroverk. Kommunerne ha regelmässigt antagit dessa förslag.

Den 19 november 1954 utfärdade Kungl. Maj:t på föredragning och hemställan av statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet Persson kungörelse om ändring av förnyade stadgan den 17 mars 1933 (nr 109) för rikets allmänna läroverk. Genom nämnda kungörelse, som utkom från trycket den 25 november 1954, erhöll § 215 läroverksstadgan följande lydelse:

»I varje kommun, där allmänt läroverk är eller framdeles bliver inrättat, skall, såvida icke annorlunda i särskilt fall är föreskrivet, kommunen anskaffa och underhålla lämplig, till utrymmet tillräcklig samt helst utom läroverkshuset belägen *tjänstebostad* för rektor eller ock, i enlighet med vad därom särskilt stadgas, utgiva den ersättning, som i vederbörlig ordning bestämts.

Kommun, som avses i första stycket, skall jämväl, såvida icke annorlunda i särskilt fall är föreskrivet, anskaffa och underhålla lämpliga, till utrymmet tillräckliga samt helst inom läroverkshuset eller i dess omedelbara närhet belägna tjänstebostäder åt innehavare av ordinarie och extra ordinarie statliga vaktmästar- och värmeskötartjänster vid läroverket. Fråga om rätt för kommun att, i stället för att tillhandahålla dylik tjänstebostad, utgiva ersättning till statsverket underställes Kungl. Maj:t. Har kommun erhållit rätt att utgiva sådan ersättning, skall i fråga om denna ersättning i tillämpliga delar gälla vad som föreskrivits angående ersättning, varom stadgas i första stycket.

Angående tjänstebostad skall i övrigt gälla vad därom är särskilt föreskrivet.»

Stadgandet skulle träda i kraft den 1 januari 1955.

I skrivelse den 22 november 1954 anmodades riksräkenskapsverket att före den 1 januari 1955 till Kungl. Maj:t inkomma med förslag till de bestämmelser om undantag från föreskriften i paragrafens andra stycke som borde av Kungl. Maj:t meddelas. Skrivelse från riksräkenskapsverket med förslag i nyssnämnda hänseende inkom till departementet den 10 januari 1955. I skrivelsen anföres bl. a. följande:

»Enligt en inom riksräkenskapsverket verkställd undersökning saknas vid 59 läroverk, där ordinarie eller extra ordinarie vaktmästar- eller värme-skötartjänster finnas inrättade, formligt åtagande från vederbörande läroverkskommuns sida att tillhandahålla tjänstebostäder åt den personal, varom här är fråga. Av räkenskaperna för budgetåret 1953/54 framgår emellertid att vid 36 av dessa läroverk den fastställda hyresersättningen likväl inlevererats till statsverket.»

Den 11 januari 1955 översändes skrivelsen till skolöverstyrelsen, som anmodades att till departementet inkomma med yttrande i ärendet. Sådant yttrande avgavs den 26 april 1955. Undantagsbestämmelser ha ännu icke utfärdats.

Såsom framgår av den ovan lämnade redogörelsen har Kungl. Maj:t den 19 november 1954 utfärdat kungörelse om ändring av förnyade stadgan den 17 mars 1933 (nr 109) för rikets allmänna läroverk. Enligt föreskrift i § 215 andra stycket nämnda stadga i dess nya lydelse skall kommun, där allmänt läroverk är eller framdeles blir inrättat, såvida icke annorlunda i särskilt fall är föreskrivet, anskaffa och underhålla tjänstebostäder åt innehavare av ordinarie och extra ordinarie statliga vaktmästar- och värme-skötartjänster vid läroverket; fråga om rätt för kommun att, i stället för att tillhandahålla dylik tjänstebostad, utgiva ersättning till statsverket skall underställas Kungl. Maj:t. Förevarande bestämmelse trädde i kraft den 1 januari 1955. Något stadgande om undantag från densamma hade då icke utfärdats och har för övrigt ännu icke meddelats. Emellertid finnas — såsom framgår av riksräkenskapsverkets ovan nämnda skrivelse — ett flertal kommuner, som icke åtagit sig sådan skyldighet, varom nu är fråga. I anledning härav vill utskottet framhålla, att Kungl. Maj:t icke kan i administrativ ordning ålägga dessa kommuner den i förevarande stadgande angivna skyldigheten. Sådant åläggande kan endast meddelas efter samtycke från riksdagen. Något beslut av dylik innebörd från riksdagens sida föreligger icke. I det ovan nämnda riksdagsuttalandet år 1941 framhölls endast, att framdeles vid ändringar i läroverksorganisationen borde »uppställas villkor om formliga åtaganden» från kommunernas sida att tillhandahålla bostad åt vaktmästarpersonalen. Senare har riksdagen intagit samma ståndpunkt. Vad som sagts i förevarande fråga från riksdagens sida kan således icke åberopas som stöd för ifrågavarande bestämmelse i läroverks-

stadgan. Ehuru föreskrifter om undantag från bestämmelsen äro under utarbetande, har utskottet med hänsyn till ovan angivna förhållanden ansett sig böra göra anmälan enligt § 107 regeringsformen mot föredragande departementschefen, statsrådet Persson.

Närvarande vid behandlingen av förevarande ärende:

från första kammaren: herrar Elmgren, Englund, Damström, Weiland, Herlitz, Fritiof Karlsson, Erik Olsson**, Sörlin** och Sigfrid Larsson; samt

från andra kammaren: herrar Pettersson i Norregård, von Friesen*, Fast, Swedberg, Spångberg, Jonsson i Haverö, Hammar*, fru Wallin**, fröken Wetterström och herr Andersson i Linköping.

* Ej närvarande vid justeringen.

** Avstod från att rösta vid ärendets avgörande och deltog ej i justeringen.

Stockholm den 28 april 1955

På konstitutionsutskottets vägnar:

HARALD HALLÉN

Närvarande:

från första kammaren: herrar Elmgren, Englund, Hällgren, Wahlund, Damström, Pettersson, Weiland, Herlitz, Fritiof Karlsson och Sörlin; samt

från andra kammaren: herrar Hallén, Pettersson i Norregård, Fast, Håstad, Swedberg, Jonsson i Haverö, Olsson i Mora, Nordkvist i Kalmar, Andersson i Linköping och Dahl.

Reservationer:

**A. Beträffande särskilda punkter i utskottets memorial
(Avd. B i memorialet)**

I.

av herrar *Pettersson* i Norregård, *Fritiof Karlsson* och *Sigfrid Larsson*, som anført:

Läroverksstadgan är en administrativ författning, som Kungl. Maj:t äger utfärda utan att lydelsen först underställes riksdagen. En del bestämmelser i stadgan är dock i sak grundade på beslut av riksdagen.

Vad beträffar den sakliga innebörden av bestämmelsen i § 215 andra stycket, må först erinras, att vederbörande kommuners ekonomiska medverkan till läroverkens upprätthållande i huvudsak är baserad på åtaganden av kommunerna. Dessa åtaganden lämnas vanligen vid upprättande eller omorganisation av läroverk.

Sedan gammalt har kommunernas åtaganden inneburit skyldighet att tillhandahålla undervisningslokaler och rektorsbostad (eller ersättning härför). Om denna skyldighet har läroverksstadgan sedan 1800-talet innehållit bestämmelser. Beträffande rektorsbostad har sålunda stadgats, att kommunen skall tillhandahålla sådan (eller ersättning), såvida icke annat i särskilt fall föreskrives. Enligt en uppgift i skolkommissionens betänkande 1922 fanns då fyra läroverkskommuner, som icke iklätt sig skyldighet att tillhandahålla läroverkshus och rektorsbostad. Dessa kommuner måste alltså ha undantagits från nämnda stadgebestämmelsers tillämpning.

Vad angår vaktmästarbostäderna, bekostades sådana tidigare vanligen av kommunerna, helt naturligt eftersom kommunerna svarade för läroverksbyggnaderna. Först i slutet av 1930-talet tillkom statliga vaktmästartjänster. Härvid synes meningen icke ha varit, att kommunerna skulle befrias från att hålla vaktmästarbostäder. Tyvärr kom denna mening icke till uttryck i någon bestämmelse. Av detta förbiseende begagnade sig en del kommuner, i det att de upphörde att bekosta bostäder för de statliga vaktmästarna. Den för statsverket oförmånliga situation, som härigenom uppkom, berördes i 1941 års statsverksproposition, åttonde huvudtiteln (s. 196 ff.). Departementschefen anförde därvid, att läroverkskommunerna framdeles vid ändringar i läroverksorganisationen borde avfordras åtagande att tillhandahålla bostad åt vaktmästarpersonalen. Beträffande de kommuner, som icke komme att beröras av sådana ändringar, ansåg departementschefen det kunna förväntas, att de — oavsett huruvida rättsligt bindande skyldighet att tillhandahålla bostad åt vaktmästarpersonalen ålåge dem eller icke — ej i allmänhet skulle göra anspråk på att erhålla gottgörelse för de förmåner, som de dittills tillhandahållit vaktmästarpersonalen utan att fordra ekonomiskt vederlag av staten. Riksdagen ansåg sig i förevarande fråga icke böra göra annat uttalande än att riksdagen även ansåg, att framdeles vid ändringar i läroverksorganisationen borde uppställas villkor om formliga åtaganden från kommunernas sida att tillhandahålla bostad åt vaktmästarpersonalen.

Alltsedan 1941 har riksdagen här efter regelmässigt uppställt nyssnämnda villkor i samband med beslut om nyinrättande eller omorganisation av läroverk. Frågan har särskilt berörts vid 1953 års beslut om gymnasiereformen.

Enligt uppgifter från riksräkenskapsverket har numera — framför allt efter 1953 års gymnasiereform — den övervägande delen av kommunerna åtagit sig att tillhandahålla vaktmästarbostad. Sålunda skulle för närvarande endast vid 23 av de 221 läroverken råda det förhållandet, att kommunen icke tillhandahåller dylik bostad.

Den nu ifrågavarande bestämmelsen har alltså avseende på det övervägande flertalet av läroverkskommunerna. Beträffande dessa innebär bestämmelsen icke att de pålagts någon ny skyldighet utan endast, att i stadgan intagits en närmare föreskrift om vad som gällde förut, i logisk konsekvens med att i stadgan redan tidigare fanns bestämmelser om kommuns skyldighet att tillhandahålla undervisningslokaler och rektorsbostad.

Vad däremot angår de förutnämnda 23 läroverk, vid vilka kommunerna icke tillhandahåller vaktmästarbostad, måste tydligen av Kungl. Maj:t föreskrivas, att bestämmelsen icke gäller för dem. För detta ändamål har i stadgandet intagits orden »såvida icke annorlunda i särskilt fall är föreskrivet». Enligt vad som meddelats från ecklesiastikdepartementet är det meningen att — sedan infordrad utredning inkommit — föreslå Kungl. Maj:t att meddela föreskrift om undantagande på sätt nyss nämnts.

Beträffande den erforderliga utredningen har av ecklesiastikdepartementet uppgivits, att riksräkenskapsverket genom en departementsskrivelse den 22 november 1954 anmodades att före den 1 januari 1955 (då stadgebestämmelsen trädde i kraft) till Kungl. Maj:t inkomma med förslag till de bestämmelser om undantag från den här ifrågavarande föreskriften, som borde av Kungl. Maj:t meddelas. Riksräkenskapsverket inkom med förslag i ämnet den 10 januari. Remiss av förslaget till skolöverstyrelsen ansågs behöflig, och sådan skedde den 11 januari. Överstyrelsens svar avgavs den 26 april 1955.

Det bör framhållas, att klargörandet av kommunernas skyldighet beträffande vaktmästarbostäderna kräver viss arkivforskning och att såväl hos kommuner som rektorer råder stor oklarhet och missuppfattning om kommunernas skyldigheter. Även hos vederbörande statsmyndigheter synes råda tveksamhet i detta hänseende. Det anförda visar behovet av en stadgebestämmelse i ämnet och av att undantagen bestämmas av Kungl. Maj:t.

I ärendet har också varit fråga om 36 läroverk, vid vilka kommunerna tillhandahållit vaktmästarbostäder utan att enligt vad som uppgives ha åtagit sig detta. Utskottet har icke redovisat de omständigheter, som föranlett nämnda tillhandahållande, säkerligen beroende på att ett fullständigt klarläggande härav kräver ett relativt omfattande utredningsarbete. (I åtminstone ett fall synes kommunen självmant ha gjort ett regelrätt åtagande).

Det måste betecknas som anmärkningsvärt, att utskottet kunnat finna skäl att rikta anmärkning mot ifrågavarande stadgebestämmelse. Såsom ovan framhållits uppställde riksdagen 1941 som villkor i samband med beslut om nyupprättande eller omorganisation av läroverk, att kommunerna skall åtaga sig att tillhandahålla vaktmästarbostad. Under åren 1942—1953 har riksdagen i samband med ändringar i läroverksorganisationen föreskrivit skyldighet för kommun att »tillhandahålla bostäder åt för läroverket erforderlig vaktmästarpersonal». Sådant åtagande gäller för cirka 160 läroverkskommuner.

Utskottet framhåller, att Kungl. Maj:t icke i administrativ ordning kan ålägga de kommuner, som icke åtagit sig att tillhandahålla vaktmästar-

bostad, dylik skyldighet, men har intet att erinra mot dylikt stadgande beträffande de kommuner, som åtagit sig att tillhandahålla vaktmästarbostad. Ifrågavarande § 215 läroverksstadgan måste emellertid anses ha den innebörden, att de kommuner, som icke åtagit sig nämnda skyldighet, undantages genom stadgandet, att skyldigheten endast gäller, »såvida icke annorlunda i särskilt fall är föreskrivet». Den av Kungl. Maj:t i § 215 andra stycket angivna skyldigheten för kommun att tillhandahålla vaktmästarbostad måste därför anses ha fått en lämplig utformning i anslutning till riksdagens beslut.

Formuleringen av det nu ifrågavarande andra stycket av § 215 ansluter sig till vad som säges i paragrafens första stycke beträffande skyldighet att tillhandahålla rektorsbostad. Det måste anses ankomma på Kungl. Maj:t att med samma rätt och i överensstämmelse med riksdagens beslut i administrativ ordning stadga beträffande skyldigheten att tillhandahålla vaktmästarbostad. Enligt vår mening finns ingen anledning att anmärka på avfattningen av andra stycket.

Den här avsedda bestämmelsen innebär alltså endast, att i stadgan av logiska skäl intagits en föreskrift om vad som redan förut fullgjordes av flertalet kommuner. Kungl. Maj:t kommer att ange vilka läroverk som f. n. är undantagna från denna bestämmelse. Anledningen till att Kungl. brev om undantagen ej utfärdades redan i samband med stadgans ikraftträdande var, som ovan nämnts, att utredningen härom blivit fördröjd. Att uppskjuta utfärdandet av ny stadga var av flera orsaker omöjligt.

Vi anser av ovan anförda skäl att utskottet icke bort göra ifrågavarande anmälan.

B. Beträffande avslagna yrkanden om anmälan enligt § 107 regeringsformen

II.*

(Protokoll över justitieärenden.)

av herrar *Englund, Weiland, Herlitz, Swedberg, Olsson* i Mora och *Hammar* samt fröken *Wetterström*, vilka anförde:

Vid granskningen av statsrådsprotokollen över justitieärenden har utskottet funnit anledning särskilt uppmärksamma de fall, då Kungl. Maj:t givit nåd åt personer som dömts för onykterhet vid förande av motorfordon.

* *Närvarande vid behandlingen av förevarande ärende:*

från första kammaren: herrar *Elmgren, Englund, Wahlund, Damström, Pettersson, Weiland, Herlitz, Fritiof Karlsson* och *Sörlin*; samt

från andra kammaren: herrar *Hallén, Pettersson* i Norregård, *Fast, Norén, Swedberg, Spångberg, Jonsson* i Haverö, *Olsson* i Mora, *Hammar* och fröken *Wetterström*.

Bestämmelserna om straff härför återfinnas i 4 § lagen den 28 september 1951 om straff för vissa trafikbrott, vilket lagrum har följande lydelse:

1 mom. Den som vid förande av bil, motorcykel, traktor eller motorredskap varit så påverkad av starka drycker, att det kan antagas, att han icke på betryggande sätt kunnat föra fordonet, dömes för rattfylleri till fängelse i högst ett år eller, där omständigheterna äro mildrande, till dagsböter, dock ej under tjugofem.

Till samma straff dömes föraren, om han av annat berusningsmedel var så påverkad som nyss sagts.

Hade förare av bil eller motorcykel, eller av traktor med släpfordon en alkoholkoncentration i blodet av 1,5 promille eller däröver, skall han anses hava varit så påverkad av starka drycker, som i första stycket sägs.

2 mom. Är det ej styrkt, att förare av bil eller motorcykel eller av traktor med släpfordon var så påverkad, som i 1 mom. första stycket sägs, men uppgick alkoholkoncentrationen i hans blod till 0,8 men ej till 1,5 promille, skall han straffas med dagsböter, lägst tio, eller fängelse i högst sex månader.

Antalet personer som dömts för onykterhet vid förande av motorfordon har, såsom framgår av nedanstående uppställning, ökat väsentligt under senare år.

	År 1949	1950	1951	1952
Hela antalet dömda . . .	1 911	1 771	2 590	2 739
Därav dömda till böter	711	669	949	876

Till belysning av de fall, då Kungl. Maj:t under granskningstiden beviljat nåd åt personer, vilka dömts för här ifrågavarande brott, har utskottet låtit upprätta korta redogörelser för dessa ärenden, därvid dock utelämnats dels de ärenden där den dömde av nåd erhållit någon tids uppskov med verkställigheten av frihetsstraff, dels ock några fall där den nådesökande dömts, förutom för rattfylleri, för andra, grövre brott. Redogörelserna återgivas här nedan.

A. Ärenden i vilka Kungl. Maj:t givit nåd i överensstämmelse med högsta domstolens yttranden.

1. En 23-årig maskinställare dömdes till fängelse 2 månader 15 dagar för rattfylleri och vårdslöshet i trafik. Maskinställaren hade gjort en synnerligen vådlig bilfärd. Han hade backat emot en bil med stor kraft men kört från platsen med hög hastighet och en stund senare törnat emot en vägvisarstolpe; han hade fortsatt förbi en polisman, som gjort stopptecken, och kört med hög hastighet, förföljd av en polisbil, samt slutligen hamnat i ett dike. Blodprov visade 1,75 promille. Maskinställaren påstod, att han varit så berusad att han knappast mindes något. Han var vid brottstillfället sjukskriven sedan ett år på grund av skador vid en motorcykelolycka; enligt läkarintyg hade han därvid fått bl. a. svåra skallskador med epileptiska anfall som följd. Enligt HD:s tillstyrkande gjordes domen villkorlig med övervakning. (Beslut 27/3 1954 nr 5.)

2. En 26-årig chaufför dömdes till fängelse en månad för rattnykterhet och brukande av bil utan föreskriven namnskytt. Enligt vittnen hade chauffören kört bilen 3—5 meter med motorn i gång. Blodprov visade 1,57 pro-

mille (ej med säkerhet över 1,5). I nådeansökningen gjorde chauffören gällande att han endast stått på bilens fotsteg och styrt bilen, när denna rullat av sig själv en kortare sträcka; vidare åberopade han att han bedrev åkerirörelse med lastbilen, på vilken han hade stor skuld, varför han och hans familj (hustru och två barn) hotades av ruin. HD förordnade om personundersökning; därvid fick chauffören goda vitsord och det uppgavs att han sällan använde sprit. Ett justitieråd avstyrkte nåd, men två justitieråd tillstyrkte villkorlig dom. Kungl. Maj:t följde den mildare meningen. (Beslut 27/3 1954 nr 40.)

3. En 53-årig direktör dömdes till fängelse 2 månader för rattfylleri. Han hade kört bil på en gata i Stockholm, varvid bilen fastnat i en snödriva. En polisman, som kom till platsen, märkte spritlukt från direktören. Blodprov visade 2,24 promille. I nådeansökningen åberopade direktören, att avtjänande av frihetsstraff skulle innebära fara för hans liv. Enligt läkarintyg led han av ett psykiskt depressionstillstånd, betingat av inre orsaker, samt vårdades sedan en månad på lasarett för hjärtsjukdom (hjärtattacker på grund av »kranskärslsjuka»). Medicinalstyrelsen förklarade sig med hänsyn till hjärtsjukdomen icke vilja motsätta sig bifall till nådeansökan. — I enlighet med tillstyrkande av HD nedsatte Kungl. Maj:t straffet till 100 dagsböter om 30 kronor. (Beslut 4/6 1954 nr 22.)

4. En 34-årig ingenjör dömdes av hovrätt till fängelse 4 månader för våld mot tjänsteman, rattfylleri, grov vårdslöshet i trafik och obehörigt avvikande från olycksplats (underrätten hade meddelat villkorlig dom, men hovrätten fann av hänsyn till den allmänna laglydnaden påkallat, att ingenjören undergick straffet); HD fann ej skäl meddela sökt prövningstillstånd. — Ingenjören hade varit utsatt för skallskador, vilka sades ha medfört nedsatt alkoholtolerans; han missbrukade sprit och sömnmedel. Underrätten förordnade om sinnesundersökning. Undersökningsläkaren uttalade, att ingenjören var en substabil, subsolid och lätt subvalid man, som under flera år varit hemfallen åt ett kroniskt spritmissbruk, att han begått brotten under inflytande av sin psykiska abnormitet, som ej kunde jämföras med sinnessjukdom, samt att han icke var i behov av vård men borde bli föremål för behandling enligt alkoholistlagen. I hovrätten åberopade ingenjören ett av en annan psykiater utfärdat intyg, enligt vilket ingenjören begått brotten under inflytande av sådan djupgående själslig rubbning, som avses i 5 kap. 5 § strafflagen. Medicinalstyrelsen förklarade i yttrande till hovrätten, att ingenjören begått brotten under inflytande av själslig abnormitet, som dock icke varit av så djupgående natur att den måste anses jämförad med sinnessjukdom. — I nådeansökningen åberopade ingenjören bl. a., att han en tid efter underrättens dom varit intagen på alkoholistanstalt och att han upphört med att använda sprit; undergående av straffet skulle medföra ruin för honom och hans familj (hustru och två barn). Aklagaren förklarade i infortrat yttrande, att omständigheterna voro särskilt ömmande, och tillstyrkte därför villkorlig dom med övervakning. — På tillstyrkan av HD förordnade Kungl. Maj:t om villkorlig dom med övervakning och rusdrycksförbud m. m. (Beslut 11/6 1954 nr 27.)

5. En 53-årig försäljare dömdes till fängelse 3 månader 15 dagar för rattfylleri, grov vårdslöshet i trafik, våldsamt motstånd, missfirmelse mot tjänsteman och fylleri. Efter brotten vårdad c:a 2 månader å psykiatrisk klinik för ångestdepression med hypokondriskt tankeinnehåll samt symtom av alkoholskada; läkaren ansåg, att ett frihetsstraff skulle innebära allvarlig risk för hans psykiska hälsa. — På tillstyrkan av HD förordnade Kungl. Maj:t om villkorlig dom med övervakning. (Beslut 18/6 1954 nr 31.)

6. En 20-årig studerande dömdes till fängelse en månad för rattfylleri; hade lånat sin adoptivfaders bil och blivit bjuden på sprit av en kamrat. Uppgav att han förut druckit sprit endast två gånger. I nådeansökningen åberopades ungdom och oerfarenhet. — Efter tillstyrkande av HD förordnade Kungl. Maj:t om villkorlig dom. (Beslut 13/8 1954 nr 16.)

7. En 35-årig smed dömdes till fängelse en månad för rattfylleri och vårdslöshet i trafik. Intogs efter domen på sanatorium för öppen lungtuberkulos med nedsmältningar. Efter tillstyrkande av HD förordnade Kungl. Maj:t om villkorlig dom med övervakning. (Beslut 3/12 1954 nr 32.)

B. Ärenden i vilka Kungl. Maj:t avvikit från högsta domstolens enhälliga yttranden.

1. En vägmästare i 40-årsåldern dömdes till fängelse en månad för medhjälp till rattfylleri och för det han tillåtit person, som ej varit därtill berättigad, att föra motorfordon. Vägmästaren hade vid restaurangbesök träffat en person, B., som vägmästaren lät köra sin bil. Båda voro spritpåverkade och B. saknade körkort; färden slutade i ett staket. I nådeansökningen uppgav vägmästaren, att han fruktade, att hans nerver icke skulle hålla för ett avtjänande av straffet (led av neurasteni enligt läkarintyg; år 1943 oduglig till militärtjänst på grund av neuros: deprimerad, gråter, darrar i hela kroppen). — HD avstyrkte nåd, men Kungl. Maj:t nedsatte straffet till 50 dagsböter om 10 kronor. (Beslut 22/1 1954 nr 25.)

2. En 67-årig målarmästare dömdes till fängelse en månad för rattfylleri vid förande av moped. Blodprov visade 1,97 promille. Dömd flera gånger för fylleri; en gång för över tio år sedan intagen på alkoholistanstalt. I nådeansökningen åberopade målarmästaren ett läkarintyg, enligt vilket han företedde ganska starkt uttalade senila förändringar och ett par månader år 1946 vårdats på sinnessjukhus efter ett självmordsförsök; enligt läkaren risk för psykisk oro med åtföljande mental försämring vid intagning på fångvårdsanstalt. HD avstyrkte nåd. Kungl. Maj:t beslöt inhämta yttrande från medicinalstyrelsen, som tillstyrkte benådning. Medicinalstyrelsen ansåg övervägande skäl tala för att straffrifyrkning skulle ha föreslagits, därest målarmästaren blivit rättspsykiatriskt undersökt; han var dock icke för närvarande i behov av vård på sinnessjukhus. — Kungl. Maj:t förordnade om villkorlig dom med övervakning och föreskrift att målarmästaren skulle ställa sig till efterrättelse de råd och anvisningar, som meddelades av psykiatrisk hjälpverksamhetsläkare. (Beslut 22/1 1954 nr 34.)

3. En 39-årig stuveriarbetare dömdes av hovrätten för Västra Sverige till straffarbete 8 månader för grov stöld, grovt egenmäktigt förfarande, rattfylleri och vårdslöshet i trafik (en ledamot av hovrätten var skiljaktig och ville meddela villkorlig dom). Stuveriarbetaren hade dels tillsammans med en kamrat gjort inbrott i en fabriks lagerlokaler och där stulit metallackor, värda 800 kronor, dels i fabrikslokalerna tillsammans med kamraten tillgripit en lastbil för transport av det stulna, dels varit spritpåverkad under körningen med lastbilen (blodprovet visade 2,76 promille), dels också färdats så vårdslöst med bilen att han vid ett gathörn kört på en parkerad bil. Gjorde gällande att kamraten varit den drivande kraften vid brottens förövande. Stuveriarbetaren var tidigare straffad: år 1950 fängelse en månad för rattfylleri, år 1946 böter för undandräkt samt två gånger böter för bl. a. fylleri. Gift och två barn. Enligt personundersökningen missbrukade han sprit; en arbetsgivare uppgav, att han visat god arbetskunnsighet men avskedats på grund av spritmissbruk. Beslut om intagning på alkoholistanstalt år 1952 verkställdes icke. Av utredningen framgick, att stuveriarbe-

taren undergick abstinyllbehandling och icke fortsatt att missbruka sprit. HD avstyrkte nåd, men Kungl. Maj:t förordnade om villkorlig dom med övervakning och rusdrycksförbud m. m. (Beslut 14/5 1954 nr 35.)

4. En 63-årig lantbrukare dömdes till fängelse en månad för rattfylleri; hade kört moped, ehuru alkoholkoncentrationen i blodet överstigit 1,5 promille, och åkt omkull på vägen. Hade kommit från Estland till Sverige som flykting år 1944; numera svensk medborgare. Ägde ett lantbruk om 15 tunnland odlad jord och 20 tunnland skog; fämligen stor skuld. Skötte lantbruket ensam; hustrun sinnessjuk men vistades hemma. Uppgav att hustrun måste intagas på sinnessjukhus och att egendomen skulle få lämnas utan tillsyn, om han måste avtjäna straffet; sade sig icke ha känt till att rattfylleribestämmelserna gällde även mopedförare. HD avstyrkte nåd. Kungl. Maj:t infordrade yttrande från åklagaren, som vitsordade den dömdes uppgifter och ansåg sig icke ha något att erinra emot ett efterskänkande av straffet men ansåg med hänsyn till den allmänna laglydnaden skäl icke finnas för villkorlig dom eller nedsättning till böter. Kungl. Maj:t gav villkorlig dom utan övervakning. (Beslut 21/5 1954 nr 13.)

5. En åkare i 40-årsåldern dömdes till fängelse 4 månader för rattfylleri vid två tillfällen, vårdslöshet i trafik, olovlig körning vid två tillfällen, misshandel å hustru, resande av livsfarligt vapen mot hustru och fylleri. Åkaren var alkoholist men hade börjat undergå antabusbehandling, vilken haft gott resultat. I nådeansökningen gjorde åkaren gällande, att han skulle bli ekonomiskt ruinerad (bedrev åkerirörelse), om han skulle avtjäna straffet; var gift och hade fyra barn. HD avstyrkte nåd. Kungl. Maj:t infordrade yttrande från nykterhetsnämnden, som uppgav, att åkaren på senare tid skött sig klanderfritt. Kungl. Maj:t bestämde straffet till dels fängelse två månader, ovillkorligt, dels fängelse två månader, villkorligt med övervakning, förbud att bruka rusdrycker m. m. (Beslut 26/5 1954 nr 18.)

6. En 40-årig montör dömdes till fängelse en månad för rattfylleri; blodprov visade över 1,5 promille vid körningen men någon olycka inträffade ej. I nådeansökningen åberopade montören, att han under de senaste två åren varit sjukskriven i olika perioder, sammanlagt omkring ett år, dels för rubbning i blodcirkulationen (låga blodtrycksvärden), dels för gallsten (dessa uppgifter styrktes med intyg); på grund av sjukdomen hade hans ekonomi blivit dålig och ett avtjänande av straffet skulle äventyra försörjningen för familjen (hustru och 4 barn); hade haft endast 1 200 kronors inkomst det senaste året men räknade med att få stadigvarande anställning inom den närmaste tiden. — HD avstyrkte nåd, men Kungl. Maj:t nedsatte straffet till 100 dagsböter om 2 kronor. (Beslut 18/6 1954 nr 30.)

7. En 38-årig trädgårdsmästare dömdes till fängelse en månad 15 dagar för rattfylleri och vårdslöshet i trafik. Hade med bil kört på en trafikdelare på en gata i Malmö; blodprov visade 1,78 promille. I nådeansökningen åberopades sömnlöshet och depression. Enligt läkarintyg på bättringsvägen i fråga om sömnlösheten, men risk för att han med sin kläna hälsa mycket dåligt skulle tåla den psykiska påfrestning som vore förbunden med ett avtjänande av straffet. — HD avstyrkte nåd. Sedan Kungl. Maj:t förordnat om yttrande från medicinalstyrelsen, hade trädgårdsmästaren enligt läkarintyg gjort ett allvarligt självmordsförsök. Medicinalstyrelsen ansåg, att ur psykiatrisk synpunkt skäl funnes att tillstyrka benådning. Kungl. Maj:t nedsatte straffet till 100 dagsböter om 10 kronor. (Beslut 30/6 1954 nr 3.)

8. En 45-årig byggnadsarbetare dömdes till fängelse en månad för rattfylleri (hade kört vingligt med moped; blodprov visade 2,07 promille). Intogs en vecka efter domen på alkoholistanstalt; en assistent vid anstalten

tillstyrkte nåd, när byggnadsarbetaren kunde kvarhållas på anstalten en avsevärd tid framåt. Straffad många gånger för misshandel och fylleri; tidigare vid två tillfällen på alkoholistanstalt. — HD avstyrkte nåd, men Kungl. Maj:t befriade helt från straff. (Beslut 30/6 1954 nr 42.)

9. En 25-årig verkmästare dömdes av häradsrätt till fängelse två månader för grovt egenmäktigt förfarande, olovlig körning och rattfylleri. Åklagaren fullföljde talan till hovrätten, som dömde till fängelse fyra månader för samma brott. Verkmästaren hade druckit sprit tillsammans med ett par kamrater och därefter utan lov tagit en bil i den verkstad där han var anställd; hade inte körkort. Verkmästaren hade avtjänat det av häradsrätten ådömda straffet innan hovrättens dom vann laga kraft och anhöll att av nåd bli befriad från återstoden av straffet; åberopade olägenheter för familjen (hustru och 4 barn) samt att han förut var ostraffad. HD avstyrkte nåd, men Kungl. Maj:t nedsatte det återstående straffet till 50 dagsböter om 5 kronor. (Beslut 30/7 1954 nr 1.)

10. En 34-årig resande dömdes till fängelse en månad för rattfylleri. HD avstyrkte nåd, men Kungl. Maj:t nedsatte straffet till 100 dagsböter om 10 kronor. (Beslut 13/8 1954 nr 12.) — Fallet redovisas närmare här nedan.

11. En 19-årig elektriker dömdes till straffarbete 3 månader för grovt egenmäktigt förfarande, olovlig körning och rattonykerhet. Hade tillgripit en bil; blodprov visade 1,43 promille. Dömd ett år tidigare till fängelse ett år, villkorligt, för grovt egenmäktigt förfarande, egenmäktigt förfarande, försök till grovt egenmäktigt förfarande, stöld, häleri, snatteri och olovlig körning (sammanlagt 30 brott; deltagit i en liga som tillgrep bilar och använde dem eller plockade sönder dem och använde delarna); den villkorliga domen förklarades ej förverkad. Fick goda vitsord från arbetsgivarna; vek karaktär med behov att hävda sig (hade själv tagit initiativ till flera brott); intellektuellt ordinärt utrustad men i viss mån omogen. I nådeansökningen åberopade elektrikern, att han skulle bli avskedad från sin anställning, därest han skulle avtjäna straffet. — HD avstyrkte nåd, men Kungl. Maj:t nedsatte straffet till fängelse en månad. (Beslut 27/8 1954 nr 29.)

12. En 43-årig diversearbetare dömdes till fängelse en månad 15 dagar för rattfylleri i två fall (hade kört moped; blodproven visade i det ena fallet 2,50 promille, i det andra fallet 1,85 promille). Dömd 5 gånger för fylleri. I nådeansökningen åberopade diversearbetaren att han sedan 13 år tillbaka led av nervsjukdom och därför hade sjukpension. — HD avstyrkte nåd. Kungl. Maj:t infortrade yttrande från vederbörande skyddskonsulent, som uppgav, att diversearbetaren hade pension på grund av ryggskada och nervsjukdom; hade emellertid arbete emellanåt; »för att komma över sina kontaktsvårigheter tillgriper han sprit»; fara för psykisk skada av frihetsstraff; i behov av övervakning. Skyddskonsulenten tillstyrkte villkorlig dom. — Kungl. Maj:t förordnade om villkorlig dom med övervakning och skyldighet att underkasta sig den behandling, som må föreskrivas av hjälpverksamhetsläkare. (Beslut 17/9 1954 nr 2.)

13. En 22-årig plåtslagare dömdes till fängelse 4 månader för grovt egenmäktigt förfarande, olovlig körning och rattfylleri. Hade vid ett tillfälle provkört en motorcykel efter att ha druckit 25 cl brännvin, vid ett annat tillfälle tillgripit en låst motorcykel, som han kört omkull med och skadat (hade före tillgreppet druckit minst 30 cl brännvin); saknade körkort. Tidigare ostraffad. Fick vid personundersökningen medelmåttiga vitsord. Åklagaren tillstyrkte villkorlig dom. I nådeansökningen åberopade plåtslagaren bl. a. sin ungdom, att han skulle utbilda sig till maskinist samt att åklagaren tillstyrkt villkorlig dom. — HD avstyrkte nåd. Kungl. Maj:t beslöt infortra

yttrande från vederbörande skyddskonsulent, som uppgav, att plåtslagaren fick goda vitsord av arbetsgivare och andra; tillstyrkte villkorlig dom. Kungl. Maj:t förordnade om villkorlig dom med övervakning. (Beslut 17/9 1954 nr 23.)

14. En 40-årig kontorist dömdes till fängelse en månad 15 dagar för vårdslöshet i trafik, rattfylleri, underlåtenhet att göra föreskriven anmälan till bilregistret och att fullgöra försäkringsplikt å motorfordon. Hade efter restaurangbesök kört sin bil i diket. I nådeansökningen åberopade kontoristen, att han intagits på sanatorium för tuberkulos och att hans hälsotillstånd sannolikt icke inom den närmaste tiden komme att så förbättras, att han kunde avtjäna straffet (styrktes med läkarintyg). — HD avstyrkte nåd. Kungl. Maj:t beslöt inhämta yttrande från medicinalstyrelsen, som tillstyrkte nåd. Kungl. Maj:t förordnade om villkorlig dom. (Beslut 24/9 1954 nr 1.)

Av ovanstående sammanställning av de här i fråga varande nådeärendena framgår, att Kungl. Maj:t helt eller delvis bifallit tjugoen nådeansökningar, av vilka fjorton avstyrkts av en enhällig högsta domstol. I sju av dessa fjorton ärenden har Kungl. Maj:t, sedan högsta domstolen avgivit yttrande, införskaffat ytterligare utredning, varefter ärendena avgjorts utan att nytt yttrande inforrats från högsta domstolen.

I ett av de fall, där Kungl. Maj:t avvikit från högsta domstolens yttrande, ha vi ansett omständigheterna vara sådana, att ärendet bör närmare redovisas för riksdagen. Handlingarna i detta ärende utvisa följande:

Den 15 februari 1954 dömde underrätten X jämlikt 4 § 1 mom. första stycket trafikbrottslagen för rattfylleri till fängelse en månad. Underrättens dom fastställdes av hovrätten den 3 juni 1954.

Brottet begicks den 6 augusti 1953, då X klockan 23.20 framförde bil på en gata i staden A. Vid underrätten uppgav X, att han samma dag mellan klockan 18 och 22 förtärt 10 cl brännvin, en pilsner, cirka 8 cl rödvin och 5—7 1/2 cl munklikör. Han ansåg sig vid tillfället icke olämplig att föra bil. Om körningen berättade han: När han befann sig på ifrågavarande gata, förde han sin bil med en hastighet av 40—45 kilometer i timmen, omkring 10 meter bakom en annan bil. När denna bil plötsligt stannades utan att han märkt någon föregående inbromsning, måste han svänga ut sin bil så kraftigt till höger, att den kom i sladdning, varvid den vänstra bakre stänkskärmen slog emot den andra bilens bakre stötfångare. Han märkte omedelbart sammanstötningen och stannade efter att ha kört endast ett kort stycke. — I målet föreleddes protokoll, fört vid undersökning för påvisande av alkoholpåverkan. I protokollet uttalade läkaren, att X vid undersökningen den 7 augusti 1953 klockan 1.30 varit så påverkad av starka drycker, att det kunde antagas, att han icke på betryggande sätt kunnat föra motorfordon. Enligt bevis rörande analys av alkoholkoncentrationen i blodprov, taget från X den 7 augusti 1953 klockan 1.30, hade som medelvärde av tre analyser erhållits ett reduktionsvärde motsvarande 1,41 promille alkohol. — Vid domstolarna hördes två vittnen. Enligt det ena vittnet, som kom tillstädes omedelbart efter kollisionen, luktade X sprit och talade sludrande, varjämte han uppträdde egendomligt så till vida att, då vittnet och den påkörda bilens förare i sällskap med X gick till den påkörda bilen för att bese skadorna, X gick förbi denna, som om han inte såg den. Det andra vittnet uppgav, att X till en början förnekade kollision, att han luktade sprit, att hans gång var

vinglig och hans tal virrigt samt att hans blick var slö. Båda vittnena uttalade, att X på grund av spritförtäring var olämplig att föra bil. — I hovrätten uppgav X bl. a.: Han hade under efternatten den 6 augusti 1953 förtärt medicin i samband med ett njurstensanfall. Medicinen utgjordes av 1 1/2 st. stolpiller »Morphin hcl. Extr. bellad. aa 0,02 01 cacao 1,5» samt en matsked sömnmedel »Mixt. Chloral hydr. 300». På eftermiddagen den 6 augusti 1953 badade han bastu mellan kl. 16.30 och 18.00. X hade först nyligen fått kännedom om att medicinförtäringen kunnat inverka på hans kondition och på alkoholkoncentrationen i blodet så långt efter förtäringen som vid tiden för körningen. Av detta skäl hade medicinförtäringen ej tidigare förts på tal.

Av handlingarna i målet framgår, att X var 34 år gammal och gift; makarna hade inga barn och hustrun hade egen inkomst. X förekom ej i straffregistret.

Med hänsyn till X:s uppgift om sin spritkonsumtion, den omständigheten, att han under färden på sätt som skett kolliderat med annan bil, den undersökande läkarens uttalande, den förhållandevis höga alkoholkoncentrationen i X:s blod ännu cirka två timmar efter bilkörningen samt vittnesmålen ansågo domstolarna styrkt, att X vid förandet av bilen varit så påverkad av starka drycker, att det kunde antagas, att han icke på betryggande sätt kunnat föra fordonet.

I nådeansökningen anhöll X, med instämmande av hustrun, att Kungl. Maj:t måtte av nåd befria X från straff eller förordna om villkorlig dom, samt anförde vidare:

I domstolarna har jag åberopat åtskilliga enligt min uppfattning mildrande omständigheter, som jag anhåller att här få återgiva. Natten mellan den 5—6 augusti 1953 hade jag ett njurstensanfall. I samband med anfalllet förtärde jag den medicin, som angivits i vadeinlagan. Helt naturligt var jag emellertid på dagen den 6 augusti mycket trött eftersom jag på grund av anfalllet endast fått några få timmars sömn under natten. Vid denna tid bodde jag ensam i staden A, där jag hade anställning på — — —, under det att min hustru kvarbodde i vår gemensamma bostad i staden B. Trots mycket stora ansträngningar hade det inte lyckats mig att erhålla familjebostad i A. Just till den 6 augusti hade jag emellertid en möjlighet att få hyra en bostad och jag skulle få bekräftelse den dagen. Emellertid fick jag ett meddelande, som innebar att jag icke skulle få komma i fråga såsom hyresgäst. Med anledning därav var jag mycket deprimerad. Sedan jag tagit bastubad på eftermiddagen mellan klockan 16.30—18.00, vistades jag på kvällen hos en bekant som därvid bjöd mig på middag. Under middagen förtärdes den sprit, som jag i målet uppgivit. Efter det jag lämnat min värds hem, promenerade jag en stund på gatorna och uppsökte sedan min bil för att hämta min överrock och därefter gå hem. Då jag tagit rocken fick jag en ingivelse att jag skulle köra hem trots att jag tagit sprit under kvällen. Till detta beslut bidrog, att jag inte kände mig nämnvärt påverkad av spriten. Jag är medveten om att det var omdömeslöst av mig att besluta mig för att köra hem, men jag förmenar att min omdömeslöshet må vara ursäktlig, med hänsyn till vad jag ovan relaterat angående de händelser som inträffat under natten till och dagen den 6 augusti. Jag har förstått att dessa omständigheter icke äro av den beskaffenhet att en domstol kan anse dem mildrande i trafikbrottslagens mening och av det skälet utdöma dagsböter, men likafullt borde med ett humanitärt betraktelsesätt min omdömeslöshet anses så ursäktlig att dessa förhållan-

den förtjäna beaktande i nådeärende. Det är mera påfrestande för nerverna än man vanligen tänker sig att vistas på annan ort, borta från sin familj. Då därtill kom detta njurstensanfall med åtföljande trötthetssymptom, samt det nedslående meddelandet angående lägenheten var mina nerver i sådant skick att jag var fullkomligt »ur gängorna». Vad beträffar mitt uppträdande efter påkörningen måste detta ses mot bakgrunden av omnämnda omständigheter. Jag kan fortfarande inte tro annat än att vittnena missuppfattat orsaken till mitt uppträdande och utseende. Min kondition och mitt uppträdande måste ha varit avsevärt mycket mera negativt påverkat av uttrötning, depression, medicinförtäring och upprördhet över olyckshändelsen än av spritförtäringen. Slutligen vill jag också åberopa att blodprovet utvisar 1,41 ‰ och att alkoholkoncentrationen vid olyckstillfället sålunda möjligen men ej mycket överstigit 1,5 ‰, varför något särskilt »kvalificerat» rattfylleri sålunda ej är för handen. Beträffande mina levnadsomständigheter får jag anföra att min anställning i A varade från den 1.1 1953 till den 31.3 1954. Särskilt med hänsyn till bostadssvårigheterna såg jag mig nödsakad att sluta anställningen i A och söka annan anställning i B, där jag hade familjbostad. Där är jag nu anställd vid — — — såsom resande. Jag sammanbor alltså återigen med min fru, som är beroende av min arbetsinkomst. Jag behöver inte riskera att här och i framtiden råka i sådana svårigheter, som jag befann mig i vid händelsen den 6 augusti 1953. Med hänsyn till att jag tillträtt en ny arbetsanställning är det för min framtida utkomst ytterligt olägligt att nu undergå verkställighet av straffet. För min utkomst är jag beroende av att skapa mig ett gott anseende bland mina kunder och det skulle väsentligt inskränka mina utkomstmöjligheter i framtiden om jag skulle få lov att taga ledighet från anställningen för att undergå fängelse. Snart skulle detta förhållande komma till mina kunders kännedom.

X åberopade flera intyg av arbetsgivare.

Högsta domstolen fann anledning ej förekomma att tillstyrka bifall till ansökningsen. Tillförordnad regering beslöt den 13 augusti 1954 (nr 12) att på det sätt bifalla ansökningsen, att straffet bestämdes till etthundra dagsböter å tio kronor. Den tillförordnade regeringen bestod av statsråden Sträng, Norup, Lindell och Ulla Lindström. Statsrådet Lindell var tillförordnad chef för justitiedepartementet.

Med anledning av Kungl. Maj:ts beslut i detta ärende vilja vi erinra om att statsrådet Zetterberg vid en debatt i första kammaren den 1 december 1949 om skärpta åtgärder mot rattfylleri förklarade sig anse, att om en person som gjort sig skyldig till rattfylleri skulle få nåd fordrades det andra och mycket starkare skäl än när det gällde nådeansökningar för de flesta andra brott. Statsrådet Zetterberg uttalade, att domstolarna snarast borde kunna utdöma något högre straff för rattfylleri än vad de i allmänhet gjorde. När emellertid det utdömda straffet efter nådeansökan i något enstaka fall blivit nedsatt, hade detta berott på speciella omständigheter. I ett fall hade straffmätningen varit påfallande hög i förhållande till det begångna brottet. I ett annat fall hade straffet nedsatts från två månader till en månad för en småbrukare, som icke skulle kunna klara sin gård, om han skulle avtjäna det längre straffet.

Såvitt framgår av domstolsakterna och de i nådeärendet ingivna handlingarna ha i det här redovisade fallet icke framkommit sådana starka skäl, som enligt statsrådet Zetterbergs ovannämnda uttalanden borde krävas för benådning av rattfyllerister. Enär, såsom statsrådet Zetterberg framhållit vid en debatt i andra kammaren den 14 maj 1954, Kungl. Maj:t icke i ett nådeärende kan ingå i någon prövning av bevismaterialet i målet utan måste utgå från den bevisbedömning, som domstol gjort, har Kungl. Maj:t här haft att utgå från att X varit så påverkad av starka drycker, att han icke på betryggande sätt kunnat föra sitt fordon. Det torde icke kunna göras gällande, att domstolarnas straffmätning varit påfallande hög i förhållande till brottet. Ett stort antal rattfyllerister, som dömts till frihetsstraff, torde kunna åberopa personliga förhållanden, som äro mera ömmande än de som förelegat i förevarande fall. Enligt vår mening ha icke förefunnits tillräckliga skäl för bifall till X:s nådeansökan. På grund härav ha vi ansett anmälan enligt § 107 regeringsformen böra göras mot den tillförordnade regeringens ledamöter, statsråden Sträng, Norup, Lindell och Ulla Lindström.

III.*

(Protokoll över socialärenden den 4 juni 1954.)

av herrar *von Friesen* och *Hammar*, vilka anfört följande:

14 § första—tredje styckena lagen den 3 januari 1947 om allmän sjukförsäkring har genom lag den 19 juni 1953 erhållit följande lydelse:

Ersättning för utgifter för *läkarvård* utgår vid varje sjukdom, som enligt läkares utsago kräver sådan vård, med tre fjärdedelar av utgifterna eller, då dessa överstigit det belopp, vartill de enligt av Konungen fastställd taxa skola beräknas uppgå, med tre fjärdedelar av sistnämnda belopp. I utgifter för läkarvård skola inräknas kostnader för läkares resa och för läkarintyg, som erfordras för utfående av sjukpenning.

Såsom utgifter för läkarvård skola anses jämväl utgifter för tandläkarvård, avseende sådan behandling, som angives i en av Konungen fastställd förteckning och som meddelas vid centraltandpoliklinik, tandläkarhögskola eller allmänt sjukhus.

Taxa, som i första stycket sägs, skall avse sådan vård — däri inbegripen röntgen- och annan undersökning — som kan meddelas av varje läkare, så ock röntgenundersökning samt röntgen- och radiumbehandling, som utföres av därför särskilt utbildad läkare, ävensom tandläkarvård, varom i andra stycket förmåles.

Med anledning av denna lagbestämmelse utfärdade Kungl. Maj:t den 4 juni 1954 på förslag av föredragande departementschefen, statsrådet Sträng,

* *Närvarande vid behandlingen av förevarande ärende:*

från första kammaren: herrar Elmgren, Wahlund, Damström, Pettersson, Weiland, Herlitz, Ollén, Bror Nilsson och Sörlin; samt

från andra kammaren: herrar Pettersson i Norregård, von Friesen, Fast, Norén, Håstad, Jonsson i Haverö, Olsson i Mora, Hammar, Andersson i Linköping och Dahl.

»Taxa för beräkning av ersättning för läkarvård och tandläkarvård enligt lagen om allmän sjukförsäkring» (SFS 532/1954), att gälla från den 1 januari 1955 till och med den 31 december 1956. I 2 §, som handlar om läkarvård å läkares mottagning, samt 4 §, som handlar om läkarvård vid sjukbesök, har därvid angivits olika arvoden till läkare, när det gäller stockholmsområdet och när det gäller riket i övrigt. Med stockholmsområdet avses i taxan, förutom Stockholms stad, städerna Lidingö, Nacka, Solna och Sundbyberg.

Denna taxa har haft en tidigare motsvarighet i »Taxa som avses i 22 § av förordningen den 26 juni 1931 (nr 280) om erkända sjukkassor», vilken taxa första gången fastställdes den 18 december 1931 (nr 433) och som därefter med vissa ändringar förlängts att gälla kortare tider i sänder

den 21 december 1933 (SFS 671/1933),
den 20 december 1935 (SFS 636/1935),
den 16 december 1938 (SFS 738/1938),
den 19 december 1941 (SFS 963/1941),
den 12 november 1943 (SFS 773/1943) och
den 21 december 1945 (SFS 830/1945).

De arvoden, som därvid upptagits under »I. Sjukdomsfall, som ej föranleda operativt ingrepp eller annan kirurgisk behandling», voro högre för Stockholm än riket i övrigt i den år 1931 fastställda taxan. Samma har förhållandet varit i den taxa, som fastställts 1933, 1935 och 1945, under det att taxan som fastställdes 1938, 1941 och 1943 endast på en punkt upptagit olika arvodesbelopp för Stockholm och riket i övrigt.

Frågan om läkarvårdstaxans utformning har tidigare behandlats i olika sammanhang.

I socialvårdskommitténs betänkande VII: Utredning och förslag angående Lag om allmän sjukförsäkring (SOU 1944: 15) anfördes bland annat följande (sid. 168—169):

»Läkarvårdstaxan. Vad angår nivån å de i läkarvårdstaxan upptagna ersättningarna måste tydligen hänsyn tagas till de ändrade förhållanden, som föranletts av förändringarna i fråga om penningvärdet. Skall försäkringen fylla sitt ändamål, bör nämligen taxan så nära som möjligt ansluta sig till de arvoden, som i allmänhet begäras av läkarna. Detta önskemål aktualiserar frågan huruvida taxan bör dyrortsgraderas. Enligt de erfarenheter, som hittills vunnits, har taxan visat sig å landsbygden och i de flesta mindre och medelstora städer i stort sett överensstämma med de faktiskt begärda arvoden. Vad angår vissa av de största städerna, särskilt Stockholm och Malmö, ligga dock läkartaxorna så avsevärt över sjukkassetaxan, att försäkringens värde högst betydligt reducerats. Det vill därför synas, som om högre belopp i taxan borde bestämmas beträffande vissa i densamma angivna orter eller områden. Detta kan för övrigt vara motiverat av läkarnas större utgifter för lokaler och vissa andra ändamål. Att nu närmare ingå på dessa frågor torde emellertid vara ganska ofruktbart, enär framtidsförhållandena i fråga om penningvärdet äro svårbestämbara och den föreslagna lagstiftningen icke torde kunna träda i kraft förrän om några år. Hur önskvärt det än kunde vara, särskilt med hänsyn till kostnadsberäkning-

arna, att nu taga ställning till dessa ersättningsfrågor, har detta, bl. a. av nämnda skäl, funnits icke vara möjligt. Vissa allmänna riktlinjer rörande taxans utformning synas dock kunna uppdragas. Taxan bör sålunda ansluta sig till de arvoden, vilka begäras av privatpraktiserande ej specialiserade läkare, i den mån dessa arvoden kunna anses vara skäliga. Det bör vidare omprövas i vad mån den nuvarande differentieringen av taxan bör bibehållas eller omläggas. Vid utarbetandet av ny taxa bör den nu gällande, vilken i många avseenden befunnits tillfredsställande, läggas till grund. Upprättande av förslag till taxa förutsättes såsom hittills ske genom medicinalstyrelsens försorg. Härvid bör självfallet erforderligt samråd ske med såväl tillsynsmyndigheten som läkar- och sjukkasseorganisationer.»

I Kungl. Maj:ts proposition nr 312 till 1946 års riksdag med förslag till lag om allmän sjukförsäkring anförde föredragande departementschefen i denna fråga bland annat (s. 214):

»Kommitténs förslag i fråga om läkarvårdsförsäkringen ansluter sig nära till nu gällande lagstiftning. Såsom för närvarande gäller skall den försäkrade efter fritt val äga vända sig till den läkare, för vilken han har förtroende. Han skall emellertid liksom nu själv vidkännas viss andel av vårdkostnaden, och denna kostnad beräknas med hänsyn till arvoden i en av Kungl. Maj:t fastställd läkarvårdstaxa, vars bestämmelser dock — i motsats till den för provinsialläkarna gällande taxan — icke skola vara för läkarna bindande. Taxan skall enligt kommitténs förslag endast avse vård som kan meddelas av icke-specialutbildad läkare. Då vård meddelas av specialist, kommer den eventuella skillnaden mellan det av honom debiterade arvodet och det arvode, som i taxan upptagits för en icke-specialutbildad läkare, att stanna å den försäkrade.»

Tredje särskilda utskottet vid 1946 års riksdags höstsession anförde i sitt utlåtande nr 1 i anledning av lagförslaget om allmän sjukförsäkring beträffande läkarvårdstaxan (s. 70):

»Såsom framgår av vad socialvårdskommittén och departementschefen anført angående storleken av den ersättning, som sjukhassorna skola ha att utgiva för läkarvård, är utformningen av läkarvårdstaxan av stor betydelse för sjukförsäkringens effektivitet i förevarande avseende. Den nu gällande läkarvårdstaxan upptar i vissa avseenden högre ersättningar för Stockholms vidkommande än beträffande landet i övrigt. Detta förhållande torde vara föranlett därav, att läkararvodena i regel äro högre i Stockholm än å övriga orter. Utformningen av läkarvårdstaxan är uppenbarligen beroende av överväganden av skilda slag. Sålunda torde sådana synpunkter som kostnaderna för försäkringen, läkarnas ersättningskrav och de försäkrades berättigade intresse av försäkringens effektivitet få vägas mot varandra. Utskottet, som förutsätter att vid taxans fastställande samtliga berörda omständigheter vinna tillbörligt beaktande, anser sig icke böra ingå på denna fråga i vidare mån än vad som följer av det nu anförda.»

I debatten i andra kammaren den 18 december 1946 angående förslaget till lag om allmän sjukförsäkring yttrade herr Pettersson i Dahl, bland annat, följande:

»Det förhåller sig ju så, och det säges även i departementschefens yttrande, att den försäkrade skall ha fritt val att vända sig till den läkare, som han har förtroende för, och han skall vidkännas en viss del av kostnaden. Den-

na kostnad skall emellertid beräknas med hänsyn till arvodena i en av Kungl. Maj:t fastställd läkarvårdstaxa. Om detta har utskottet sagt, att denna läkarvårdstaxa i vissa avseenden upptar högre ersättningar för Stockholms vidkommande än beträffande landet i övrigt, detta på grund av att läkararvodena i regel äro högre där än på övriga orter. Utskottet har en liten reflexion att göra på denna punkt och säger, att man förutsätter att vid taxans fastställande samtliga berörda omständigheter vinna tillbörligt beaktande. Mera säger inte utskottet på denna punkt. Här gå vi alltså in för principen att ha en enhetlig sjukpenning men inte en enhetlig läkartaxa. Orsaken härtill är, att det för närvarande gäller högre läkararvoden i Stockholm än ute i landsorten, vilket i sin tur beror på de högre hyreskostnaderna i Stockholm o. s. v. Det är alltså dyrortsfrågan, som i detta fall spelat in.

Nu vill jag inte alls här ingå i polemik om huruvida denna läkartaxa är rätt avvägd eller inte, men man måste ju säga, att i och för sig finns det ingen anledning till att läkartaxan för samma prestation skall vara högre här i Stockholm än ute i landsorten. Jag skulle tvärtom tro, att det för en läkare på landsbygden är förenat med större besvär och uppoffring att fara ut ganska långt från sin bostadsort till vederbörande patient, och detta även om han får ett litet tillägg utöver den vanliga taxan. Vad jag alltså på denna punkt vill säga är, att jag inte tror att det finns anledning att beräkna läkartaxan olika i Stockholm och på landsorten, varför Kungl. Maj:t borde fastställa en enhetlig taxa.»

I Kungl. Maj:ts proposition nr 178 till 1953 års riksdag med förslag till lag angående ändring i lagen den 3 januari 1947 om allmän sjukförsäkring anförde departementschefen (s. 176):

»Det är i nuvarande läge inte möjligt att taga ställning till den närmare utformningen av sjukkassetaxan. Jag vill emellertid framhålla, att det självfallet är ett önskemål att taxebeloppen i görligaste mån ansluter sig till de arvoden, som de försäkrade har att erlægga till läkarna.»

Förslaget till den nu ifrågavarande läkarvårdstaxan enligt sjukförsäkringslagen har uppgjorts av medicinalstyrelsen efter samråd med riksförsäkringsanstalten samt i fråga om den principiella uppläggningsen av taxan efter överläggningar med representanter för Sveriges läkarförbund och Svenska sjukkasfeförbundet. Medicinalstyrelsen anför i sitt yttrande i samband med förslaget framläggande, att man vid de nämnda underhandlingarna eftersträvat att följa de riktlinjer, som kommit till uttryck i förarbetena till sjukförsäkringslagen och den nya provinsialläkartaxan. För att önskemålet om samordning även med en blivande ny lasarettläkartaxa skulle kunna tillgodoses ha vid överläggningarna om förslaget till läkarvårdstaxan enligt sjukförsäkringslagen jämväl närvarit representanter för Svenska landstingsförbundet.

I medicinalstyrelsens nämnda yttrande anföres vidare bland annat:

»Medan i provinsialläkartaxan, som ju uteslutande avser landsbygdens läkare, endast angives ett arvodesbelopp för varje konsultationsgrupp, upptager förslaget till läkarvårdstaxa i likhet med gällande sjukkassetaxa olika

arvodesbelopp för läkarvård, meddelad i Stockholm respektive riket i övrigt. En nyhet i förhållande till sistnämnda taxa är att med läkarvård, meddelad i Stockholm, i ersättningshänseende likställes vård, meddelad vid Karolinska sjukhuset, ehuru detta är beläget i Solna kommun (1 § 7 mom.).

Redan i samband med överlämnandet av sitt förslag till provinsialläkar-taxan framhöll medicinalstyrelsen, att det vore vanskligt att på förhand bilda sig en uppfattning om dess verkningar ur skilda aspekter. Taxan borde sålunda tjäna som ett provisorium, vilket icke borde lägga hinder i vägen för en reglering efter delvis andra principer, om så efter en tids prövning skulle befinnas lämpligt. I anslutning härtill torde få förutsättas, att i den mån av sakskaäl ej betingade olikheter komma att föreligga beträffande parallella bestämmelser mellan den nya läkarvårdstaxan och gällande provinsialläkar-taxa eller de till taxorna hörande förteckningarna över åtgärder enligt grupp 3 a) och b), provinsialläkartaxan blir föremål för överarbetning i syfte att ernå önskvärd överensstämmelse med sjukkassetaxan.

Den ekonomiska avvägningen. Vid avvägningen av de i förslaget upptagna taxebeloppen har — i den mån fråga icke varit om ovan nämnd specialistvård och tandläkarvård — en av RFA verkställd omfattande statistisk utredning rörande de faktiska läkarvårdskostnaderna under år 1952 respektive kostnaderna för berörda vård, beräknade enligt gällande sjukkassetaxa, tjänat till ledning.

Beträffande siffrorna för 'de verkliga läkarvårdskostnaderna' gäller, att i den mån hela eller praktiskt taget hela utredningsmaterialet (50 000 sjuk-kassekvitton = 1 % av samtliga till kassorna ingivna läkarvårdskvitton under året) legat till grund för beräkningarna, desamma torde ge en god uppfattning av verkligheten så till vida, att de faktiska kostnaderna i varje fall inte torde ha understigit de framräknade beloppen. — — —

Sålunda har utredningen givit goda hållpunkter för bedömandet av behovet av en dyrortsgradering av taxan. Som man haft anledning vänta framgår av materialet, att arvode per konsultation i regel utgår med lägre belopp till landsbygdens och de mindre tätorternas läkare än till de större städernas läkare, för att stiga till sitt maximum i Stockholm, som intager en klar särställning i kostnadshänseende (se tabellen). Motiv har därför ansetts föreligga för bibehållande av högre taxebelopp i Stockholm. Såväl rimlighetsskäl som sjukvårdspolitiska hänsyn ha motiverat, att i taxan den vid Karolinska sjukhuset meddelade öppna vården i ersättningshänseende likställes med sådan vård, meddelad vid Stockholms stads sjukhus.

Vid avvägningen av arvodena enligt grupp-taxan har styrelsen icke ansett riktigt att fästa avgörande vikt vid de medelarvoden per konsultation, vilka basera sig på kvitton, avseende samtliga läkarkategorier. Den höjning av medelarvodena, som betingas av meddelad specialistvård, torde enligt statsmakternas intentioner principiellt icke böra beaktas. Framhållas må även, att den stora anhopningen av specialister i huvudstaden eljest lätt skulle leda till fastställande av allt för höga taxearvoden för Stockholm. Det skulle icke vara tillfredsställande, om man genom en härav föranledd taxesättning skulle bidra till att öka den bestående differensen i arvodeshänseende mellan Stockholm och riket i övrigt.

Å andra sidan skulle vid beräkning av medelarvodena ett medtagande av provinsialläkarna, vilka åtnjuta fast grundlön utöver sin arvodesinkomst, medföra en oskälig sänkning av taxearvodena för 'riket i övrigt', där denna läkargrupp dominerar.

Av de inledningsvis refererade förarbetena till sjukförsäkringslagen framgår för övrigt, att statsmakternas avsikt närmast varit, att till grund för arvodesberäkningen skulle läggas de arvoden, vilka i allmänhet betingas av privatpraktiserande läkare utan specialistkompetens, i den mån dessa befinnas skäligen. I enlighet härmed har till utgångspunkt för taxeförslaget tagits de uppgifter om medelarvodena hos allmänpraktiker, vilka återfinnas i tabellen. Enligt dessa uppgick under år 1952 arvodet per konsultation hos allmänpraktiker i genomsnitt i Stockholm till kronor 11: 91 och i riket i övrigt kronor 7: 56.

För rådföring jämte vård på mottagning av läkare uttagna arvoden, beräknade som medelarvode per konsultation enligt RFA:s utredning.

Ortsgrupp (läkares stationerings- eller bosättningsort)	Lasarett- läkare kr	Privatprakt. läk.		Tills. (2 + 3 + 4) kr	Las.-läk. + allm.-prakt. (2 + 4) kr
		Specialister kr	Allmän- prakt. (ej prov.-läk.) kr		
1	2	3	4	5	6
Stockholm	13: 52	15: 19	11: 91	13: 76	12: 06
Göteborg	12: 88	11: 45	8: 32	10: 23	8: 43
Malmö	8: 67	11: 69	8: 83	9: 87	8: 72
Norrköping	9: 11	8: 93	8: 93	9: —	9: 04
Hälsingborg.....	9: 26	10: 40	9: 22	9: 59	9: 24
(Övriga) länsresidensstäder	9: 72	10: 15	8: 04	9: 43	9: 31
Övriga städer	9: 08	9: 35	7: 08	8: 44	8: 33
Landsbygden	8: 60	9: 44	6: 55	7: 71	7: 63
Medeltal för riket utom Stockholm beräknat av medicinalstyrelsen	—	—	7: 56	—	—

I syfte att få till stånd en mera realistisk läkarvårdstaxa har vidare eftersträfvats att så vitt möjligt i grupptaxan föreslå arvodesbelopp på sådant sätt avrundade att de kunna förutsättas ligga väl till för användning i läkarnas praktik. Grupparvodesbeloppen ha sålunda i allmänhet avrundats till jämna antal kronor. För Stockholms del förekommer en avvikelse härifrån, i det att arvode enligt grupp 1 föreslagits skola beräknas till kronor 8: —.»

Riksförsäkringsanstalten avgav yttrande i ärendet och anförde därvid bland annat:

»Det av medicinalstyrelsen uppgjorda förslaget till läkarvårdstaxa för sjukförsäkringen har den gällande provinsialläkartaxan till förebild och utgör alltså en s. k. grupptaxa. Innebörden av detta begrepp kan sägas vara, att arvodena bestämmas i stort sett oberoende av de vid ett konsultationstillfälle vidtagna åtgärdernas antal och utan annan hänsyn till dessa åtgärders art, än som följer därav, att de äro hänförliga till den ena eller andra av de jämförelsevis fåtaliga och tämligen schematiskt bestämda grupperna. Man måste vara klart medveten därom, att i grupptaxans idé ligger, att många gånger vid de särskilda konsultationstillfällena arvodena enligt taxan äro lägre eller högre, än vartill vid tillfället företagna åtgärders antal och art i och för sig skulle berättiga, men att detta förhållande för läkarens del förutsättes bli utjämnat i längden.

Riksförsäkringsanstalten inser väl, att övervägande skäl kunna anses tala för att tillämpa en så beskaffad taxa för provinsialläkarnas vidkomman-

de. Dessa äro skyldiga att följa taxan, vilket skapar erforderlig garanti för patienterna och vilket för läkarna själva kan te sig naturligt, enär de äro fast anställda statstjänstemän med lön, pension etc. De äro alltså endast delvis beroende av taxeinkomsterna.

Vad däremot sjukkassetaxan beträffar, ligga förhållandena annorlunda till. Den är, i principiell olikhet med provinsialläkartaxan, ej en ersättnings-taxa, som vederbörande läkare har skyldighet att följa, utan en återbärings-taxa, varav läkarna — d. v. s. allmänpraktikerna — äro författningsenligt obundna vid uttagandet av sina konsultationsarvoden. Riksförsäkringsanstalten kan ej känna sig övertygad därom, att dessa läkare — vilka ej kunna räkna med lön, pension m. m. såsom utjämnande ekonomiska faktorer — ändock komma att bestämma sina arvoden i den mån utan hänsyn till vidtagna åtgärders antal och art, som det av medicinalstyrelsen nu framlagda grupptaxeförslaget förutsätter. Om ej allmänpraktikerna i städerna mera allmänt komma att följa denna grupp taxa vid sin arvodessättning utan överskrida densamma, blir ändamålet med den nu förestående taxereformen förfelat. Dessa läkares patienter komma nämligen då jämväl i fortsättningen, liksom hittills i stor utsträckning varit förhållandet, att få vidkännas högre läkarvårdskostnader, än sjukförsäkringslagen avser. Men det är just undanröjande av det nu berörda förhållandet beträffande patienternas läkarvårdskostnader i städerna, som är den väsentliga anledningen till att frågan om ny sjukkassetaxa uppkommit.

Riksförsäkringsanstalten ställer sig därför mycket tveksam till frågan, om taxeförslaget, sådant det av medicinalstyrelsen utformats, kommer att ge de sjukförsäkrade i rikets städer den återbärning å deras faktiska läkarvårdsutgifter, som åsyftas. Men givetvis föreligger stor ovisshet om, hur verkligheten i detta hänseende kommer att te sig. Med hänsyn härtill vill riksförsäkringsanstalten ej motsätta sig, att en taxa i huvudsaklig enlighet med förslaget numera föreliggande slutliga skick fastställes, men förutsätter, att taxan göres tidsbegränsad — med giltighet lämpligen under år 1955 — och föreslår, att riksförsäkringsanstalten erhåller i uppdrag att under nämnda år följa utvecklingen på området ur sjukförsäkringssynpunkt och att under årets sista kvartal till Kungl. Maj:t inkomma med det utlåtande och förslag, vartill omständigheterna må föranleda.»

Av ovanstående framgår, att den sedan år 1933 gällande principen återknäsatts, nämligen att landet i ifrågavarande hänseende indelas i två dyrtortsgrupper, en omfattande Stockholms stad och städerna Lidingö, Nacka, Solna och Sundbyberg, och en omfattande riket i övrigt. Vi finna denna anordning orättvis mot de i detta avseende hjälpsökande och att den leder till — såsom Sveriges läkarförbund framhållit i sitt remissyttrande — att förhållandevis högre läkararvoden tillämpas i Stockholm än i riket i övrigt. Vi ha därför inom utskottet yrkat anmälan jämlikt § 107 regeringsformen mot föredragande departementschefen, statsrådet Sträng.

IV.*

(Protokoll över ecklesiastikärenden den 26 november 1954.)

av herr *Håstad*, som med instämmande av herr *Hammar* och i princip av herr *Herlitz* ansett, att utskottet bort uttala följande:

Den 26 november 1954 beviljade Kungl. Maj:t adjunkten vid samreal-skolan i Lund, fil. dr Yngve Löwegren avsked från adjunktstjänsten, räknat från och med den 1 juli 1954.

Löwegren är född den 17 september 1899. Han blev fil. mag. 1931, fil. lic. 1936 och fil. dr 1952. År 1939 anställdes Löwegren som timplärare vid kommunala mellanskolan i Lund, där han följande år blev ordinarie ämneslärare. I samband med denna skolas ombildning till statlig samreal-skola (samrealskolan i Lund) utnämndes Löwegren till adjunkt i lönegrad Ca 26 från och med den 1 juli 1949. Från och med den 1 april 1953 var han placerad i lönegrad Ca 29.

Den 12 maj 1954 förordnades Löwegren av skolöverstyrelsen att tills vidare från och med den 1 juli 1954 inneha en lektorstjänst vid det med realskolan i Malmö förenade kommunala gymnasiet. Löwegren anhöll den 15 juni 1954 om *tjänstledighet* från adjunktturen vid samrealskolan i Lund för att uppehålla nämnda lektorstjänst. Den 6 juli 1954 avtog skolöverstyrelsen Löwegrens framställning. Löwegren, som tillträtt lektoratet den 1 juli, inkom den 25 oktober 1954 till skolöverstyrelsen med anhållan om *avsked* från adjunktstjänsten från och med den 1 januari 1955. Genom ovannämnda beslut den 26 november 1954 beviljade Kungl. Maj:t Löwegren avsked *retroaktivt* från och med den 1 juli 1954. I samma konselj utnämndes Löwegren till förste museiintendent (lönegrad Ca 31) vid Lunds universitet, räknat från och med den 1 januari 1955.

Kommunala lektors anställningsförhållanden. För kommunalt gymnasium, som står i förening med allmänt läroverk, gälla i första hand de föreskrifter, som finnas intagna i kungl. brev till skolöverstyrelsen den 24 september 1937. Enligt detta brev ursprungliga lydelse skulle undervisningen bestridas av e. o. lektorer till det antal, som av skolöverstyrelsen eller, därest läroanstalten åtnjöte rätt att med sina lärjungar anställa studentexamen, av Kungl. Maj:t bestämdes, samt i övrigt av extra lärare och timplärare. Den 28 juli 1939 fattade Kungl. Maj:t beslut angående vissa ändrade föreskrifter beträffande de kommunala gymnasierna, varvid den i ovannämnda kungl. brev angivna benämningen e. o. lektor utbyttes mot benämningen lektor.

* *Närvarande vid behandlingen av förevarande ärende:*

från f ö r s t a kammaren: herrar Englund, Hällgren, Damström, Weiland, Herlitz, Fritiof Karlsson, Erik Olsson, Olsén, Sörlin och Sigfrid Larsson; samt

från a n d r a kammaren: herrar Hallén, Norén, Håstad, Swedberg, Spångberg, Jousson i Haverö, Olsson i Mora, fru Svedberg, herrar Hammar och Andersson i Brämhult.

Lektorer vid kommunala gymnasier skola ha avlagt fil. lic.-examen och genomgått stadgad provårskurs. Skolöverstyrelsen har dock rätt att i särskilda fall på grund av förekomna omständigheter förordna lektorer utan hinder därav, att i nämnda kungl. brev föreskrivna villkor icke uppfyllas.

Till och med läsåret 1951/52 förordnades kommunala lektorer av överstyrelsen *för ett år i sänder*. Av de 90 kommunala lektorerna läsåret 1951/52 hade endast 41 avlagt fil. lic.-examen, och av dessa saknade 8 provårsutbildning. De övriga 49 voro samtliga fil. magistrar utom två, som endast avlagt fil. kand.-examen. I denna grupp saknade 13 provårsutbildning. — Fr. o. m. läsåret 1952/53 införde överstyrelsen *förordnande tills vidare* som kommunal lektor för lärare, som förvärvat föreskriven kompetens eller vore väl meriterad adjunkt. Annan lärare, som läsåret 1951/52 innehade förordnande som kommunal lektor och som beräknades komma att även i fortsättningen tjänstgöra såsom sådan, förordnades *på viss tid*. Samtidigt föreskrevs, att kommunal lektorstjänst, som icke blivit besatt genom förordnande tills vidare, skulle för varje läsår ledigförklaras, vilket borde ske under närmast föregående vårtermin. För läsåret 1952/53 medgav överstyrelsen dock dispens från föreskriften om sådant ledigförklarande.

I Kungl. Maj:ts proposition nr 140 vid 1952 års riksdag föreslogs viss utbyggnad av den statliga gymnasieorganisationen genom att vissa med kommunala gymnasier förenade samrealskolor ombildades till högre allmänna läroverk. Förslaget, som godkändes av riksdagen, innebar bl. a., att det kommunala gymnasiet såsom skolform finge — i avvaktan på att 1950 års skolreform genomfördes — betraktas som ett ordinärt inslag i skolorganisationen samt att förstatligande av kommunala gymnasier kunde betecknas som etapper i en mera omfattande utbyggnad av gymnasieorganisationen. Vid 1952, 1953 och 1954 års riksdagar ha beslut fattats om ombildning av sammanlagt 17 med kommunala gymnasier förenade samrealskolor, och i årets statsverksproposition föreslås, att ytterligare sex kommunala gymnasier skola förstatligas.

Efter framställning av skolöverstyrelsen beslöt Kungl. Maj:t den 11 december 1953 sådan ändring i föreskrifterna i 1937 års kungl. brev, att de kommunala lektorstjänsterna med avseende å ledigförklarande, behörighetskrav och befordringsgrunder komme att tillsättas på principiellt samma sätt som de statliga lektoraten. Det är dock att märka, att kommunala lektorer icke erhålla kunglig fullmakt utan erhålla tillsvidareförordnande av skolöverstyrelsen. Samtliga de kommunala lektorat, som ledigförklarats efter den 1 januari 1954, ha besatts med sådana sökande, som ha behörighet till statlig lektorstjänst. Några tillsvidareförordnanden av icke lektorskompetenta, välmeriterade ordinarie adjunkter såsom kommunala lektorer ha icke meddelats efter den 1 juli 1954.

Parallellt med strävandena att bringa bestämmelserna om tillsättning av kommunala lektorat i överensstämmelse med föreskrifterna för statliga lektorat har utvecklingen beträffande avlönings- och övriga anställningsvillkor gått mot allt större överensstämmelse med de statliga förhållandena. Det

kungl. brevet av år 1937 innehåller visserligen blott, att vederbörande kommun hade att bekosta avlöningen åt kommunal lektor med ett årligt belopp, som med minst 1 000 kronor överstege den avlöning, som skulle tillkomma honom, därest han vore e. o. adjunkt vid den med gymnasiet förenade realskolan. Mellan Svenska stadsförbundet och Läroverkslärarnas riksförbund har emellertid den 6 november 1953 träffats ett avtal om rekommendation av vissa avlönings- och anställningsvillkor för rektorer och lärare i läroämnena vid kommunala gymnasier. Överenskommelsen innebär, att kommunala lektorer i princip erhålla lön enligt avlöningsbestämmelserna för statliga lektorer, att entledigande av tillsvidareförordnad lektor skall föregås av sex månaders ömsesidig uppsägningstid, att kommunal lektor efter viss tjänstgöringstid beredes viss ytterligare trygghet i anställningen samt att kommunal lektor skall ha pensionsförmåner, motsvarande dem som tillkomma statlig lektor.

Denna överenskommelse torde ligga till grund för praktiskt taget alla kommunala lektorers anställningsavtal. Malmö stad har beträffande det med realskolan därstädes förenade kommunala gymnasiet antagit överenskommelsens innehåll den 30 juni 1954 med giltighet fr. o. m. den 1 juli 1952.

Eftersom vederbörande kommun är huvudman för sitt kommunala gymnasium, måste anställningsavtal mellan kommunen och läraren träffas parallellt med att läraren förordnas av skolöverstyrelsen.

Förening av statlig adjunktstjänst med kommunal lektorstjänst. Statens allmänna avlöningsreglemente (Saar) innehåller i 6 § bestämmelser om förening av lönegradsplacerade tjänster m. m. Paragrafen lyder i nu aktuella delar:

»1 mom. Förening må ske,

a) av ordinarie eller extra ordinarie tjänst med ordinarie tjänst, som tillsättes medelst förordnande tills vidare och ej är förenad med pensionsrätt, eller med högre aspiranttjänst eller högre extra tjänst, samt

b) av ordinarie tjänst med högre extra ordinarie tjänst,

allt dock under förutsättning att tjänstemannen frånträder utövningen av den av de båda tjänsterna som först nämnts.

Ovan meddelade bestämmelser om förening av tjänster skola gälla jämväl om den ena tjänsten är sådan ordinarie, extra ordinarie, aspirant- eller extra tjänst, som icke avses i detta reglemente men vid vilken avlöning utgår enligt av Kungl. Maj:t meddelade bestämmelser.

2 mom. Utöver vad i 1 mom. stadgas må förening icke ske

a) av ordinarie eller extra ordinarie tjänst med annan ordinarie eller extra ordinarie statlig tjänst eller med jämförlig kommunal befattning, med mindre Kungl. Maj:t, i fråga om ordinarie tjänst med stöd av riksdagens beslut, för visst fall därtill lämnat medgivande; — — — —»

Skolöverstyrelsens åsikt är, att de kommunala lektorstjänsternas karaktär genom den ovan skisserade utvecklingen (de kommunala gymnasiernas etappvis fortskridande förstatligande, det ändrade tillsättningsförfarandet,

möjligheten för kommunala lektorer, som förordnats efter ledigkungörande 1954 eller senare, att vid förstatligande bliva överflyttade till motsvarande statliga tjänst samt särskilt de reglerade pensionsförhållandena liksom avlönings- och anställningsförhållandena i övrigt) så väsentligt ändrats, att dessa tjänster numera måste anses i det hela fullt jämförliga med motsvarande statliga tjänster. Skolöverstyrelsen menar därför, att 2 mom. a) ovan hindrar, att ordinarie statlig lärartjänst numera förenas med kommunalt lektorat. I överensstämmelse med denna åsikt tillstyrkte överstyrelsen, att Löwegren måtte avskedas från sin statliga adjunktur från och med den dag han tillträtt det kommunala lektoratet i Malmö.

Skolöverstyrelsen har understrukit, att det icke ur vare sig organisatorisk eller pedagogisk synpunkt längre kan anses försvarligt, att ett relativt stort antal ordinarie statliga lärartjänster, vilkas innehavare förordnats som kommunala lektorer, under lång tid uppehållas med vikarier.

Det må framhållas, att skolöverstyrelsen i cirkulär den 5 juni 1954 lämnat vederbörande rektorer anvisning rörande rektors rätt att bevilja adjunkt, som förordnas såsom kommunal lektor, tjänstledighet under högst sex månader för uppehållande av den kommunala lektorstjänsten.

Gentemot skolöverstyrelsens uppfattning har anförts — närmast av Läroverkslärarnas riksförbund — att någon förändring i de kommunala lektorernas ställning i förhållande till skolöverstyrelsen och de förordnanden, som meddelats av skolöverstyrelsen, icke inträtt genom avtalet den 6 november 1953 mellan Svenska stadsförbundet och Läroverkslärarnas riksförbund, då detta avtal blott reglerade förhållandet mellan kommunen som arbetsgivare och läraren som arbetstagare men icke ingrepe i skolöverstyrelsens förordnanderätt. Sålunda vore klausulen om viss uppsägningstid utan verkan beträffande skolöverstyrelsen, som hade full frihet att tillämpa vanliga grunder vid återkallande av tillsvidareförordnanden. Osäkerhetsmomentet i anställningssituationen vore lika stort som tidigare. Förbundet menade därför, att de adjunkter, som åtog sig kommunal lektorstjänstgöring, rimligen kunde begära att få tills vidare behålla sina statliga adjunkturer.

Läroverkslärarnas riksförbund menar emellertid, att det över huvud taget inte vore riktigt att tillämpa 6 § 2 mom. Saar utan att i stället samma paragraf 1 mom. tredje stycket (»Ovan meddelade bestämmelser» etc., se här ovan) vore tillämpligt. Detta motiverar förbundet med att 1937 års kungl. brev, såsom ovan nämnts, innehåller föreskrifter om minimilön åt kommunala lektorer. Är denna förbundets tolkning riktig, skulle avlöningsreglementet icke utesluta tjänsteförening av nu ifrågavarande art.

Vad som vid granskningen av förevarande ärende i första hand väcker uppmärksamhet är den omständigheten, att Löwegren, som innehade fullmakt å ordinarie statstjänst, avskedades från sin adjunktur från och med en tidigare dag än han själv begärt, en dag, som dessutom låg före tidpunkten för Kungl. Maj:ts beslut. Orsaken härtill har uppenbarligen varit, att Kungl.

Maj:t ansett tjänst såsom kommunal lektor icke kunna förenas med statlig adjunktstjänst.

Den tolkning av statens allmänna avlöningsreglemente, som Kungl. Maj:t genom beslutet om avsked åt Löwegren anslutit sig till, är måhända formellt riktig, även om viss tvekan härom kan råda. Det anmärkningsvärda är emellertid, att skolöverstyrelsen tidigare företrätt en rakt motsatt uppfattning rörande möjligheten att förena kommunalt lektorat med statlig adjunktur. Denna skolöverstyrelsens tidigare uppfattning kom till uttryck så sent som i cirkuläret av den 5 juni 1954. Då Löwegren sökte lektorstjänsten i Malmö, hade han ingen anledning att räkna med annat än att han åtminstone några år skulle ha möjlighet att stå kvar såsom tjänstledig adjunkt vid samrealskolan i Lund med rätt att, därest han skulle vilja lämna lektoratet, återinträda i tjänst som adjunkt. Vid den tidpunkt, då ansökningstiden till lektoratet i Malmö utgick, den 10 april 1954, kunde näppe- ligen någon lektorsaspirant inse, att en kommunal lektor icke kunde vara statlig adjunkt. Löwegren fick först sedan han tillträtt lektoratet sin ansökan om tjänstledighet avslagen.

Om Kungl. Maj:t ansett skolöverstyrelsens tidigare praxis att meddela kommunala lektorer tjänstledighet från statliga adjunkturer böra ändras, hade rimliga hänsyn till ordinarie statstjänstemans rätt att varda bibehållen vid sin tjänst bortföranleda, att avsked åtminstone ej meddelats retroaktivt. Utskottet anser, att om Kungl. Maj:t kommit till den uppfattningen, att de kommunala lektoraten utvecklats därhän, att de enligt avlöningsreglementet icke längre kunde förenas med statliga adjunkturer, denna ändrade uppfattning bort bringas till berörda tjänstemäns kännedom på annat sätt än genom retroaktivt avskedande.

Det kan invändas, att Kungl. Maj:ts ifrågavarande beslut icke haft menliga verkningar för Löwegren personligen, eftersom han under andra halvåret 1954 varit berättigad till såväl lön som sannolikt också pension i egen- skap av lektor och eftersom han samtidigt med beslutet om avsked erhöll annan ordinarie statlig tjänst. Beslutet om avsked har emellertid i andra hand en vidsträcktare, principiell innebörd, som motiverar, att utskottet — oavsett beslutets konsekvenser för Löwegrens del — ägnar detsamma upp- märksamhet.

Skolöverstyrelsen har nämligen i Kungl. Maj:ts beslut om avsked åt Löwe- gren sett ett prejudicerande uttalande om att statlig adjunktur icke kan för- enas med kommunalt lektorat.¹ Dessa lektorat ha i stor utsträckning inne- hafts just av tjänstlediga adjunkter. Den snabba takt i vilken kommunala gymnasier tillkommit och utbyggts har sin huvudsakliga grund i den allt kraftigare tillströmningen av elever till de högre undervisningsanstalterna. Statsmakterna ha på olika sätt sökt lindra den lärarbrist, som väsentligen vållats av denna kraftiga tillströmning. Utskottet anser det också vara av

¹ Detta har av skolöverstyrelsen klart uttalats i förklaring, som överstyrelsen avgivit i anledning av att besvär anförts mot ett av överstyrelsen den 10 december 1954 med- delat beslut, varigenom sexton ordinarie adjunkter, som saknat lektorskompetens, ent- ledigats från förordnanden som kommunala lektorer.

utomordentlig vikt, att den högre undervisningens behov av kompetenta lärare tillgodoses. Detta har hittills bland annat kunnat ske genom att lektorskompetenta adjunkter uppehållit kommunala lektorat. Visserligen har detta medfört, att ordinarie adjunktstjänster måst uppehållas av vikarier i större omfattning än eljest vore nödigt. Det är emellertid lättare att er- hålla adjunktskompetenta än lektorskompetenta vikarier.

Trots de förbättrade anställningsförhållanden, som skapats för kommu- nala lektorer, anses de kommunala lektoraten av läroverkslärare fortfarande icke erbjuda samma trygghet som de statliga. Med hänsyn till anställnings- formen — förordnande tills vidare — göra de det icke. Det finnes därför all anledning att antaga, att den praxis, som fastslagits genom beslutet om avsked åt Löwegren, kommer att ytterligare försvåra en tillfredsställande rekrytering av de kommunala lektoraten.

Utskottet menar, att Kungl. Maj:t — genom att ur snäv lönesynvinkel tolka bestämmelserna i avlöningsreglementet om tjänsteförening och utan att söka genom undantagsstadgande undanröja sakligt olyckliga konsekvenser av dessa bestämmelser — har åsidosatt de kommunala gymnasiernas intresse av att erhålla dugliga lektorer. På grund härav har utskottet ansett anmälan enligt § 107 regeringsformen böra göras såväl mot föredragande departe- mentschefen, statsrådet Persson, som mot chefen för civildepartementet, statsrådet Lingman, vilken enligt anteckning i akten rörande avsked åt Lö- wegren deltagit i ärendets beredning.

V.*

(Protokoll över jordbruksärenden den 21 januari 1955.)

av herrar *Håstad, Nordkvist* i Kalmar, *Hammar* och *Stenberg*, vilka an- fört:

Den 7 februari 1954 avlämnades till riksdagen Kungl. Maj:ts proposition nr 60, vari dels föreslogs, att medel skulle anvisas för Aktiebolaget Statens skogsindustriers förvärv av aktierna i Törefors aktiebolag, dels hemställ- des om riksdagens medgivande till Statens skogsindustriers förvärv av ak- tierna i Aktiebolaget Åry manufakturverk.

Sistnämnda hemställan hade föranletts av en utav Statens skogsindustrier i skrivelse den 16 december 1954 gjord framställning om godkännande av bolagets förvärv av aktierna i Aktiebolaget Åry manufakturverk.

* *Närvarande vid behandlingen av förevarande ärende:*

från första kammaren: herrar Elmgren, Englund, Hällgren, Wahlund, Damström, Pettersson, Weiland, Fritiof Karlsson och Sörlin; samt

från andra kammaren: herrar Hallén, Pettersson i Norregård, Norén, Håstad, Spång- berg, Jonsson i Haverö, Nordkvist i Kalmar, Hammar, Andersson i Linköping och Sten- berg.

Herr *Herlitz* har under överläggningen i utskottet biträtt anmärkningsyrkandet men var förhindrad att delta i beslutet i ärendet.

Rörande detta förvärv anfördes i huvudsak följande i skrivelsen.

Aktiebolaget Statens skogsindustrier hade erhållit hembud av samtliga aktier i Aktiebolaget Åry manufakturverk med anläggningstillgångar, bestående av skogs- och jordbruksfastigheter, vilka omfattade bland annat 1 327 hektar produktiv skogsmark, sågverksanläggning, snickerifabrik m. m. jämte samtliga aktier i fastighetsbolaget Valhalla. Åry bruk vore en industriplats med mycket god belägenhet för skogsindustri — dock icke massafabrik — och borde kunna utnyttjas såsom sådan i utvecklingen av den sydsvenska skogsindustrien. Statens skogsindustrier ställde sig likväl tveksam till förvärvet med hänsyn till dels den omständigheten, att dess huvudsakliga syfte vore att förädla virke från statens skogar, under det att den nu bedrivna rörelsen i Åryd och i ännu högre grad en eventuellt utvidgad rörelse huvudsakligen måste grundas på virke från enskilda skogar, dels det förhållandet, att Statens skogsindustrier till följd av sina stora uppgifter på andra håll icke kunde under åtskilliga år framåt disponera medel för större investeringar i manufakturverket. Då genom den nyligen publicerade utredningen om skogstillgångarna i södra Sverige visats, att skogsindustrien inom dessa områden borde ganska kraftigt utbyggas, ansåg Statens skogsindustrier emellertid lämpligt att nu förvärva ifrågavarande industri, varigenom Statens skogsindustrier skulle bli i tillfälle att efter måttet av sina tillgångar göra den insats i utbyggnaden av skogsindustrien i södra Sverige, som förhållandena kunde komma att kräva. Enär ifrågavarande förvärv i huvudsak icke avsåge förädling av virke från domänverkets skogar, ansågo sig Statens skogsindustrier böra underställa Kungl. Maj:t förvärvet.

Statens skogsindustrier upplyste vidare, att avsikten vore att behålla industrifastigheterna vid Åryd i dess ägo, medan skogsfastigheterna enligt överenskommelse med domänstyrelsen och under förutsättning av Kungl. Maj:ts godkännande skulle säljas till domänverket till pris, som närmare kunde överenskommas, varvid skogen skulle likvideras med tillgängliga medel ur markfonden.

Enligt Statens skogsindustriers bolagsordning har detta bolags verksamhet till föremål att idka skogsindustriell rörelse ävensom handel jämte annan därmed förenlig verksamhet. Bolagets styrelse skall bestå av högst sex och lägst fyra ledamöter samt högst fyra suppleanter för dessa, av vilka Kungl. Maj:t utser två ordinarie ledamöter och en suppleant. Kungl. Maj:t utser vidare en av tre revisorer. För giltighet av beslut om ändring av bolagsordningen fordras Kungl. Maj:ts fastställelse av beslutet. Bolagets aktier, nominellt å tillhopa 44 000 000 kronor, ägas samtliga av kronan och förvaltas av domänstyrelsen.

Den 21 resp. 27 december 1954 undertecknades ett köpekontrakt mellan majoren Hakon Gisle, Åryd, å ena sidan samt Statens skogsindustrier å andra sidan. Genom kontraktet överlät Gisle å bolaget samtliga aktier i Aktiebolaget Åry manufakturverk (nominellt värde 1 050 000 kronor) för en köpeskilling av 500 000 kronor. I kontraktets ingress säges, att avtalet träffats 'förutsatt Kungl. Maj:ts godkännande'. Statens skogsindustriers tillträde av

den försålda egendomen och därmed tillträdet av Årybolagets rörelse skulle äga rum den 1 februari 1955. Gisle skulle ansvara för att Årybolagets rörelse fram till tillträdesdagen komme att drivas i normal omfattning. För den händelse Kungl. Maj:ts besked ej förelåge senast den 1 februari 1955 eller detsamma skulle visa sig gå i negativ riktning, skulle avtalet anses förfallet från Statens skogsindustriers sida.

Den 20 och 27 januari 1955 träffades mellan Gisle och Statens skogsindustrier ett arrendeavtal, enligt vilket Gisle till Statens skogsindustrier från och med den 1 februari 1955 till dag, som Statens skogsindustrier hade att bestämma, utarrenderade Årybolagets anläggningar och rörelse. Under arrendetiden skulle bolagets hela rörelse drivas för Statens skogsindustriers räkning. Vissa garantier, som Gisle i ovannämnda köpeavtal givit rörande Årybolagets tillgångar och fordringar ävensom beträffande bolagets skulder och ansvarsförbindelser m. m., skulle utsträckas att gälla under arrendetiden. Statens skogsindustrier skulle å sin sida under arrendetiden svara för driftskostnader, räntor, utgifter för fast och lös egendom (försäkringspremier, skatter) ävensom för vissa värdeminskningar m. m. Någon särskild arrendeavgift skulle — utöver Statens skogsindustriers åtaganden i fråga om driftskostnader etc. — icke utgå.

Arrendeavtalet angavs uttryckligen vara träffat i avvaktan på Kungl. Maj:ts och riksdagens ställningstagande till det i kontraktet av den 21 och 27 december 1954 avtalade köpet.

Kungl. Maj:ts inledningsvis nämnda proposition är dagtecknad den 21 januari 1955. Där nämnes, att köpeskillingen för Åry-aktierna, 500 000 kronor, avsågs skola bestridas av Statens skogsindustriers egna medel. Tillika förklarades, att domänstyrelsen i skrivelse den 23 december 1954 anmält, att styrelsen vore villig att för kronans räkning inköpa de i det av Statens skogsindustrier ifrågasatta förvärvet ingående skogsfastigheterna, utgörande det s. k. Attsjökomplexet, för en köpeskillning av 1 800 000 kronor, vilken styrelsen efter företagen värdering funnit vara skälig.

Föredragande departementschefen, statsrådet Norup, yttrade, sedan han behandlat frågan om förvärv av aktierna i Törefors Aktiebolag:

»Vad härefter angår statens skogsindustriers inköp av aktierna i Aktiebolaget Åry manufakturverk framgår av vad som upplysts i ärendet, att förvärvet föranletts bland annat därav, att det ur statens intressen ansetts lämpligt att bli i tillfälle att göra den insats i utbyggnaden av skogsindustrien i södra Sverige, som förhållandena synes komma att kräva. Den skogsindustriella rörelsen i Åryd grundas och måste även i fortsättningen huvudsakligen grundas på virke från enskilda skogar. Enär statens skogsindustrier bildats med huvudsakligt syfte att förädla virke från statens skogar, skulle emellertid förvärvet av Åry manufakturverk innebära en viss utvidgning av den avsedda råvarubasen för statens skogsindustriers verksamhet. Med hänsyn härtill synes frågan böra underställas riksdagen.

Därest riksdagen icke har något att erinra mot nyssnämnda förvärv, bör Årybolagets skogsfastigheter i enlighet med vad som överenskommits mel-

lan domänstyrelsen och statens skogsindustrier överlåtas till domänverket. Den av domänstyrelsen efter värdering föreslagna köpeskillingen av 1 800 000 kronor synes därvid böra godtagas. Förvärvet bör bestridas av tillgängliga medel i domänverkets markinköpsfond.»

Under återopande av det anförda hemställde departementschefen, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att medgiva, att Aktiebolaget Statens skogsindustrier måtte i överensstämmelse med vad departementschefen förut angivit förvärva aktierna i Aktiebolaget Äry manufakturverk.

Enligt meddelande från Tidningarnas telegrambyrå beslöt Kungl. Maj:t den 25 mars 1955 att återkalla ifrågavarande proposition i vad den gällde förvärv av aktierna i Aktiebolaget Äry manufakturverk. Statsrådet Norup hade meddelat telegrambyrån, att Äry-aktierna under senare år utbjudits till olika intressenter utan att någon överlåtelse kommit till stånd. Då manufakturverkets rörelse vore av synnerligen stor betydelse för ortsbefolkningens sysselsättningsmöjligheter, hade det framstått som ett statligt intresse att se till att rörelsen inte nedlades. Mot denna bakgrund hade Statens skogsindustrier, ehuru med tvekan, accepterat ett erbjudande från manufakturverkets sida att övertaga rörelsen och för framtiden svara för att den upprätthölls. Preliminärt avtal hade slutits mellan bolagen och föranlett framställningen till riksdagen. Sedermera hade emellertid Sydöstra Sveriges skogsägareföreningars förbund inkommit med en framställning att få förvärva rörelsen på samma villkor som Statens skogsindustrier. Då härigenom det syfte uppnåtts, som skolat vinnas genom Statens skogsindustriers engagemang, hade Kungl. Maj:t på Norups förslag beslutat återkalla propositionen.

Propositionen har ännu icke återkallats.

I likhet med departementschefen vill utskottet först uttala, att frågan om en utvidgning av Statens skogsindustriers verksamhet på sådant sätt, som avsågs med detta statliga företags förvärvande av Äry manufakturverk, uppenbart faller under riksdagens kompetens. Den omständigheten att en statsverksamhet organiserats i aktiebolagsform kan icke rimligen leda till att riksdagen skjutes helt åsido och Kungl. Maj:t blir allenastämmande, när det gäller spörsmål om ny inriktning av verksamheten i fråga.

Det ankommer givetvis icke på konstitutionsutskottet att ta ställning till frågan om ändamålsenligheten av det projekterade statsköpet; härför var jordbruksutskottet rätt forum. Konstitutionsutskottet har endast velat bedöma spörsmålet, huruvida vad som inträffat med Äryföretaget gjort det möjligt för riksdagen att fritt pröva den proposition, i vilken riksdagens medgivande till statsförvärvet av företaget inhämtades.

Utskottet har härvid först fäst sig vid att propositionen avlämnades till riksdagen först den 7 februari, d. v. s. sex dagar efter den dag, då Äry manufakturverk enligt det upprättade köpekontraktet skulle övertas av Sta-

tens skogsindustrier. Utskottet finner det dock mest anmärkningsvärt, att regeringen ej omnämnt i propositionen, att Statens skogsindustrier då sedan den 1 februari övertagit Åry på arrende. Trots att arrendekontraktet är upprättat före den 1 februari, omnämnes detsamma icke alls i propositionen.

Inte heller ger propositionen någon sådan redogörelse för Åry manufakturverks ekonomiska ställning, som skulle ha kunnat sätta riksdagens ledamöter verkligen i stånd att åtminstone i någon mån bedöma statsköpets bärighet. Lika litet anges i propositionen, om några sociala eller arbetsmarknadspolitiska motiv förestavat arrenderingen av Åry redan från den 1 februari. Om sådana motiv varit för handen, hade detta enligt utskottets mening gjort riksdagens medgivande än nödvändigare, eftersom Statens skogsindustrier icke tillkommit för sociala eller arbetsmarknadspolitiska syftemål.

Utskottet fäster uppmärksamheten på att arrendekontraktet uttryckligen bygger på köpekontraktet och tillkom, såsom det i kontraktet heter, i avvaktan på medgivandet till statsköpet av Åry. Under sådana förhållanden kan arrenderingen av Åry från den 1 februari icke betraktas som en fristående åtgärd. Tvärtom innebar övertagandet av Åry på arrende att riksdagen vid sitt beslut om medgivande till köpet ej hade de fullt fria händer, som riksdagen i varje sådan fråga bör äga. Arrendekontraktet innehöll heller ingen garanti mot förluster för staten på arrendet; den omständigheten, att Statens skogsindustrier såvitt bekant efteråt vid överlåtelsen av företaget på Sydöstra Sveriges skogsägareföreningars förbund garanterats täckning för förluster på arrendet saknar enligt utskottets mening betydelse för förevarande spörsmål, eftersom Statens skogsindustrier och Kungl. Maj:t inte kunde äga kännedom härom, när arrendekontraktet skrevs. Det fanns enligt utskottets mening så mycket större anledning för Kungl. Maj:t och Statens skogsindustrier till återhållsamhet i frågan, d. v. s. att icke genom en arrendering prejudicera frågan om statsköpet, som propositionen om statsförvärv av Åry på ett tidigt stadium framkallat motstånd inom olika grupper, ett motstånd varom regeringens ledamöter inte kunde sväva i okunnighet och som visade sig till sist så starkt, att ett meddelande om propositionens återkallande utsänts.

Då utskottet enligt vad som ovan anförts finner, att Kungl. Maj:t i denna fråga ej tillbörligen respekterat riksdagens bestämmanderätt, gör utskottet anmälan jämlikt regeringsformen § 107 mot föredraganden, statsrådet Norup.

VI.*

(Protokoll över handelsärenden den 14 maj 1954 och den 28 januari 1955.)
av herr *Håstad*, som anfört följande:

Den 14 maj 1954 och den 28 januari 1955 har Kungl. Maj:t på hemställan av föredragande departementschefen, statsrådet Ericsson, fattat beslut rörande drosktaxan i Stockholm. Vid förstnämnda tillfälle förordnades sålunda, att taxan från och med den 24 maj 1954 skulle sänkas med i genomsnitt sju procent. I beslut den 28 januari 1955 fann Kungl. Maj:t i anledning av vissa framställningar från Svenska droskbilägareförbundet om höjningar av drosktaxan vad i ärendet förekommit icke föranleda någon åtgärd.

Droskrörelsen i Stockholms stad omfattade i maj 1954 sammanlagt 1 048 droskrättigheter (droskbilar), varav 878 innehades av s. k. enbilsåkare och 170 innehades av 40 s. k. flerbilsåkare. Enligt en under 1940-talet av överståthållarämbetet genomförd princip tillfaller alla ledigblivna eller nya droskrättigheter enbilsåkare, vilkas antal sålunda successivt ökas.

Drosktaxan i Stockholm regleras dels av priskontrollnämnden med stöd av kungl. kungörelsen den 30 juni 1947 om allmänt prisstopp, dels av ÖÄ med stöd av 29 § kungl. förordningen den 25 oktober 1940 ang. yrkesmässig automobiltrafik m. m. Enligt sistnämnda lagrum skall taxa i fråga om beställningstrafik i Stockholm fastställas av ÖÄ. Enligt kungl. cirkulär den 28 april 1950 åligger det dock ÖÄ såsom taxemyndighet att samråda med PKN, då fråga uppkommer om höjning av taxan. Finner sig PKN därvid icke kunna gå med på förslag om taxehöjning, skall ÖÄ hänskjuta ärendet till Kungl. Maj:ts avgörande. Dessa bestämmelser ha ansetts tillämpliga även då det gäller en sänkning av taxan.

Sedan försök till frivillig överenskommelse med Svenska droskbilägareförbundet om taxesänkning misslyckats, beslöt PKN vid sammanträde den 26 mars 1954, att drosktaxan i Stockholms stad och de delar av Stockholms län, där stockholmstaxan tillämpades, från och med den 1 april 1954 skulle sänkas med 12 procent. Beslutet var enhälligt och grundade sig på en lönsamhetsundersökning omfattande både en- och flerbilsåkare. Undersökningsmaterialet utgjordes av droskägarnas egna uppgifter om inkomster och utgifter. Droskbilägareförbundet, som motsatte sig sänkningen, hade under mars 1954 förebragt en egen utredning, som omfattade endast enbilsåkare. Båda undersökningarna avsågo lönsamheten under år 1952.

* *Närvarande vid behandlingen av förevarande ärende:*

från första kammaren: herrar Elmgren, Wahlund, Pettersson, Weiland, Herlitz, Olsén, Ollén, Carl Albert Anderson, Bror Nilsson och Sörlin; samt

från andra kammaren: herrar Pettersson i Norregård, Fast, Håstad, Jonsson i Haverö, Olsson i Mora, Nordkvist i Kalmar, fru Svedberg, herrar Edberg och Hamrin samt fru Wallin.

I skrivelse den 27 mars 1954 underrättades ÖÄ, länsstyrelsen i Stockholms län och Svenska droskbilägareförbundet om beslutet. I skrivelsen till ÖÄ, vilken överlämnades den 29 mars 1954, hemställde PKN att ÖÄ måtte medgiva fastställelse av sänkt taxa för Stockholm enligt nämndens beslut samt att föreskrift om tillämpning av den av nämnden för beräkning av taxebeloppen utarbetade omvandlingstabellen måtte utfärdas.

Enär ÖÄ den 31 mars 1954 icke slutligt prövat PKN:s anhållan, beslöt nämnden samma dag genom en utsänd kommuniké, att beslutet om sänkning icke som avsetts skulle träda i kraft den 1 april 1954 utan att närmare meddelanden om tidpunkten senare skulle lämnas. ÖÄ förklarade därefter i skrivelse till PKN den 6 april 1954, att ämbetet under den korta tid som stått till buds, icke kunnat taga slutlig ställning till PKN:s beslut om sänkning av drosktaxan och föreslog därför, att ärendet skulle hänskjutas till Kungl. Maj:ts avgörande.

PKN hemställde i skrivelse till Kungl. Maj:t den 7 april 1954, att Kungl. Maj:t måtte fastställa den av nämnden beslutade sänkningen av drosktaxan för Stockholms stad samt anbefalla ÖÄ att föreskriva motsvarande sänkning av den för Stockholms stad gällande maximitaxan att tillämpas från och med den dag som av Kungl. Maj:t befanns lämplig.

I sin skrivelse till Kungl. Maj:t den 7 april 1954 anförde PKN rörande de omständigheter, som föranlett PKN att fatta sitt beslut, bland annat följande:

»Den gällande drosktaxan i Stockholm har tillämpats sedan den 1 september 1952. I början av år 1953 erhöll PKN kännedom om den undersökning av droskägarnas deklARATIONER, som igångsatts av skatteverket i Stockholm. Då det härvid visade sig, att betydande belopp i vissa fall undanhållits från taxering, beslöt PKN låta utföra undersökningar i syfte att därefter upptaga frågan om taxenivån till prövning. Sedan sådana undersökningar för år 1952 utförts, dels av Svenska droskbilägareförbundet för 126 droskägare med allenast en droskrättighet var — enbilsåkare — dels av PKN för 47 droskägare med sammanlagt 59 droskrättigheter, redovisades resultatet för PKN. Av de på undersökningsmaterialet grundade kalkylerna framgår, att god överensstämmelse råder mellan å ena sidan droskbilägareförbundets (Taxi) och å andra sidan PKN:s kalkyl för enbart enbilsåkare. I sin kritik över PKN:s kalkyl hade droskbilägareförbundet anført, dels att drickspengar till ägaren icke borde medräknas, dels att bilskatten rätteligen borde höjas med 97 kronor, dels att den av PKN företagna 10-procentiga sänkningen av reparationsposten måtte återföras till sitt ursprungliga belopp och dels slutligen att ersättningen för företagsledning — 2 400 kronor — borde ingå som en kostnadspost i kalkylen och icke inräknas i över-skottet. Den av förbundet framförda kritiken har beaktats vid förhandlingarna, utom såvitt avser reparationsposten, som dock är av mindre betydelse.

Enär övervägande antalet droskägare i Stockholm är enbilsåkare, hade PKN i kalkylen använt sig enbart av de för enbilsåkare upptagna värdena. I den kalkyl, som bildade underlag till PKN:s beslut om taxesänkning den 26 mars 1954, hade PKN emellertid ansett sig böra taga viss hänsyn till att även flerbilsåkare förekomma och därför beträffande den årliga inköps-summan använt sig av medelvärdet för samtliga i undersökningen ingående droskrörelser. Detta medelvärde uppgick till 51 957 kronor.

Sedan PKN i den senast framlagda kalkylen i huvudsak beaktat de önskemål om ändringar, som droskbilägareförbundet anfört i sin ovan relaterade kritik av PKN:s tidigare kalkyl, torde allenast valet av inkörssumma och beräkningen av vinst kunna vara föremål för skiljaktigheter i förbundets och PKN:s syn på kalkylen. Vad valet av inkörssumma beträffar framgår orsaken härtill av ovan anförda synpunkter. Vad sedan angår sättet för beräkning av vinst har PKN vid sitt beslut om taxesänkning med 12 procent utgått från en utdelning av 10 procent på det investerade kapitalet. Vid förhandlingar med förbundet ha representanter för droskägarna vid olika tillfällen framfört den åsikten att droskinnehavare, som på grund av ålder eller sjukdom icke kan utföra något aktivt arbete, borde åtnjuta så stor vinst av sin rörelse som motsvarar de nödvändiga levnadskostnaderna. Vinsten skulle under sådana förhållanden behöva uppgå till lägst 6 000 å 7 000 kronor motsvarande en utdelning på det investerade kapitalet — 15 583 kronor — av 40 å 45 %. Med hänsyn till de synpunkter PKN har att företräda kan det anförda resonemanget icke accepteras. I kalkylen har PKN utom ovannämnda 10 %-utdelning inräknat dels en viss genomsnittlig förarlön till ägaren, dels även ersättning för företagsledning. Dessa tre poster sammantagna uppgår till 7 498 kronor. Denna inkomst uppnås vid en arbetsprestation, som icke uppgår till mer än knappt hälften av ordinarie arbetstid. För en droskägare, som ägnar sin rörelse full arbetstid, kommer inkomsten att bli väsentligt högre.»

En inom PKN upprättad promemoria rörande de företagna undersökningarna och uppgjorda kalkylerna innehåller bland annat följande.

Den av PKN genomförda undersökningen avseende drosktrafiken 1952 har omfattat 52 droskägare med sammanlagt 70 droskrörelser. Urvalet för undersökningen har skett slumpvis genom att var tionde droskägare enligt drosknummerförteckningen utvalts. I de fall droskägaren i fråga redan lämnat 1952 års uppgifter till Taxis undersökning, har i första hand närmast högre och därefter närmast lägre drosknummer valts o. s. v. Vissa företagare ha utelämnats på grund av ägarens frånfälle under året och andra på grund av oanträffbarhet. Taxis undersökning, som representerar 126 droskägare med samma antal rättigheter, omfattar uteslutande droskägare, som köra själva och som inte disponera reservbilar. Före materialets bearbetning utsorterades 2 av droskägarna med sammanlagt 8 droskrörelser på grund av förmodad otillförlitlighet. Under bearbetningen har resultaten från ytterligare 3 enbilsåkare undantagits, 1 på grund av otillförlitlighet och 2 på grund av ofullständiga uppgifter. Den färdiga undersökningen representerar sålunda 47 droskägare med sammanlagt 59 droskrörelser. Av dessa äro 40 enbilsåkare under det att resterande 7 sammanlagt äga 19 droskrörelser.

Materialet har bearbetats på följande sätt.

1. Likvid för under året försålda bilar har ej medtagits såsom inkomst eller vinst. Dylika försäljningar äro sporadiskt förekommande och böra ej få inverka på resultatet.

2. Uppgift om drickspengar till ägaren ingår inte i undersökningen. Då skattemyndigheterna räkna med 8 % av inkörssumman som skattepliktig inkomst, har detta belopp upptagits.

3. Som inkomst ha räknats — förutom inkört helopp, drickspengar och bensinrabatt — utbetalningar från försäkringsbolag för driftavbrott samt bonus och återbäring. Beträffande bensinrabatten, som utgör återbäring på föregående års bensinkostnad, har denna i ett fall uppskattats till 5 % av årets bensinkostnad.

4. Avskrivningar ha beräknats med 20 % på nyanskaffningspriserna 1952 resp. 1 januari 1954.

5. I de fall droskägare kört själva har avlöningsposten ökat med summan av lön för av ägaren körda pass (21: 40/pass) och 12 % bonus på ägarens inkörssumma efter avdrag av 10:—/pass. Till kontroll av de sålunda erhållna beloppen har uträknats den förarlön till ägaren, som erhålles genom proportionering av den totala inkörssumman och antalet av ägarens körpass. Kontrollen visar genomsnittligt något högre lönebelopp vid sistnämnda beräkningssätt, troligen beroende på att ägarens inkörssummor i regel torde vara något lägre än de anställda förarnas. Detta torde i sin tur bero på att droskägarna ofta låta utföra justeringar och smärre reparationer under den tid de själva disponera bilen. Medelavvikelsen är dock inte större än 2,5 %.

6. Föreningsavgiften till Taxi, inkluderande kostnad för drosktelefon, är 980 kronor. Härtill kommer i vissa fall tillägg i form av inbetalningar till Taxi för fondering att utgå vid ägarens fränfalle. Nuvarande avgift är 100 kronor högre än 1952.

7. Garagehyra har av vissa droskägare med egna gagare ej upptagits som kostnad. I dessa fall har upptagits ett gängse pris för trakten i fråga. I vissa fall har kostnad för biltvätt inkluderats i garagehyran. Efter kontakt med droskägaren har den verkliga eller uppskattade tvättkostnaden påförts avlöningsposten.

8. Bokförda administrationskostnader förekomma bara i ett fåtal fall. I tidigare kalkyler har PKN använt beloppet 474 kronor. Detta har använts i den jämförande kalkylen.

9. Diverse kostnader ha redovisats till sitt bokförda värde utom i ett fall, där administrationsbeloppet 474 kronor frändragits.

10. Resultaten ha uträknats dels för samtliga droskrörelser (59), dels fördelats på enbilsåkare (40) och övriga (19). I de insamlade uppgifterna ingå förekommande kostnader för reservbilar.

Undersökningens material bildar underlag till en med Taxis efterkalkyl jämförande kalkyl. Gemensamma värden i kalkylerna äro avskrivningar och ränta beräknade på nyanskaffningsvärdet 1952. I Taxis kalkyl har lönekostnad för ägaren, motsvarande 100 körpass, överförts från överskottet till avlöningsposten.

Kalkyljämförelsen visar högre överskott i Taxikalkylen än vad som framkommer med tillämpning av undersökningens uppgifter. En bidragande orsak härtill kan vara reservbilkostnaderna, som delvis belastat undersökningskalkylerna men saknas i Taxikalkylen.

En särskild kalkyl har upprättats avseende kostnadsläget den 1 januari 1954. Taxikalkylens uppgifter ha använts men justerats med hänsyn till kostnadsändringar sedan 1952 enligt följande.

1. Inköpspris = nupris för Volvodroska.
2. Höjt belopp för bensinrabatt på grund av höjt bensinpris.
3. Avskrivningsvärdet sänkt på grund av lägre inköpspris.
4. D:o beträffande räntebeloppet.
5. Drosktelefonavgift höjd med 100 kronor.
6. I lönekostnaden inkluderas lön till ägaren för 100 pass (proportionerat värde).
7. Bensinkostnaden höjd med 2,65 % (nupris 58 öre/l, medelpris 1952 56,5 öre/l).
8. Reparationskostnaderna sänkta med 10 %.

Överskottet uppgår till 5 896 kronor. Vid behandling i PKN av senaste taxehöjningens storlek år 1952 ansågs cirka 2 700 kronor såsom ett skäligt överskott. Detta erhöles vid en taxehöjning av cirka 9 % fr. o. m. den 1 september 1952. Högre överskott hade dock förekommit tidigare. Överskottet skall utgöra ersättning för eget arbete (utöver förarlön till ägaren), företagsledning samt vinst och risk. Till företagsledning beräknar Taxi ett belopp av 200 kr./mån. eller 2 400 kr./år, vilket är den lön som utgår till anställd föreståndare, då ägaren inte själv kan deltaga i arbetet. Godkännes detta belopp, återstår frågan vad som skäligen skall utgöra rörelsens vinst. I Taxis kalkyl den 27 juni 1952 till senaste taxehöjningen upptages ett belopp av 814 kronor. Vid en taxesänkning med 6 % enligt nedan blir motsvarande belopp 950 kronor.

Inkört belopp 48 208 kronor
 Överskott 5 896 >

	Sänkning				
	8 %	7 %	6 %	5 %	4 %
Sänkning.....	3 857	3 375	2 892	2 410	1 928
Avgår 12 % bonus.....	./ 463	./ 405	./ 347	./ 289	./ 231
Minskning i överskott.....	3 394	2 970	2 545	2 121	1 697
Resterande vinst.....	2 502	2 926	3 351	3 775	4 199

Jämförelse mellan droskägarnas efterkalkyl för 126 enbilsåkare och PKN:s undersökning.

	Taxis efterkalkyl	P K N			
		Kalkyl 1/1 1954 på grundval av efterkalkylen	Samtliga 59 st. medeltal	Enbilsåkare 40 st. medeltal	Övriga 19 st. medeltal
Intäkter.....	49 373	49 384	52 803	49 801	59 141
Kostnader.....	44 139	43 488	48 747	46 035	54 456
Överskott.....	5 234	5 896	4 061	3 766	4 685

Enligt en senare kalkyl per den 10 mars 1954 blir överskottet 9 358 kronor. Överskottet utgör ersättning för eget arbete = företagsledning (utöver förarlön till ägaren) samt vinst och risk. Till företagsledning beräknar Taxi ett belopp av 200 kr./mån. eller 2 400 kr./år. Godkännes detta belopp, skall därifrån dragas i kalkylen ingående administrationskostnad 449 kronor — rest 1 951 kronor. Därefter återstår frågan vad som skäligen skall utgöra rörelsens vinst. I Taxis kalkyl 27 juni 1952 till senaste taxehöjningen upptages ett belopp av 814 kronor. 10 % på investerat kapital är 1 558 kronor. Överskottet kan enligt dessa alternativ beräknas:

1) 1 951
 814

 2 765 kr.

2) 1 951
 1 558

 3 509 kr.

I tabellen nedan har beräknats överskottets storlek efter sänkning med varierande procenttal. De alternativa överskotten enligt ovan motsvaras närmast av sänkning med 14 % resp. 12 %.

Inkört belopp 54 451 kronor
Överskott 9 358 »

	Sänkning				
	14 %	13 %	12 %	11 %	10 %
Sänkning	7 623	7 079	6 534	5 990	5 445
Avgår 12 % bonus/ 915	./ 849	./ 784	./ 719	./ 653
Minskning i överskott	6 708	6 230	5 750	5 271	4 792
Resterande överskott	2 650	3 128	3 608	4 087	4 566

I kalkylen per den 10 mars 1954 företogs under förhandlingarnas gång ett flertal förändringar och omräkningar, som här må förbigås. Bl. a. sänktes i kalkylen inköpspriset för en Volvodroska från 16 300 till 15 100 kronor. Siffran för den sammanlagda investeringen sänktes därigenom från 15 583 till 14 383 kronor. Skäligt överskott enligt PKN kom följaktligen att beräknas på följande sätt

dels skälig ersättning för droskägarens företagsledning (2 400 kr.) — administrationskostnad (449 kr.) 1 951 kr.
dels skälig vinst, beräknad till 10 % å investerat kapital (droskbilen) 1 438 kr.

Summa 3 389 kr.

Vid beräkning av taxan tog priskontrollnämnden i beaktande, att en sänkning även minskade droskförarnas inkomster. Förarna uppbär nämligen — förutom avtalsenlig kontantlön — provision med 12 procent av inkörssumman. Med hänsyn därtill borde det belopp, varmed taxan (= inkörssumman) sänktes, reduceras med 12 procent för att komma fram till droskägarens överskott. Detta beräkningssätt medgav ur PKN:s synvinkel egentligen en sänkning av drosktaxan med 13 procent.

Nedanstående tabell åskådliggör resterande överskott vid sänkning med olika procenttal enligt olika beräkningssätt:

	Medelvärde en- och flerbilsåkare	Proportionellt medelvärde en- och flerbilsåkare	Medelvärde enbilsåkare	Droskägarnas beräkning enbilsåkare
Inkomster	54 909	53 365	51 638	48 666
Utgifter	44 890	44 890	44 890	44 890
Överskott	10 019	8 475	6 748	5 178
Skäligt överskott enl. PKN ..	3 389			
Resterande överskott vid sänkning med	14 % 3 311			
	13 % 3 789			
	12 % 4 269	2 888	1 343	87
	11 % 4 748	3 353	1 794	511
	10 % 5 227	3 819	2 244	936
	7		3 595	2 208
	6		4 046	2 633
	5		4 496	3 057
	4		4 947	3 481

Svenska droskbilägareförbundet anförde i skrivelse den 8 april 1954 besvär över PKN:s beslut den 26 mars 1954 och hemställde därvid bland annat, att drosktaxan för Stockholm icke måtte ändras. Förbundet anförde, att drosktaxan för Stockholms stad och samtliga angivna orter inom Stockholms län — såvitt det enligt förbundets uppfattning visats — icke var högre än som kunde anses skäligt och att genom den av PKN verkställda utredningen annat förhållande icke heller ådagalagts. Mot PKN:s beslut hade droskägareförbundet följande invändningar att göra. De av PKN beräknade inkomsterna för år 1952 voro högre än de verkliga inkomsterna för åren 1953 och 1954. Åkfrekvensen hade nämligen minskat betydligt sedan 1952. Vidare ansågo droskägarna det felaktigt och stridande mot förut tillämpade metoder att vid beräkningen av taxan taga med flerbilsåkarna. Dessa droskägare, som uppnådde förhållandevis höga inkörssummor, hade nämligen inte medräknats i samband med tidigare taxeändringar. Slutligen funno droskägarna det av PKN såsom skäligt ansedda överskottet alltför lågt. Enligt av ÖÄ godkända principer borde nämligen överskottet bereda en skälig försörjning för de droskägare, som på grund av ålder eller sjukdom inte själva kunde tjänstgöra som förare. Av Stockholms 900 droskägare beräknades 600 vara på detta sätt »pensionerade». Med hänsyn till nu angivna förhållanden ansågo droskägarna det inte möjligt att sänka drosktaxan.

Sedan ärendet sålunda kommit under Kungl. Maj:ts prövning, beslöt Kungl. Maj:t den 14 maj 1954, att taxan fr. o. m. den 24 maj 1954 skulle sänkas med 7 procent. Till utgångspunkt för beslutet togs enligt i departementet upprättade promemorior PKN:s lönsamhetsundersökning beträffande endast enbilsåkare. Resultatet framgår av följande siffror.

	Kungl. Maj:t	PKN
Inkomster	51 638 kr.	54 909 kr.
Utgifter	44 890 »	44 890 »
	<hr/>	<hr/>
Överskott	6 748 kr.	10 019 kr.
Sänkning med 7 % =	3 153 »	13 % = 6 230 »
	<hr/>	<hr/>
Resterande överskott	3 595 kr.	3 789 kr.

Frågan om en höjning av drosktaxan togs upp av Svenska droskbilägareförbundet i skrivelse den 17 augusti 1954 till ÖÄ. I skrivelsen hemställdes, att drosktaxan för Stockholms stad måtte höjas med 7 %, så att den kom att överensstämma med den som gällde före den av Kungl. Maj:t beslutade sänkningen. Till stöd för framställningen åberopade förbundet resultatet av en undersökning av lönsamheten för enbilsåkare i Stockholm under år 1953.

Framställningen remitterades av ÖÄ till PKN för yttrande. Nämndens företog en stickprovskontroll av förbundets undersökning. Denna kontroll fördröjdes genom svårigheten att från droskägarna få del av de s. k. kör-lapparna, varför PKN icke kunde avlämna sitt yttrande till ÖÄ förrän den 22 oktober 1954. I yttrandet meddelade nämnden, att den av droskägarna

förebrogta utredningen enligt nämndens mening icke motiverade en höjning av taxan. Som grund för sitt yttrande redovisade nämnden en kontrollundersökning av inkörssummorna för 49 av de 359 enbilsåkare som ingick i droskägarnas utredning. Resultatet av utredningarna framgår av nedanstående siffror, jämförda med den kalkyl, som låg till grund för Kungl. Maj:ts beslut den 14 maj 1954. Denna kalkyl har omräknats med hänsyn till att »ersättning för företagsledning», som tidigare inräknats i överskottet, nu upptagits som kostnadspost på utgiftssidan.

	Kungl. Maj:t 14 maj 1954	PKN 22 okt. 1954	Droskägarna 17 augusti 1954
Inkörssumma	51 180 kr.	51 843 kr.	51 444 kr.
Bensinrabatt	458 »	292 »	0 »
	Inkomster 51 638 kr.	52 135 kr.	51 444 kr.
Utgifter	46 841 »	47 828 »	48 793 »
	Överskott 4 797 kr.	4 307 kr.	2 651 kr.
Kvarstående överskott vid sänkning med 7 %	1 644 »	1 113 »	— 538 »
6 %	2 095 »	1 569 »	— 66 »
Skåligt överskott enligt PKN	1 438 »	1 468 »	1 468 »

I yttrandet berörde PKN avslutningsvis frågan om drosknäringens i Stockholm struktur och anförde därvid:

Enligt nämndens mening står utan tvivel den verkliga orsaken till den stora spridningen i fråga om inkörseloppens storlek och därmed sammanhängande svårighet för vissa droskägare att uppnå erforderligt överskott att finna i nu gällande regler för tillståndsgivningen. Dessa regler förhindrar, såvitt nämnden kan finna, alla möjligheter till bildande av rationellt drivna företag. Av en inom överståthållarämbetet den 20 september 1954 upprättad VPM framgår bland annat, att den huvudsakliga orsaken till genomförandet av ifrågavarande bestämmelser vore att man därigenom ville bereda möjlighet till bättre pensionsförhållanden för såväl de anställda förarna som droskägarna själva. Att detta sedan skulle medföra konsekvenser av annan, mindre önskvärd art torde icke ha kunnat överblickas vid den tidpunkt, då dessa regler fastställdes. Övergången till allt större antal företag av minsta typ — enbilsföretag — medför nämligen bevisligen lägre intäkter och högre kostnader per droskbil. Detta medför i sin tur dels, att den resande allmänheten får betala mer än som eljest vore nödvändigt, dels, att ägaren till företaget erhåller lägre vinst än om han vore delägare i ett större företag och dels slutligen, att de anställda förarna icke har samma möjlighet till löneförbättring, som annars skulle föreligga. Alla parter skulle sålunda vinna på en ändring av nu gällande föreskrifter. Pensionsfrågan torde kunna ordnas tillfredsställande även i andra former.

En annan omständighet, som i detta sammanhang bör beaktas, är avsaknaden av all konkurrens inom drosknäringen. Därest möjligheter till företagsbildning av annan typ förefunnnes, skulle måhända andra intressegrupper i samhället vara villiga att etablera droskrörelse, varigenom viss konkurrens vore tänkbar.

Då sålunda vägande skäl tala för att en ändring i berörda avseende komme att medföra icke oväsentliga fördelar, vill nämnden för sin del föreslå att

överståthållarämbetet måtte överväga, huruvida icke en utredning vore påkallad rörande möjligheterna att genom andra regler för tillståndsgivningen undanröja de med nuvarande föreskrifter förenade olägenheterna.

En inom handelsdepartementet upprättad promemoria angiver bl. a. följande skiljaktigheter mellan PKN:s och droskbilägareförbundets utredningar.

Inkomster

Inkörssumman. PKN:s kontrollundersökning av 49 droskor visar ett genomsnitt på 52 834 kr., medan droskägarnas utredning beträffande samma droskor har ett medelvärde av 52 435 kr. Skillnaden är således 399 kr. Med hänsyn därtill har PKN ökat droskägarnas genomsnittliga inkörssumma för de 395 droskorna med det skiljaktiga beloppet ($51\,444 + 399 = 51\,843$).

Bensinrabatt. Droskägarna göra gällande, att all rabatt på bensin slopats från och med den 1 juli 1954. PKN hävdar, att rabatten alltjämt förekommer i viss utsträckning, bl. a. i form av återbäring från Bilägarnas IC. PKN har därför räknat med 3 procents bensinrabatt. Därigenom tillkommer på inkomstsidan i droskägarnas kalkyl 292 kr.

Genom dessa omräkningar har PKN sålunda höjt inkomsterna i droskägarnas kalkyl med sammanlagt 691 kr.

Utgifter

Reparationskostnader. Droskägarna ha höjt denna post med 7 procent, som motsvaras av en inom verkstäderna genomförd höjning. PKN anser, att denna höjning i viss mån motverkas av de prissänkningar på reservdelar till bilar, som redan skett och väntas ske efter nu pågående förhandlingar mellan branschen och PKN. Dessa prissänkningar beräknas sänka de av droskägarna höjda reparationskostnaderna med fem procent. Därigenom begränsas reparationsposten i droskägarnas kalkyl till 5 000 kr. mot yrkade 5 265 kr.

Diverse driftkostnader. I denna post ingår bl. a. kostnader för biltvätt, vilka av droskägarna upptagits med 1 050 kr. Detta belopp utgör emellertid inte ett genomsnitt för verkliga tvättkostnader utan är beräknat på den kostnad, som ett flertal droskägare med gemensamt garage har för särskilt anställd tvättare. Ett sådant beräkningssätt medför enligt PKN högre kostnader än om medelvärdet av de verkliga tvättkostnaderna kunnat uträknas. Med utgångspunkt från lönsamhetsundersökningen för droskrörelsen i Stockholms län anser PKN att genomsnittskostnaden för biltvätt i Stockholms stad ej skall vara högre än 800 kr. Därigenom minskas diverseposten i droskägarnas kalkyl med 250 kr.

Administrationskostnader. Denna post har av droskägarna upptagits med 450 kr. jämte den nytillkomna kostnadsposten företagsledning 2 400 kr. Enligt den kalkyl, som låg till grund för Kungl. Maj:ts beslut den 14 maj 1954, inrymdes emellertid posten administrationskostnader redan inom ersättningen för företagsledning. Med hänvisning därtill har PKN minskat kostnaderna i droskägarnas kalkyl med 450 kr.

Genom dessa omräkningar har PKN minskat utgifterna i droskägarnas kalkyl med sammanlagt 965 kr. Då inkomsterna ökats med 691 kr. blir sålunda den totala avvikelser från droskägarnas beräkning 1 656 kr.

Den av PKN sålunda omräknade kalkylen medger rent siffermässigt en taxesänkning med 6 procent i stället för av Kungl. Maj:t beslutade 7 procent. PKN har emellertid icke ansett skillnaden mellan det överskott, som uppnås vid den 7-procentiga sänkningen (1 113 kr.), och det av PKN så-

som skäligt ansedda överskottet (1 468 kr. = 10 procents avkastning på investerat kapital) vara av den storleksordning att en taxehöjning är motiverad. De skäl som PKN därvid anför äro i korthet följande.

Vid den stickprovskontroll av körinkomsterna, som PKN beslutat verkställa, kunde s. k. körlappar införskaffas endast från en mindre del av de 65 enbilsåkare, som utvalts i samråd med droskbilägareförbundet. Av de 49 enbilsåkare, vilkas körinkomster slutligen kontrollerats, äro sålunda endast 24 st. att hänföra till de av PKN och droskägarna från början utvalda. Med hänsyn till att det ursprungliga urvalet icke kunnat följas anser PKN, att stickprovskontrollen icke kan tillmätas det värde, som varit önskvärt. — PKN framhåller vidare, att vissa kostnadsposter även efter PKN:s omvärdering synas tvivelaktiga. Vad reparationskostnaderna angår har sålunda droskägarna i vissa fall räknat med totalkostnader för utbytesmotorer. Detta anser PKN felaktigt, då kostnaden för ett motorbyte i stället bör antingen fråndragas övriga reparationskostnader eller minska avskrivningskostnaderna, då ett motorbyte förlänger brukstiden för en bil. Vidare framhåller PKN, att installation av bilradio i vissa fall upptagits såsom kostnad. En sådan utgift bör enligt PKN icke belasta kalkylen.

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 29 oktober 1954 förordade ÖÄ en höjning av gällande drosktaxa med tre procent och framhöll därvid, bl. a., att om man utgår från att ett nettoöverskott, motsvarande tio procent å investerat kapital, måste anses utgöra ett minimum, följden blir, om taxan strikt avpassas härefter, att rörelseidkaren icke har annan marginal för inkomstbortfall eller utgiftsökningar än som kan ligga i att kalkylen beträffande vissa poster kan ha beräknats på ett för droskägarna förmånligt sätt. Sålunda torde, fortsatte ÖÄ, även relativt obetydliga kostnadsstegringar, t. ex. i fråga om bensinpriser och reparationskostnader, kunna komma att påverka bärigheten av rörelsen på sådant sätt, att jämkningar av taxebeloppen bliva erforderliga. Ur de synpunkter ÖÄ har att företräda vid den ämbetet åvilande skyldigheten att fastställa taxa för droskrörelsen i huvudstaden, kan ämbetet icke finna det tillrådligt att marginalen göres alltför knapp. ÖÄ ville tillika peka på att lönekontot från och med 1955 kommer att belastas med avgifter för den allmänna sjukförsäkringen — en i och för sig relativt obetydlig utgiftsökning, som emellertid, med taxans nuvarande utformning, torde vara tillräcklig för att kunna aktualisera frågan om en taxehöjning.

Eftersom ÖÄ och PKN sålunda stannat i skilda beslut hänsköts frågan om den av droskbilägareförbundet föreslagna taxehöjningen till Kungl. Maj:ts avgörande.

ÖÄ:s förslag om taxehöjning synes ha haft avgörande inverkan på de sedan början av år 1954 pågående förhandlingarna om nytt kollektivavtal mellan droskägarna och droskförarna i Stockholm. Redan dagen efter ÖÄ:s skrivelse, den 30 oktober 1954, undertecknades nämligen det nya avtalet, som innebar en väsentlig ökning av droskförarnas löner.

Med hänsyn till att de nya lönerna åsamkade droskägarna en betydande kostnadsökning och denna ökning kunde väntas påverka de kalkyler, som legat till grund för PKN:s och ÖÄ:s ställningstagande i taxefrågan, remit-

terades ärendet av Kungl. Maj:t först till PKN. I förnyat yttrande den 19 november 1954 vidhöll nämnden sitt avstyrkande av den begärda taxehöjningen. Efter en redogörelse för vad som tidigare förevarit i ärendet anförde PKN därvid:

»I sin framställning till överståthållarämbetet den 17 augusti 1954 om höjning av drosktaxan har droskbilägareförbundet grundat sina anspråk på en utredning avseende 395 enbilsåkare. Nämndens beslut den 26 mars 1954 om sänkning av drosktaxan var däremot baserat på uppgifter som inhämtats från såväl enbilsåkare som flerbilsåkare. I ovanintagna skrivelse till överståthållarämbetet den 22 oktober 1954 erinrar nämnden om, att nämnden tidigare hävdade, att taxekalkylen bör omfatta jämväl flerbilsåkare, enär enbilsåkare icke kan anses vara en ur ekonomisk synpunkt rationell företagareform.

Enligt nämndens mening har ingenting förekommit som givit nämnden anledning att ändra uppfattning härvidlag. Även om flerbilsåkerierna i Stockholm icke i och för sig kan anses vara rationellt arbetande företag är de likväl en effektivare företagareform än enbilsåkerierna. Så länge flerbilsåkerier faktiskt finns kan nämnden därför icke, med nu gällande riktlinjer för den prisreglerande verksamheten, bortse från intäkt- och kostnadsläget vid dessa företag. Nämnden är emellertid medveten om att drosknäringens nuvarande struktur i Stockholm är beroende på ett ingripande av statlig myndighet, och att stora svårigheter föreligger att inom ramen för gällande föreskrifter rationalisera driften. Det synes därför påkallat att — som nämnden framhållit i remissyttrandet till överståthållarämbetet — frågan om ändrade regler för tillståndsgivningen blir föremål för utredning. Det synes även berättigat, att intill dess resultat av en sådan utredning föreligger, hänsyn tages till drosknäringens nuvarande struktur.

Vad därefter angår frågan om de i kalkylen ingående posterna för intäkter och kostnader vill nämnden framhålla följande.

Den betydelsefullaste och samtidigt mest svårkontrollerade posten i kalkylen är den årliga inkörssumman. Det är också i fråga om storleken av detta belopp som åsiktsbrytningarna mellan nämnden och förbundet varit störst, i fråga om såväl metoden för dess beräkning som dess tillförlitlighet. Beträffande övriga i kalkylen ingående poster ha meningsskiljaktigheterna varit av mindre betydelse och dessa poster har också i regel kunnat åtminstone nöjaktigt kontrolleras. Nämnden framhöll i yttrandet till överståthållarämbetet, att genom de svårigheter, som uppstod vid insamlingen av uppgifter för nämndens stickprovskontroll av det inkörda beloppet, det statistiska värdet av kontrollen blivit avsevärt förringat. Nämnden vill här erinra om, att nämnden gemensamt med förbundet för denna stickprovskontroll uttog 15 procent, d. v. s. 65 stycken, av de i förbundets egen utredning ingående 395 enbilsåkarna. Uppgifterna skulle via förbundet överlämnas till nämnden. Av dessa 65 uttagna överlämnades till nämnden uppgifter från 24 företagare. Förbundet förklarade att det icke fanns möjlighet att tillhandahålla uppgifter från resterande 41 företag. Efter ny uttagning erhöles — fortfarande genom förbundets förmedling — uppgifter från ytterligare 12 företag och efter en tredje uttagning av nu resterande 29 överlämnade förbundet uppgifter från ytterligare 14. Totalt hade sålunda 50 uppgifter slutligen överlämnats till nämnden. Vidare insamlingsarbete bedömdes därefter av nämnden som lönlöst. Av de inkomna uppgifterna måste senare en uteslutas från bearbetning. Det bör betonas, att urvalet hela tiden gjordes bland samma 395 företagare som lämnat uppgifter till förbundets lönsamhetsutredning.

Med hänsyn till vad som ovan sagts vill nämnden framhålla, att nämnden finner det utomordentligt anmärkningsvärt att det förlegat dessa svårigheter för förbundet att tillhandahålla nämnden det utredningsmaterial nämnden ursprungligen begärde. Ifrågavarande 65 uttagna företagare ingår bland dem som kort tid dessförinnan lämnat uppgifter till förbundet, uppgifter på vilka förbundet ansett sig kunna grunda en framställning till överståthållarämbetet om höjning av taxan. Om anledningen till att av nämnden infordrat kontrollmaterial icke kunnat överlämnas har tillfredsställande förklaring icke kunnat lämnas.

Om tillförlitligheten av det material som slutligen överlämnats för kontroll må nämnas, att nämnden i flertalet fall kunnat konstatera avvikelser från av droskägarna lämnade uppgifter i fråga om inkörda beloppets storlek såväl uppåt som nedåt. I 36 fall hade sålunda vederbörande uppgivit för lågt inkörsbelopp, därav 7 stycken över 1 000 kronor vardera. Största avvikelsen uppgick här till 2 964 kronor. I 13 fall hade för högt inkörsbelopp uppgivits. I ett fall uppgick avvikelsen härvid tili 818 kronor. I övrigt var avvikelserna av mindre storleksordning.

Det må vidare framhållas, att nämnden hos droskbilägareförbundet begärt att få taga del av det material som legat till grund för den av förbundet angivna kostnaden för biltvätt, 1 050 kronor, vilken nämnden icke ansett sig kunna godkänna. Från förbundet har nämnden därvid erhållit det beskedet att detta svårligen låter sig göra, enär materialet återlämnats till företagen.

På grund av ovan relaterade förhållanden anser sig nämnden starkt kunna ifrågasätta viljan hos branschen att medverka till en allsidig belysning av drosknäringens lönsamhet. Det synes icke osannolikt att om utredningsmaterial tillhandahållits från de först uttagna 65 företagen, drosknäringens lönsamhet skulle framstått i en gynnsammare dager än vad den slutligt genomförda stickprovskontrollen givit vid handen. Nämnden anser sig därför icke kunna vitsorda den av förbundet förebragta utredningen.

Med denna utgångspunkt vill nämnden betona, att nämnden i sitt yttrande till överståthållarämbetet allenast verkställt en siffermässig granskning av det material som droskbilägareförbundet överlämnat till ämbetet. Som framgår av yttrandet har nämnden icke ansett sig kunna godkänna varken de värden förbundet framlagt eller det värde på inkörsbeloppet, som framkommit vid nämndens stickprovskontroll. Överståthållarämbetets uttalande om, att det av nämnden angivna värdet på inkört belopp, 51 843 kronor, bör ligga till grund vid beräkandet av bruttointkomsten, synes ge vid handen att ämbetet i denna del missuppfattat yttrandet.

Vad angår frågan om de i kalkylen ingående tvistiga posterna, d. v. s. frågorna om bensinrabatt, reparationskostnader och diverse driftskostnader, ber nämnden att få hänvisa till de beräkningar som i dessa hänseenden redovisats i ovanintagna skrivelse till överståthållarämbetet. Därutöver må framhållas, att överenskommelse om sänkning av priserna på bilreservdelar nu träffats med praktiskt taget hela branschen. Prissänkningarna uppgår i genomsnitt till 10 procent, vilket överensstämmer med vad nämnden beräknade i remisssvaret till överståthållarämbetet. Beträffande den av förbundet angivna kostnaden för biltvätt hänvisar nämnden till vad ovan anförts.

I ovanintagna skrivelse den 1 november 1954 har droskbilägareförbundet beräknat kostnadsökningarna i samband med nytt kollektivavtal till 2 126 kronor. Nämnden har granskat framställningen och finner för sin del att kostnadsökningarna kunna uppskattas till högst 1 817 kronor.

Överståthållarämbetet uttalar att ämbetet icke kan finna det tillrädligt att marginalen i taxekalkylen göres alltför knapp med hänsyn till att detta skulle kunna framtvinga jämkningar i taxebeloppen även vid relativt obetydliga kostnadsstegringar och inkomstbortfall. Nämnden är väl medveten om de olägenheter alltför täta ändringar av taxebeloppen skulle föra med sig, och har därför principiellt intet att invända mot uttalandet. Hänsyn måste emellertid även tagas till att kostnadssänkningar och inkomstökningar kunna förekomma. Av nämnden gjorda uppskattningar tyda snarare på en förbättring än en försämring av drosknäringens lönsamhet i Stockholm under 1953 och 1954 jämfört med 1952.

Vad överståthållarämbetet i övrigt anfört synes icke var av den beskaffenhet att det enligt nämndens mening kan motivera den av ämbetet föreslagna taxehöjningen.

Som framgår av vad som ovan anförts anser nämnden att skäl finnes som tala för, att intill dess resultat av en utredning om rationalisering av tillståndsgivningen föreligger, hänsyn tages till drosknäringens nuvarande organisation. Vidare har nämnden väl funnit att drosknäringen i Stockholm haft att vidkännas vissa kostnadsökningar i samband med det nya kollektivavtalet. Då nämnden emellertid icke kan tillerkänna den senast framlagda lönsamhetsberäkningen något vitsord på grund av osäkerheten i grundmaterialet kan nämnden icke finna, att kravet på en höjning av den nuvarande taxan blivit styrkt.

Då sålunda något utredningsmaterial av beskaffenhet att kunna utgöra grundval för omprövning av Kungl. Maj:ts beslut den 7 maj 1954 icke förebragts, kan nämnden för sin del icke f. n. tillstyrka någon ändring av nämnda beslut.

Mot beslutet var föredraganden, ingenjören I. Hallström, skiljaktig och anförde: »Enligt vad ovan anförts har nämnden, ehuru nämnden i princip uttalat sig för att drosktaxan bör grundas på uppgifter från såväl ensam flerbilsåkare, likväl uttalat att hänsyn bör tagas till drosknäringens nuvarande struktur, vilket skulle innebära, att taxan finge grundas enbart på uppgifter från enbilsåkare. En på dylikt sätt upprättad kalkyl, baserad på förbundets undersökning för 1953 men med av nämnden justerade och omräknade värden, ger med de senaste kostnadsökningarna vid nuvarande taxenivå ett underskott på 738 kronor. Ehuru jag delar den uppfattningen, att undersökningen på grund av uppgifternas otillförlitlighet icke kan tillmätas önskvärt värde, anser jag dock att kostnadsökningarna och därav föranlett kalkylunderskott är av sådan storleksordning att en taxehöjning varit motiverad.»

Ärendet remitterades därefter med PKN:s sista yttrande även till ÖÄ. Under remisstiden inkom droskbilägareförbundet den 13 och den 20 december 1954 med påminnelser, vari förebragtes ytterligare utredning. Även dessa framställningar remitterades till ÖÄ. Förbundets första påminnelse-skrift bifogades av en av en särskild sakkunnig, civilekonomen Nils Östlund, verkställd kritisk granskning av PKN:s beräkningar och synpunkter i ärendet. Enligt hans utredning skulle på företagsekonomiska grunder en taxehöjning med cirka elva procent då vara motiverad. I droskbilägareförbundets skrift den 20 december 1954 hemställdes under åberopande av Östlunds

utredning, att drosktaxan tills vidare måtte fastställas till överensstämmelse med procenttalet 103/104 i förhållande till drosktaxan före den 24 maj 1954, varjämte bifogades resultatet av en utredning angående kostnaderna för tvättning av droskbilar i Stockholm, utförd av en marknadsbyrå där.

ÖÄ avgav sitt yttrande den 3 januari 1955 och framhöll därvid, att genom det nya kollektivavtalet lönekostnaderna för enbilsåkeriernas vidkommande stigit med belopp, som enligt priskontrollnämndens egna beräkningar synes bära uppskattas till högst omkring 1 800 kronor. Ämbetet fortsatte:

För ÖÄ står det klart, att ett enbilsåkeri icke kan bära en sådan kostnadsökning utan en ytterligare taxehöjning utöver den av ämbetet tidigare förordade, även om ämbetet vid avgivande av sitt förslag om en höjning av taxan med tre procent förutsatte, att visst utrymme skulle finnas för kommande utgiftsökningar.

Under beaktande av å ena sidan, att bruttoinkomsten för ett enbilsåkeri för närvarande torde bära beräknas till i runt tal 52 000 kronor samt å andra sidan att vissa i droskbilägareförbundets kalkyl ingående utgiftsposter torde vara relativt gynnsamt beräknade, finner sig ÖÄ för sin del bära förorda en höjning av gällande taxa med fem procent. Ett bifall till detta förslag skulle innebära, att drosktaxan komme att ligga mellan två och tre procent lägre än den vid ingången av år 1953 gällande taxan.

Droskbilägareförbundet inkom därefter med en den 18 januari 1955 dagtecknad framställning, vari med ändring av tidigare yrkanden hemställdes, att drosktaxan i Stockholm måtte höjas på sådant sätt, att den kom att överstiga den före den 24 maj 1954 gällande taxan med fem procent.

Kungl. Maj:t fann i beslut den 28 januari 1955 vad i ärendet förekommit icke föranleda någon åtgärd.

Såsom framgår av handlingarna i förevarande ärende fann PKN vintern 1954 i skattemyndigheternas många åtal mot droskägare i Stockholm för oriktiga deklARATIONER ett tillräckligt motiv för PKN att undersöka om drosktrafiktaxan därstädes vore för hög. Utskottet finner detta naturligt. Att nämndens hastiga ingripande när den i mars 1954 nedsatte taxan med tolv procent innebar ett överskridande av dess lagliga befogenhet vill utskottet med hänvisning till redogörelsen här ovan blott konstatera. Den omständigheten, att Kungl. Maj:t sedermera begränsade taxesänkningen till sju procent, måste enligt utskottets mening tydas så att Kungl. Maj:t icke fann den av PKN förebragta utredningen helt övertygande. Rörande taxefrågan under denna dess första fas — fram till dagen för konseljbeslutet den 14 maj 1954 — vill utskottet härutöver icke göra något annat uttalande än att det synes egendomligt att ingripandet begränsades enbart till Stockholm med omgivningar. Även om förhållandena i huvudstaden och andra delar av landet skifta och även om en speciell, högre taxa varit gällande för Stockholm, måste dock så många för hela landet likartade pris- och kostnadstendenser ha varit för handen, att den för en offentlig verksamhet självklara fordran på en likartad behandling av en viss samhällsgrupp från statliga myndigheters sida bort kräva, att åtminstone en undersökning av förhållandena an-

norstädes än i Stockholm kommit till stånd. Såvitt utskottet fått sig bekant har någon sådan djupgående undersökning ej gjorts och i vart fall ej offentligt redovisats.

När det gäller taxefrågans fortsatta handläggning har utskottet inte ansett sig kunna gå in i prövning av de olika kostnadskalkyler, som föreligga. Utskottet vill endast taga upp frågan om rättmätigheten av Kungl. Maj:ts beslut den 28 januari 1955, enligt vilket alla omkostnaderna för de avsevärda lönestegringarna läggas på droskägarna. Utskottet vill härvid fastslå följande fakta:

Enligt PKN:s uppfattning borde överskottet utgöra 1 468 kronor, d. v. s. tio procents avkastning av investerat kapital. Med utgångspunkt härifrån konstaterar nämnden i sitt yttrande den 22 oktober 1954, att dess egen kalkyl — före lönestegringen — i dåvarande läge blott gav ett överskott på 1 113 kronor. Enligt nämndens mening talade detta för att sänkningen av taxan borde ha begränsats till sex procent. Främst med hänsyn till kalkylens osäkerhet fann nämnden emellertid denna differens alltför ringa för att påkalla en justering av taxan. Efter lönestegringarna, som droskbilägareförbundet beräknade till 2 126 kronor och nämnden till högst 1 817 kronor per bil och år, uppstod enligt nämndens egna siffror en förlust på över 700 kronor. Icke förty ansåg nämnden — i motsats till föredraganden — att någon höjning av taxan ej kunde tillstyrkas.

Utskottet har här ovan hållit sig utslutande till de siffror som äro PKN:s egna; utskottet tager sålunda härvid ej hänsyn till att riktigheten av dessa siffror på nästan varje punkt bestritts av droskbilägareförbundet, liksom ej heller till kalkylerna från den av förbundet anlitate företagsekonomen, vilken i sina undersökningar kommit till det resultatet att taxan i stället för att sänkas under den gamla i stället bort höjas över den gamla taxans nivå. Utskottet bortser även ifrån den — psykologiskt i så fall lättbegripliga — möjligheten, att nämnden efter att tidigare ha blivit desavouerad av regeringen till det yttersta velat pressa siffrorna i en för nämnden förmånlig riktning.

Utskottet har vidare av handlingarna bibragts det intrycket — även om yttrandena ej äro fullt klarläggande i denna del — att PKN ej blott i de kalkyler, som lågo till grund för dess försök till sänkning av taxan med tolv procent, utan även i de kalkyler, på vilka dess meddelande om en sänkning med sex procent såsom det riktigaste baserades, tagit även flerbilsdroskägarna med i beräkningen. Detta måste innebära att kalkylen motsvarar ett genomsnitt av inkomsterna för flerbilsåkarna och enbilsåkarna. Eftersom de förra enligt nämnden bättre kunna utnyttja sina fordon och därigenom erhålla en större avkastning, måste följaktligen genomsnittsinkomsten för enbilsåkarna ligga något under detta genomsnittstal. Kungl. Maj:t har dock icke godtagit denna nämndens utgångspunkt utan ansett att taxan bör utformas med hänsyn blott till enbilsåkarna, eftersom dessa utgöra mer än 80 procent av droskägarna och eftersom enligt tidigare beslut nya rättigheter

skola beviljas endast gamla, förtjänta chaufförer såsom ett led i en planmässig pensionering av kåren. Enligt utskottets uppfattning kan ingen anmärkning riktas mot Kungl. Maj:t härför. Vad PKN anfört rörande behovet av en förändring av strukturen hos droskbilsnäringen i Stockholm i riktning mot större enheter saknar betydelse i ärendet, enär en sådan omläggning — om den verkligen vore möjlig eller rekommendabel — ej kan genomföras förrän efter en tid och alltså ej kunnat påverka faktorerna för taxesättningen under den nu aktuella tiden. Såvitt det framgår av handlingarna har priskontrollnämnden i sitt sista yttrande (den 3 januari 1955) ej ansett sig böra göra någon omräkning av kalkylerna, trots att den finner det i förevarande läge »berättigat» att ta hänsyn till den förhandenvarande strukturen av droskbilsnäringen.

När PKN trots lönestegringen ej ansåg sig kunna tillstyrka en höjning av taxan, har den som motiv härför hänvisat till svårigheterna att få in tillförlitligt utredningsmaterial från droskägarna. Uppenbarligen har nämnden mött visst motstånd från droskägarehåll i sina undersökningar. Den omständigheten att en del av de inkomna 50 svaren visade sig innehålla för låga och en annan del för höga inkomster synes dock inte göra detta material mindre tillförlitligt än de summariska kalkyler, som nämnden stödde sig på när den hastigt påbjöd en taxesänkning av tolv procent, synnerligast som nämnden i sitt yttrande i oktober 1954 företog en rad korrekationer av de inkomna deklarationerna.

Som ovan framhållits följde Kungl. Maj:t den 28 januari 1955 PKN:s förslag, när den motsatte sig att den avsevärda lönestegringen skulle få påverka taxan trots att kalkylerna enligt nämndens egna beräkningar visade ett underskott för företagarna. Enligt de promemorior som upprättats inom handelsdepartementet skulle i det då uppkomna läget en höjning av taxan med fyra procent ungefärligen ha givit droskägarna den vinst, som nämnden uppställt som skälig. ÖÄ:s samtidiga förslag avsåg, som det framhållits här ovan, en höjning med fem procent. Problemet rör sig härvid i första hand om huruvida en lönestegring — som för övrigt hade retroaktiv karaktär — i den förhandenvarande situationen kunde betecknas såsom rimlig. Utskottet vill vid bedömandet härav endast hänvisa till det faktum att droskägarna både före och efter löneuppgörelsen haft stora besvärligheter att förvärva arbetskraft; utan denna löneförbättring skulle stor risk ha uppstått att taxirörelsen inte kunnat upprätthållas i en för en storstad behövlig omfattning. I andra hand gäller frågan, huruvida avsevärda lönestegringar, även om de åsamka näringens företagare förluster på rörelsen, helt skola bäras av dessa i sådana fack, där fri konkurrens ej råder eller där prissättningen är beroende på taxor eller andra prisreglerande åtgärder från statliga myndigheters sida. Utskottet kan icke finna detta skäligt. Utskottet vill erinra om att statsmakterna tillämpat andra principer när det gällt t. ex. sockernäringen, jordbruket eller skogshanteringen. Då ha statsmakterna i liknande fall sedan många år företagit en justering uppåt av producentpriserna. Endast på detta vis har det varit möjligt att lyfta typiska låglönegrupper. Vare sig man an-

ser denna metod lämplig eller inte måste den enligt utskottets mening bli en ofrånkomlig följd av näringsregleringar. Det förhållandet att en företagar-grupp är liten kan rimligen inte få föranleda de statliga myndigheterna att frångå principer, som regelmässigt tillämpas när det gäller större grupper, utan snarast bör detta förhållande skärpa riksdagens vaksamhet över grund-satsen om alla gruppers likartade behandling.

På grund härav gör utskottet en anmälan jämlikt RF § 107 mot stats-rådet och chefen för handelsdepartementet för att denne i konseljen den 28 januari 1955 tillrätt Kungl. Maj:t att följa priskontrollnämndens förslag, när denna avstyrkte en justering uppåt av drosktaxorna i Stockholm, trots att den träffade löneuppgörelsen inom droskfacket med utgångspunkt från nämndens egna kalkyler pålagt droskägarna, enkannerligen enbilsåkarna, så stora kostnadsstegringar, att överskottet på rörelsen förbytt i underskott.

C. Beträffande avslagna yrkanden om anmälan utan återopande av § 107 regeringsformen

VII.*

(Protokoll över ecklesiastikärenden den 19 november 1954.)

av herrar *von Friesen* och *Hammar*, vilka anförde:

På förslag av föredragande departementschefen, statsrådet Persson, ut-nämnde Kungl. Maj:t den 19 november 1954 danske medborgaren, dr med. och tandläkaren John Hertz till professor i tandkirurgi vid tandläkarhögskolan i Stockholm.

Enligt § 28 regeringsformen äger Konungen att i statsrådet utnämna och befordra svenska medborgare till alla de ämbeten och tjänster, högre och lägre, vilka äro av den egenskap, att Konungen fullmakter därå utfärda. Från denna bestämmelse fanns beträffande ämbeten inom riket ursprungligen endast ett undantag nämligen för militära ämbeten, uti vilka Konungen fick nyttja utländska män av »sällsynt skicklighet», dock icke till kommandanter i fästningarna. Vid riksdagen 1853—1854 genomfördes emellertid den grundlagsändring, som givit paragrafen dess i detta hänseende oförändrade lydelse: »Konungen vare ock obetaget, att, efter vederbörandes hörande, eller uppå deras framställning, till lärarebefattningar vid universiteterna, de teologiska läroanstalterna likväl undantagna, såsom ock till lärare- och andra beställningar vid andra inrättningar för vetenskap, slöjd

* *Närvarande vid behandlingen av förevarande ärende:*

från första kammaren: herrar Elmgren, Englund, Hällgren, Damström, Pettersson, Weiland, Herlitz, Fritiof Karlsson, Olsén och Sigfrid Larsson; samt

från andra kammaren: herrar Hallén, von Friesen, Fast, Norén, Håstad, Jonsson i Haverö, Olsson i Mora, Larsson i Julita, Hammar och Andersson i Brämhult.

eller skön konst, ävensom till läkarebefattningar, kalla och befordra även utländske män och kvinnor av utmärkt förtjänst».

I samband med besättandet 1953 av professuren i nationalekonomi vid dåvarande Göteborgs högskola, varvid bland de sökande fanns en utlänning och fråga väckts om kallelse till befattningen av professor i ämnet vid annan högskola, avgav professorn i statskunskap vid högskolan, Jörgen Westerståhl, ett votum, vari han, bland annat, anförde:

»Enligt regeringsformen § 28 fordras att utlänning, som erhåller svensk akademisk befattning, inte bara på grund av principen om förtjänst och skicklighet skall äga företräde framför andra sökande, utan också att han skall vara av 'utmärkt förtjänst'. Av förarbetena till stadgandet, av grundlagskommentatorernas uttalanden samt av åtskilliga yttranden, som avgivits i samband med prövning av utlännings ansökan att erhålla svensk akademisk befattning, framgår, att man ansett sig böra ställa särskilt höga krav på utlännings kompetens (kurs. här). Även om det uppenbarligen är ogörligt att ge en för olika tider och tillfällen entydig precisering av detta kravs innebörd, torde man likväl vara berättigad att i detta uttryck inlägga ej blott en fordran på kompetens eller 'uppenbar kompetens' utan något väsentligen mera — *i varje fall då brist ej råder på kompetenta svenska sökande* (kurs här).»

Den 8 oktober 1953 besvarade statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet en interpellation i första kammaren av herr Sjödahl angående villkoren för kallelse till professur, och interpellationssvaret utgjorde huvudsakligen en redogörelse för vad Westerståhl hade anfört i sitt ovannämnda votum.

Enligt Kungl. Maj:ts stadga den 30 juni 1944 (nr 572) för tandläkarinstitutet gälla vid tillsättande av professorsbefattningar vid institutet bland annat följande bestämmelser:

20 § 2. Professor och laborator tillsätts av Kungl. Maj:t på förslag av lärarrådet och sedan karolinska institutets lärarkollegium och kanslern yttrat sig över förslaget.

26 § 4. Lärarrådet äger att, om skäl därtill äro, hos kanslern göra framställning om utseende av specialsakkunnig för granskning av viss del av sökandes produktion.

30 § 2. Där en eller flera till befattningen skickliga sökande finnas, skall lärarrådet upprätta ett samfällt förslag. Finnes flera till befattningen skickliga, skall omröstning anställas om varje förslagsrum för sig, därvid början göres med första rummet. Å vart förslagsrum varde den sökande uppförd, som härtill erhållit flera röster än övriga sökande var för sig. Vid lika röstetal vare ordförandens röst avgörande.

31 §. Vid upprättande av förslag, som i 30 § omförmäles, skall avseende i första rummet fästas vid graden av ådagalagd vetenskaplig skicklighet hos de sökande i det eller de ämnen, som befattningen omfattar. Vid bedömandet av den vetenskapliga skickligheten skall hänsyn jämväl tagas till ådagalagd

förmåga att meddela vetenskaplig undervisning av den art, institutet avser att giva.

Prövas skickligheten hos två eller flera sökande vara lika, må hänsyn även tagas till tjänstetid såsom lärare vid institutet eller annan högskola samt till annan verksamhet, vilken kan anses öka lämpligheten för den sökta befattningen.

33 § 1. Innehavare av professorsbefattning skall vara legitimerad tandläkare.

Befattningen såsom professor i tandkirurgi vid tandläkarhögskolan i Stockholm ledigförklarades 1953 med anledning av den tidigare innehavarens, professor Olof Norberg, förestående inträde i emeritåldern. Vid ansökningstidens utgång, den 3 augusti 1953, hade såsom sökande till professorsbefattningen anmält sig

- 1) professorn i tandkirurgi vid tandläkarhögskolan i Malmö, med. dr Carl Hilding Björn,
- 2) docenten i parodontologi, avdelningstandläkaren vid avdelningen för tandkirurgi vid tandläkarhögskolan i Stockholm, med. dr Arne Richard Forsberg,
- 3) danske läkaren och tandläkaren, dr med. John Hertz, samt
- 4) laboratorn vid avdelningen för tandkirurgi vid tandläkarhögskolan i Stockholm, odontologie dr Nils Berghagen, som emellertid sedan återkallade sin ansökan.

Kungl. Maj:t förklarade den 7 augusti 1953 med anledning av en av Hertz gjord ansökning hinder icke möta för att av denne ingiven ansökning till professorsbefattningen upptoges till behandling i vederbörlig ordning.

Sedan rektorsämbetet vid tandläkarhögskolan i Stockholm hos lärarkollegiet vid tandläkarhögskolan i Malmö anhållit om förslag å sakkunniga i ärendet, föreslog sistnämnda lärarkollegium såsom sakkunniga professor Olof Norberg, d. v. s. ifrågavarande professurs tidigare innehavare, rektorn vid och professorn i kirurgi vid Danmarks Tandlægehøjskole i Köpenhamn Erik Husted och professorn i kirurgi vid Lunds universitet, överläkaren i Malmö Helge Wulff. Lärarkollegiet vid tandläkarhögskolan i Stockholm beslöt emellertid att till sakkunniga utse professor Norberg, professorn i kirurgi vid karolinska institutet J. P. Strömbeck och professorn i tandkirurgi vid Helsingfors universitet Juuso Kivimäki. Samtliga sakkunniga förklarade sig villiga att mottaga sakkunniguppdraget.

Lärarkollegiet vid tandläkarhögskolan i Stockholm beslöt härefter att hos universitetskanslern hemställa om befrielse för sökanden Björn från skyldigheten att avlägga föreskrivet lärarprov. Kungl. Maj:t biföll denna ansökan.

Den 17 november 1953 ingåvo de tre sakkunniga en skrivelse till lärarkollegiet med anhållan, att specialsakkunnig måtte utses för bedömning av vissa neurofysiologiska arbeten i sökanden Björns produktion, varvid framhölls, att en granskning av dessa av en på detta område speciellt sakkunnig

skulle utgöra ett värdefullt stöd för de av kollegiet utsedda sakkunnigas bedömanden. Under åberopande av vad de sakkunniga sålunda anfört anhöll lärarkollegiet med stöd av 26 § 3 punkten (rätteligen 4 punkten) i stadgan för tandläkarinstitutet den 30 juni 1944 i skrivelse till universitetskanslern, att denne måtte utverka tillstånd för kollegiet att utse en specialsakkunnig för granskning av de nämnda arbetena. Sedan universitetskanslern meddelat tillstånd att tillkalla en specialsakkunnig, beslöt lärarkollegiet att anmoda de sakkunniga att till kollegiet inkomma med uppgift rörande dels vilka arbeten, dels i vilka frågor i sålunda angivna arbeten den specialsakkunnige borde avgiva yttrande, samt att i avbidan härpå bordlägga frågan om utseende av specialsakkunnig.

De sakkunniga, professorerna Norberg och Strömbeck med instämmande av Kivimäki, inkommo därefter till lärarkollegiet med uppgift rörande dels vilka arbeten, dels de frågor i dessa arbeten, över vilka den specialsakkunnige borde avgiva yttrande. Lärarkollegiet beslöt den 20 januari 1954 att till specialsakkunnig i befordringsärendet utse professorn vid veterinärhögskolan Yngve Zotterman.

Professor Zotterman avgav den 12 mars 1954 begärt yttrande, vari han granskar Björns gradualavhandling »Electrical excitation of teeth», 1946, dennes arbeten rörande lokalanästesi samt en vetenskaplig diskussion mellan herrar Ekmanner, Raud och Björn.

Professor Zotterman slutar sitt yttrande:

»De sakkunniga ha i en skrivelse av den 19 januari 1954 till lärarkollegiet vid tandläkarhögskolan antytt att de erfarenheter som vunnits vid olika kliniker av Björns retningsmetod ' varit mycket varierande och resultaten syns osäkra, ej sällan svårbedömda' och hänvisa till det ovan nämnda av Ekmanner publicerade preliminära meddelandet om de två för trigeminus-neuralgi opererade fallen.

Av vad jag ovan anfört torde framgå att Ekmanners fynd ej kan sägas vara 'förbryllande' i någon nämnvärd grad om man bara gör klart för sig skillnaden i konstruktion och arbetssätt mellan de två använda stimulatorsapparaterna.

Vad sedan beträffar den av sakkunniga framförda åsikten att det skulle föreligga 'en påtaglig oklarhet beträffande Björns personliga insats' kan jag ej dela densamma. Det framgår ju med all önskvärd tydlighet av Björns gradualavhandling att han tagit initiativet till stimulatorns konstruktion, vilken i och för sig är av inom elektroniken helt vanligt slag. Björns förtjänst är ju betydligt större i det att han ju använt sin apparat till att utveckla kvantitativa metoder för undersökning av tändernas sensibilitet, en fråga av given betydelse för såväl forskning som klinik. Jag anser att Björn vid utarbetandet av sin metod för testning av tändernas sensibilitet har utfört ett förträffligt arbete, som vittnar om goda insikter i hithörande områden av neurofysiologien och dess arbetsmetoder och i övrigt om en hög grad av vetenskaplig kritik och skicklighet.»

Zottermans yttrande delgavs de tre sakkunniga, varefter dessa i maj 1954 inkommo med sakkunnigutlåtanden.

Professor Norberg gör i sitt utlåtande efter att ha granskat var och en av de tre kvarstående sökandenas utbildnings-, tjänste- och vetenskapliga meriter följande sammanfattning.

»*Samtliga* sökande finner jag ha *styrkt sin behörighet* att söka befattningen, enär i Kungl. Maj:ts stadga, § 33, moment 1, härom står utsagt: »Innehavare av professorsbefattningen skall vara legitimerad tandläkare.»

Beträffande *examensmeriter* ha professor Björn och docent Forsberg, utom tandläkarexamen fullständig medicinsk utbildning och äro med. doktorer, en, doktor Hertz, är dansk tandläkare, läkare och dr. med.

Beträffande *övriga utbildningsmeriter* är det tydligt, att Hertz ligger avsevärt framför sina medsökande, framför allt när det gäller allmänt kirurgisk utbildning. Han är sålunda dansk speciallärare i såväl kirurgi som käkirurgi, under det att Björns och Forsbergs kirurgiska utbildning synes vara relativt kort.

Till sin meritförteckning har Hertz fogat en skrivelse, som inte kunnat undgå min uppmärksamhet. Den gäller tillsättandet av professuren i kirurgi vid Danmarks Tandlægehøjskole 1942 och är undertecknad av förutvarande professorer i detta ämne. — Av nio sökande ha dessa sakkunniga placerat trenne i en klass för sig, och av dessa trenne anse de utan tvekan Hertz som den mest meriterade för professorstjänsten.

Även om förhållandena i Sverige och Danmark i berörda hänseende inte kunna helt jämföras, betraktar jag dock detta uttalande av Danmarks förnämsta sakkunskap på området som en tydlig manifestation av Hertz' kvalifikationer för en akademisk lärarbefattning av denna art.

I fråga om tjänstgöringens längd vid *tandläkarhögskola och tandkirurgisk avdelning* är Forsberg Björn överlägsen med ca 10 år mot Björns ca 6 1/2 år. Hertz uppvisar i detta hänseende *inga* tjänstemeriter.

Beträffande vetenskapliga meriter i form av *från trycket utgivna skrifter* anser jag Hertz vara sina medsökande *överlägsen*, framför allt när det gäller ämnet *kirurgi*. — Betraktar man dessa meriter ur *tandkirurgi*ns synvinkel blir förhållandet något annorlunda. Av Hertz' många skrifter (av honom ensam utgivna och *samtliga i tryck*) kunna sju anses ha betydelse för tandkirurgien. Av dessa sju äga tre ett betydande kvalitativt värde under det att de övriga fyra ha en mer kompilatorisk karaktär. Jag anser sålunda hans *gradualavhandling* vara ett *synnerligen gott* specimen, likaså hans undersökning över adamantinomen samt, om än i mindre grad, arbetet över de muco-sekretoriska tumörerna.

Björns skrifter äro många till antalet och sträcka sig över skilda områden, även tandkirurgien. Emellertid äro de till sin natur växlande. Huvudarbetet, gradualavhandlingen, gäller tandens retbarhet för elektriska impulser. Om dess värde för tandkirurgien ur såväl teoretisk som framför allt praktisk synvinkel har jag i det föregående utförligt uttalat mig. Liknande värdeomdöme kan också, om än i skiftande grad, ges beträffande de skrifter som på ena eller andra sättet höra samman med detta huvudarbete. — — — Vissa av Björns arbeten ha samma eller liknande innehåll — — —; andra äga huvudsakligen ett praktiskt-kliniskt värde — — —, medan en är en skälig enkel kasuistik.

Sex av Björns vetenskapliga skrifter föreligga endast i manuskript. Vissa av dem äro tillkomna i »team work», något som naturligtvis kan vara värdefullt under förutsättning att vars och ens personliga insats tydligt kommer till synes. Detta kan tyvärr inte alltid sägas vara fallet med Björns skrifter, vilket i någon mån försvårar deras bedömning. Man kan ej heller frigöra sig från intrycket, att Björns senare arbeten, särskilt de i manuskript,

tillkommit under en viss forcering, som medfört att idériakedom och kritisk bedömning ej alltid hållit jämna steg. — — —

Ej heller *Forsbergs* samtliga *skrifter* föreligga i tryck. De beröra nästan samtliga tandkirurgiens och parodontologiens område och göra i sin helhet ett gediget intryck. *Forsbergs* styrka i vetenskapligt hänseende ligger mindre i originalitet när det gäller frågeställning och uppläggning än i en synnerligen klar och redig framställningsförmåga. — — —

Vid bedömandet av de sökandes *vetenskapliga skicklighet*, dokumenterad i utgivna *skrifter*, anser jag *Hertz* de båda andra överlägsen. Även med hänsyn tagen till att hans skrifter i stor utsträckning icke ligga inom den egentliga tandkirurgien omfatta de dock ett mycket stort område, framför allt den allmänna kirurgien, samt synas vara av en sådan kvalitet, att jag finner dem utgöra tydligt bevis på den sökandes förmåga att i skrift framlägga sina betydande kunskaper inom medicinens olika områden. Det hade dock varit önskvärt, att *Hertz* producerat mera inom den egentliga tandkirurgien och parodontologien, framför allt som han inte tycks ha innehaft någon lärarbefattning vid undervisningsanstalt för tandläkare. Denna begränsning kom nämligen i viss mån till synes i samband med hans praktiskt-kliniska prov, till vilket jag senare återkommer.

Efter *Hertz* finner jag *Björn* och *Forsberg* likställda. Visserligen kan *Björn* uppvisa en kvantitativ överlägsenhet, men denna uppväges av att *Forsbergs* skrifter till huvudsaklig del ligga inom tandkirurgi och parodontologi samt äro karakteriserade av gedigenhet och klar framställning.

Av de sökande ha tvenne avlagt lärarprov under det att den tredje, nämligen *Björn*, därifrån hade erhållit befrielse.

Forsbergs föreläsningsprov liksom hans *praktiskt-kliniska prov* kännetecknas av kunnighet, klarhet och reda. Jag anser *Forsbergs* lärarprov som mycket goda.

Hertz' föreläsningsprov kännetecknades av gedigna kunskaper och en fascinerande framställningskonst, medan hans *praktiskt-kliniska prov* inte gjorde fullt samma goda intryck. Här framträdde enligt min mening en viss brist på undervisningsvana.

Som slutomdöme beträffande de sökande till den ledigförklarade professuren i tandkirurgi vid Tandläkarhögskolan i Stockholm, professorn, med. doktorn och tandläkaren *Hilding Björn*; docenten, med. doktorn och tandläkaren *Arne Forsberg* samt dr med. och tandläge *John Hertz*, får jag härmed anföra följande:

1:o jag anser samtliga ha styrkt sin behörighet att söka professuren;

2:o jag anser likaledes samtliga ha styrkt sin kompetens till densamma och föreslår att de uppföras på förslagsrum.

I *första förslagsrummet* placerar jag dr med., tandläge *John Hertz* med hänsyn till hans allsidiga och framstående vetenskapliga författarskap;

i *andra förslagsrummet* placerar jag *jämställda* professorn, med. doktorn och tandläkaren *Hilding Björn* samt docenten med. doktorn och tandläkaren *Arne Forsberg*.»

Professor *Strömbeck* gör i sitt utlåtande följande sammanfattning om envar av de sökande.

»*Sammanfattande* får jag här framhålla att professor *Björn* ytterligare styrkt sin kompetens genom den vetenskapliga produktion han presterat efter

den förra konkurrensen till en lärostol av samma slag. Hans arbeten äro kanske av något ojämn beskaffenhet och många av de i manuskript föreliggande äro rätt ofullständigt genomförda, men det kvarstående intrycket är att han på ett mycket gott sätt styrkt sin vetenskapliga kompetens.

Professor Björn blev av kansler på framställning av tandläkarhögskolans lärarkollegium befriad från avläggande av lärarprov. Den undervisningsvana han måste ha förvärvat under sin omkring fyraåriga tjänstgöring på motsvarande lärostol i Malmö borgar för en mycket god förmåga att meddela vetenskaplig undervisning samt en synnerligen god praktisk förmåga inom professurens ämnesområde.

Sammanfattande kan om docent Forsbergs vetenskapliga produktion sägas att den ej är omfattande, men rymmer flera värdefulla arbeten såsom doktorsavhandlingen och de i manuskript föreliggande parodontosarbetena, där han genomgående arbetar med kliniska metoder och strävar till ökad exakthet i materialets bedömande. — — —

Docent Forsbergs lärarprov visade genomgående god undervisningsförmåga.

Den praktiska meriteringen inom ämnesområdet finner jag väl styrkt genom årslång kirurgtjänstgöring efter med. lic. examen samt mångårig verksamhet inom tandkirurgien vid högskolan.

Med hänsyn till sålunda ådagalagd vetenskaplig skicklighet och förmåga att meddela vetenskaplig undervisning anser jag docent Forsberg hava styrkt sin kompetens till det sökta ämbetet.

Sammanfattande kan beträffande John Hertz' vetenskapliga produktion sägas att tyngdpunkten ligger i hans doktorsavhandling och anslutna arbeten ifrån benpatologiens område, nämligen skorbutska tandförändringar och käktumörer. Vidare märkes strumaarbetena, som äro av gott vetenskapligt värde. Den övriga produktionen består väsentligen i korta kasuistiska meddelanden, vanligen av enstaka fall där dock litteraturstudium och noggrann framställning ge arbetena ett visst vetenskapligt värde.

Doktor Hertz *lärarprov* voro genomgående av god kvalitet, utvisande en bred allmänmedicinsk orientering och voro väl avpassade för informering av odontologie studerande om det viktiga gränsområdet mellan allmänmedicin och odontologi.

För den kliniska föreläsningen hade han valt ämnet: »De praecancerösa bildningarna i munnen med särskild hänsyn till tandläkarens roll i cancerprofylaxen.» Han gav en glänsande framställning över detta område som han suveränt behärskade rent allmänmedicinskt. Framställningen var fullständig och säkerligen mycket lämpad för odontologisk undervisning.

Som ett *slutomdöme* om doktor John Hertz' skicklighet för en professur i tandkirurgi vid tandläkarhögskolan i Stockholm vill jag framhålla att flertalet av hans arbeten utan tvekan tillhöra det bästa som förelagts till denna konkurrens. Detta framgår särskilt då han arbetar med patologisk-anatomisk metodik. Flera av hans bästa arbeten falla inom ämnesområdet. Hans undervisningsskicklighet är även synnerligen väl styrkt. Däremot kan ett visst tvivel enligt min mening råda om hans praktiska kompetens för tandkirurgi, sådan den bedrivs vid svenska tandläkarhögskolor. Jag anser dock att doktor Hertz är kompetent till det sökta ämbetet.

Jämförelse mellan de sökande. Den praktiska skickligheten inom ämnesområdet bör enligt min mening beaktas vid bedömande av den vetenskapliga skickligheten för professur i ett kliniskt ämne såsom tandkirurgi.

De kvarstående sökandena äro samtliga legitimerade läkare (Björn, Forsberg och Hertz). Alla ha allmän kirurgisk utbildning, varvid Hertz är överlägsen. Däremot har Hertz styrkt endast obetydlig praktisk verksamhet inom ämnesområdet medan de båda medsökandena besitta betydande sådan, speciellt Björn.

Beträffande vetenskaplig skicklighet, ådagalagd i framlagda skrifter, är Hertz otvivelaktigt överlägsen. En stor del av hans värdefullaste produktion faller inom ämnesområdet. Björn bör enligt min mening ha företräde framför Forsberg i vetenskapligt hänseende och jag bygger härvid främst på hans doktorsarbete, som betecknade en pionjärinsats. Även hans arbeten över lokalanestetica måste beaktas såsom goda.

Då doktor Hertz, särskilt om man beaktar hans mindre goda praktiska kompetens på ämnesområdet, ej kan sägas besitta den utmärkta förtjänst som regeringsformens § 28 kräver för utnämning av utländsk man till svenskt ämbete, anser jag att han trots sin goda vetenskapliga kompetens ej kan ifrågakomma. Av de återstående två sätter jag Björn före Forsberg.

Sammanfattning. Sålunda förklarar jag sökandena: Björn, Forsberg och Hertz kompetenta till professur i tandkirurgi samt uppför på förslag till det sökta ämbetet:

1. Professor Hilding Björn.
2. Docenten, med. dr Arne Forsberg.

Doktor Hertz anser jag ej kunna uppföras på förslag.»

Professor Kivimäki gör i sitt utlåtande följande uttalanden om de olika sökandenas kvalifikationer:

»På grund av föregående finner jag, att alla besitta en lång praktisk utbildning, men man kan dock i detta hänseende finna rätt stora differenser mellan aspiranterna. Vid bedömning av deras inbördes förhållande måste man till först fastställa, hurudan skolning är bäst lämpad för ifrågavarande befattning.

Det är klart, att man måste bra behärska det nuvarande utvecklingsstadiet av tandkirurgin, men när man tager i betraktande, huru snabbt också tandkirurgin utvecklats under de senaste åren och troligen kommer att göra det även i framtiden, är det synnerligen viktigt enligt min mening att ledaren av den tandkirurgiska avdelningen besitter kunskaper också i allmän kirurgi.

Om man då följer de ovannämnda principerna, skulle jag på första plats ställa prof. Björn och docent Forsberg. Dr Hertz besitter en vidsträckt allmän kirurgisk, patologisk-anatomisk och allmän röntgenologisk skolning, men har, såsom ovan antytts, endast ringa tandkirurgisk meritering. De två förstnämndas inbördes förhållande är däremot svårare att bedöma. Båda ha ungefär lika stora om och icke alltför omfattande meriter i allmän kirurgi och som allmän praktiker.

Dr Forsberg har bakom sig en 10-årig karriär vid tandkirurgiska avdelningen i Stockholms högskola, varav han verkat över 3 år som ställföreträdande laborator. Prof. Björn har verkat nästan 5 år vid sagda högskola, men därav endast 2 år 3 månader vid tandkirurgiska avdelningen. Bemärkas bör dock, att prof. Björn har en över 4-årig praktik av ledandet av tandkirurgiska avdelningen vid Malmö högskola, vilken befattning torde mot-

svara den nu ifrågavarande tjänsten. Av rektorn i sagda högskola har han erhållit berömligt vitsord för sin befattning som avdelningens ledare. Under hans ledning har även publicerats flera avhandlingar av verkställda forskningsskolar från den tandkirurgiska avdelningen vid högskolan i Malmö.

Huruvida man då ställer i första rummet en långvarig tjänstgöring på den tandkirurgiska avdelningen delvis med en ganska självständig ställning som laborator, men dock under ledningen av en professor, eller en kortare självständig ställning som ledare för en likadan avdelning, är naturligtvis en sak, som är svår att avgöra. Dock är det min åsikt, att prof. Björns ställning som självständig ledare av avdelningen ställer honom i någon mån framom dr Forsberg.

Prof. Björn har en anseelig vetenskaplig produktion, som emellertid ger anledning till några anmärkningar. Han besitter lust för experiment, men man tycker sig skönja hos honom en viss brist på sådan kritik som är av nöden för att draga slutsatser av sina experiment och att fastställa experimentens mening och resultat, såsom bl. a. i arbetena Nr. 15 och 25. Det är även svårt att bedöma sådana arbeten, vilka gjorts av flera personer. Om även ett dylikt »team-work» är nuförtiden populärt, giver det dock icke en tydlig bild av prof. Björns andel i saken. Jag har redan omnämnt de dubier, som existera beträffande hans avhandling. Hans bästa arbeten i mitt tycke äro de, vilka behandla hans forskningsskolar på anaesthesins område.

Många av hans publikationer äro i hans egen utsago preliminära tillkännagivanden.

Trots dessa anmärkningar kan jag dock såsom min åsikt framföra, att han är kompetent för den lediga anslagna tjänsten.

Docent Forsbergs vetenskapliga publikationsverksamhet är relativt ringa. Då han emellertid i sina forskningsskolar behandlat frågor av vitalt intresse för tandkirurgin, kan jag anse honom vara kompetent för tjänsten han ansökt.

Dr Hertz har en omfattande och god vetenskaplig produktion. De flesta av hans arbeten äro dock av allmänkirurgiskt intresse. — — — Hans arbeten angående adamantinom och slembildande tumörer äro även värdefulla tillägg i tandkirurgin.

På grund härav, och i betraktande av hans stora vetenskapliga produktion i storkirurgin, anser jag honom fylla de fordringar, som kräves för att vara vetenskapligt kompetent till ifrågavarande professur.

Vad den vetenskapliga skickligheten beträffar, anser jag att Dr Hertz borde sättas på första platsen. Visserligen ligger största delen av hans vetenskapliga produktion på det allmänkirurgiska området, men han har också flera förtjänstfulla arbeten inom tandkirurgin.

Prof. Björns produktion ådagalägger ett berömligt intresse för frågor på tandkirurgins område, vilket även bevisas av hans talrika arbeten. Såsom jag dock redan omnämnde, finner man i flera av dem en brist på nödig kritik och många av dem äro blott preliminära meddelanden angående fortsatta forskningsskolar.

Docent Forsbergs vetenskapliga produktion är relativt liten. I min åsikt äro dock hans forskningsskolar omsorgsfullt gjorda och han har dragit rätta slutsatser.

Även om deras vetenskapliga kapacitet är svag anser jag dock de båda senast nämnda vara kompetenta för den ifråga varande professuren. Jag skulle ställa dem på ungefär samma nivå, men tack vare prof. Björns forskningar i synnerhet på anaestesins område skulle han kunna ställas något framom doc. Forsberg.»

De sakkunniga hade sålunda uppfört de sökande på förslagsrum enligt följande:

Kivimäki: 1. Hertz, 2. Björn, 3. Forsberg;

Norberg: 1. Hertz, 2. Björn och Forsberg;

Strömbeck: 1. Björn, 2. Forsberg samt att Hertz på grund av bestämmelserna i § 28 regeringsformen ej kunde uppföras på förslagsrum.

Lärarkollegiet beslöt vid sammanträde den 19 maj 1954, att sakkunnigutlåtandena och specialsakkunnigutlåtandet i avskrifter skulle överlämnas till lärarkollegiets samtliga ledamöter samt att tillsättningsärendet skulle företagas till slutlig handläggning den 16 juni 1954. När ärendet sistnämnda dag företogs till slutlig behandling yttrade sig först ämnesrepresentanten, professor Norberg. I ett längre yttrande, vari han citerade en del av de i det föregående återgivna avsnitten av professor Strömbecks utlåtande, framhöll professor Norberg, att han ansåg sig böra fästa särskild uppmärksamhet vid »professor Strömbecks betonande av bristen på *tandkirurgisk* meritering hos sökanden Hertz, alldenstund professor Strömbeck inom kollegiet företräder ämnet *kirurgi*, där Hertz dock har sin starkaste förankring i vetenskapligt och praktiskt hänseende.» Han fortsatte: »När således kollegiets ämnesrepresentant för *kirurgi* vägrar uppföra *kirurgen* och tandläkaren Hertz på förslag anser jag mig som *tandkirurgi*ens representant vid *voteeringen i kollegiet inte ensam vilja bära ansvaret för att helt bortse från en odontologisk tjänstgöringsbrist i Hertz' meriter.*» Även beträffande sökandena Björn och Forsberg ansåg sig professor Norberg böra göra en omvärdering och slutade med att giva sitt votum den formen, att han förklarade docenten Forsberg kompetent och uppförde honom på första förslagsrummet samt förklarade Hertz och Björn båda kompetenta och uppförde dem på förslag, Hertz i andra och Björn i tredje förslagsrummet.

Sedan varje ledamot av lärarkollegiet särskilt yttrat sig, upprättade kollegiet ett samfällt förslag genom omröstning om varje förslagsrum för sig. Omröstningen resulterade i att lärarkollegiet uppförde, i *första* förslagsrummet Forsberg med 5 röster emot 2 för Björn, i *andra* förslagsrummet Björn med 4 röster emot 3 för Hertz och i *tredje* förslagsrummet Hertz med 3 röster, varjämte 4 ledamöter icke uppförde Hertz på förslag jämlikt de av professor Strömbeck åberopade skälen.

Över lärarkollegiets förslag anförde Hertz och Björn besvär, båda med yrkande att bli uppförda i första förslagsrummet.

Forsberg anhöll i sin förklaring över besvären, att hans placering i första rummet måtte stadsfästas.

Lärarkollegiet utlät sig vid sammanträde den 22 september 1954 över besvären och beslöt därvid *dels* att med rektors utslagsröst avstyrka Björns besvär, *dels* enhälligt att avstyrka Hertz' besvär.

I sitt yttrande till Kungl. Maj:t anförde universitetskanslern:

Enär de sakkunniga äro ense om att Hertz i fråga om vetenskaplig skicklighet är sina medsökande överlägsen, uppställer sig den frågan, huruvida Hertz kan anses vara i besittning av den »utmärkta förtjänst» inom ämnesområdet, varom förmåles i § 28 Regeringsformen. I ett liknande ärende, det på Kungl. Maj:ts prövning beroende ärendet angående tillsättande av professuren i praktisk filosofi vid Stockholms högskola, till vilken professur anmält sig, bl. a., norske medborgaren professorn H. Ofstad, anförde jag i underdånig skrivelse den 30 augusti 1954:

Därest Ofstad varit svensk medborgare och det därför här endast gällt att inbördes gradera de sökande i fråga om vetenskaplig skicklighet, skulle jag med stöd av sakkunnigmajoriteten hava ansett mig oförhindrad att tillstyrka utnämningsbeslutet. I förevarande fall tillkommer emellertid den omständigheten, att Ofstad såsom utländsk medborgare är underkastad det särskilda behörighetsvillkoret i § 28 Regeringsformen om »utmärkt förtjänst». Enligt min mening måste som en grundförutsättning för att en utländsk medborgare över huvud taget skall kunna komma i fråga till professur i Sverige krävas, att den »utmärkta förtjänsten» är så klart dokumenterad, att för de sakkunniga ingen tvekan råder om hans absoluta företräde. Då en av de sakkunniga, professorn Petzäll, uppfört Ofstad i tredje förslagsrummet samt till och med uttalat tvekan om hans kompetens, föreligger uppenbarligen icke denna grundförutsättning för att Ofstad skall kunna komma i fråga till professuren.

I förevarande befordringsärende har en av de sakkunniga, professorn Strömbeck, uttryckligen förklarat Hertz icke uppfylla villkoret om »utmärkt förtjänst». Professorn Norberg, som i sitt sakkunnigutlåtande uppfört Hertz i första förslagsrummet och sedermera förklarat sitt utlåtande innebära, att Hertz vore i besittning av »utmärkt förtjänst», har vid ärendets behandling i lärarkollegiet den 16 juni 1954 nedflyttat Hertz från första till andra förslagsrummet. Professorn Kivimäki har, utan att ingå på spørsmålet om utmärkt förtjänst, förklarat Hertz kompetent och uppfört honom på första förslagsrummet. Ehuru sakkunnigutlåtandena synas mig giva vid handen, att Hertz intager en starkare ställning i förhållande till sina medsökande än Ofstad, anser jag dock även i detta befordringsärende grundförutsättningen för den ifrågavarande utländske medborgarens behörighet saknas, nämligen att den »utmärkta förtjänsten» är i och för sig oomtvistlig och vid en jämförelse med övriga sökande så klart dokumenterad, att ingen tvekan kan råda om hans absoluta företräde. Jag finner förty Hertz icke kunna ifrågakomma till professuren.

Beträffande de båda övriga sökandena äro Strömbeck och Kivimäki ense om att Björn bör sättas före Forsberg. Norberg, som i sitt sakkunnigutlåtande jämställt Björn och Forsberg i andra rummet, har vid ärendets behandling i lärarkollegiet den 16 juni 1954 ändrat ståndpunkt jämväl i fråga om deras placering och uppfört Forsberg i första rummet och Björn i tredje rummet (Hertz uppfördes såsom ovan nämnts i andra rummet). Med hänsyn till de olika ståndpunkter, Norberg intagit i detta befordringsärende, lämnar hans utlåtande mig ingen ledning vid bedömandet av Björns och Forsbergs inbördes placering. *Jag anser mig för min del sakna skäl att avvika från sakkunnigmajoriteten på denna punkt och hemställer fördenskull, att Kungl. Maj:t ville, med bifall till de av Björn anförda besvären, utnämna honom till innehavare av professuren.* (Kurs. här.)

Utskottet, som helt delar uppfattningen att tillämpningen av § 28 rege- ringsformen bör gå i den riktningen att i varje fall de nordiska ländernas medborgare bör erhålla samma rättigheter vid sökande av professorstjänster, kan dock icke undgå att vid granskningen av detta ärendes behandling framhålla det egendomliga i att Kungl. Maj:t underkänner ej blott en av de främsta auktoriteterna bland de sakkunniga, professorn J. P. Strömbeck, utan även den särskilt tillkallade svenske sakkunnige, professorn Y. Zotterman. De skäl som dessa båda anført ha också föranlett kanslern för rikets universitet att med bifall till av Björn anförda besvär förorda denne, vilken varit professor vid tandläkarhögskolan i Malmö. Det torde vara ytterst sällsynt att en svensk professor i ämnet, som självfallet medgivits dispens från undervisningsprov, förbigås till förmån för en utländsk medborgare. Med hänsyn till särskilda omständigheter i ärendet har dock utskottet icke funnit skäl till anmärkning mot vederbörande statsråd utan nöjt sig med att omförmåla berörda förhållande för riksdagen.

VIII.*

(Protokoll över handelsärenden den 8 oktober 1954.)

a) av herr *von Friesen*, vilken ansett, att utskottet bort uttala:

Jämlikt 1 § kungl. kungörelsen den 25 november 1949 angående förbud mot utförsel från riket av krigsmateriel må ej någon utan tillstånd utföra krigsmateriel till utrikes ort. Med krigsmateriel förstås enligt vid kungörelsen fogad förteckning bl. a. luftfartyg samt vissa särskilt angivna delar därtill (med vissa undantag, varom nu icke är fråga).

* *Närvarande vid behandlingen av förevarande ärende:*

från första kammaren: herrar Elmgren, Englund, Wahlund, Damström, Weiland, Herlitz, Fritiof Karlsson, Erik Olsson, Olsén och Sörlin; samt

från andra kammaren: herrar Hallén, Pettersson i Norregård, von Friesen, Fast, Norén, Håstad, Jonsson i Haverö, Olsson i Mora, Hammar och Dahl.

Enligt 2 § nyssnämnda kungörelse äger chefen för handelsdepartementet för särskilt fall meddela utförseltillstånd beträffande krigsmateriel. Avser ärendet utförsel i större omfattning eller är det eljest av större vikt, skall frågan underställas Kungl. Maj:t.

I skrivelse den 20 september 1954 anhöll visst aktiebolag hos Kungl. Maj:t om tillstånd att till viss mellanamerikansk stat utföra tjugofem flygplan, typ J 26, jämte reservdelar med en vikt av ungefär femtiotusen kilogram. I ansökningen angavs, att likviden för den ifrågavarande krigsmaterielen uppginge till 397 500 US-dollar i fri valuta (motsvarande något mer än 2 miljoner svenska kronor).

På föredragning och hemställan av statsrådet och chefen för handelsdepartementet Ericsson medgav Kungl. Maj:t den 8 oktober 1954, med anledning av ovan nämnda ansökning, bolaget rätt att, utan hinder av gällande utförselförbud, före den 1 februari 1955 ur riket till ovan angivna stat utföra ifrågavarande flygplan och reservdelar (under villkor att av handelsdepartementet utfärdat bevis om tillståndet i original företeddes för vederbörande tullmyndighet vid utförseltillfälle).

Enligt vad utskottet erfarit nedmonterades flygplanen, innan de inlastades på ett utländskt fartyg, vilket lämnade svensk hamn den 18 december 1954. De ifrågavarande flygplanen voro omoderna för svenska förhållanden men fullt brukbara sedan de uppmonterats efter transporten.

Utskottet har sig bekant, att utförseltillstånd icke lämnas för export till

a) länder för vilka FN beslutat (rekommenderat) att vapentillförsel bör hindras;

b) områden (länder) där oroligheter uppstått eller kunna väntas vare sig inom landet eller gentemot grannländer; eller

c) länder som äro avrustade.

Enligt Utrikespolitiska institutets kalendarium utbröt öppen konflikt mellan ovan nämnda och viss annan mellanamerikansk stat under förra hälften av januari 1955. — Enligt uppgifter i svensk press skulle läget mellan staterna ha varit spänt redan under sommaren och hösten 1954. I juni 1954 skulle sålunda de diplomatiska förbindelserna ha avbrutits från den ena statens sida, och gränsen mellan länderna skulle ha spärrats.

Utskottet beaktar givetvis de svårigheter, som vid olika tillfällen kunna uppstå, när det gäller vårt lands av riksdagen understödda utrikespolitik. Dessa omständigheter kunna dock icke befria svenska regeringen från skyldigheten att uppmärksam följa den politiska utvecklingen inom skilda världsdelar. Som framgår av icke minst en artikelserie i en svensk tidning (Göteborgs-Posten) hade spänningen mellan ifrågavarande båda stater tilltagit redan under mitten av år 1954. Denna omständighet borde ha manat till alldeles särskild försiktighet vid beviljande av tillstånd till flygplansleveranser till ifrågavarande stat vid här ovan refererade tidpunkt, även om spänningen just då hade avtagit. Med hänsyn dels till det faktum, att handelsministern ingalunda ensam kan lastas för ifrågavarande förbiseende, dels till det faktum, att genom ingripande från »Organization of American

States» såväl maktbalansen som lugnet återställts inom ifrågavarande mellanamerikanska område, har utskottet velat låta bero vid enbart en omförmälan.

b) av herrar *Englund, Weiland, Håstad, Olsson* i Mora och *Hammar*, vilka i likhet med herr von Friesen ansett, att vederbörande statsråds handläggning av ifrågavarande ärende bort föranleda omförmälan.